

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Marek Folda

Fenomén Masarykova Hradu

Jak existence tzv. Hradu ovlivňovala témata karikatur a jiného výtvarného umění ve 20. letech 20. století

The Phenomenon of Masaryk Castle

How the existence of the so-called Castle influenced the themes in the caricature and other visual arts in the 1920s

Na tomto místě bych chtěl srdečně poděkovat vedoucí mé práce paní doc. Janě Čechurové za její plnou podporu a množství rad, díky kterým jsem byl schopný práci dokončit. Také bych zde chtěl poděkovat mé rodině, která mi poskytovala motivaci a podporu po celou dobu studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 5. 1. 2025

Marek Folda

Klíčová slova: Tomáš Garrigue Masaryk, Masarykův Hrad, Československo, první republika, Edvard Beneš, Karel Kramář, československý meziválečný tisk, karikatura, výtvarné umění

Key words: Tomáš Garrigue Masaryk, Masaryk Castle, Czechoslovakia, first republic, Edvard Beneš, Karel Kramář, czechoslovak interwar press, caricature, visual arts

Abstrakt: Tématem diplomové práce je sledování fenoménu takzvaného Hradu a jakým způsobem tento fenomén ovlivňoval témata karikatur a jiného výtvarného umění. Samotný pojem Hrad se stal synonymem pro skupinu vlivných osobností kolem prvního československého prezidenta Masaryka, která měla z pozadí politické scény ovlivňovat politický i kulturní život republiky. Sám prezident Masaryk jakoukoli existenci takovéto skupiny odmítal, přesto se pojem Hrad ustálil v soudobém celospolečenském slovníku. Pojem byl nejčastěji používán osobnostmi a stranami, které stály v ideologické opozici vůči Masarykovi či ministru zahraničí Benešovi. Souhrnně se tato opozice nazývala jako „protihradní“. Symbolickým vůdcem tohoto „boje proti Hradu“ se stal Masarykův dlouholetý politický sok Karel Kramář. Téma působení Hradu se objevovalo v téměř každé velké politické aféře či ideologické rozepři s jeho opozicí, proto není překvapivé, že si jeho vliv našel cestu i do témat soudobé karikatury. Sledované období je záměrně omezeno na 20. léta 20. století, kdy se Hrad vytvořil a kdy debaty ohledně jeho existence a působení dosáhly vrcholu.

Abstract: The topic of the diploma thesis is the observation of the phenomenon of the so-called Castle and how this phenomenon influenced the themes of caricatures and other visual arts. The very term Castle became a synonym for a group of influential personalities around the first Czechoslovak president Masaryk, who were to influence the political and cultural life of the republic from the background of the political scene. President Masaryk himself rejected any

existence of such a group, yet the term Castle has established itself in the contemporary vocabulary of society as a whole. The term was most often used by representatives and parties that stood in ideological opposition to Masaryk or foreign minister Beneš. Collectively, this opposition was called „anticastle“. The symbolic leader of this „fight against the Castle“ was Masaryk’s longtime political rival Karel Kramář. The theme of the Castle’s activities appeared in almost every major political affair or ideological conflict with its opposition, therefore it is not surprising that its influence found its way into the themes of contemporary caricatures. The period covered is deliberately limited to the 1920s, when the Castle was created and when the debates about its existence and operation reached its peak.

Obsah

Úvod	7
1. Karikatura – na rozhraní publicistiky a umění.....	12
1.1. Československá tištěná média v meziválečném období.....	15
1.1. Karikatura a humoristické časopisy v Čechách od poloviny 19. století do konce první republiky.....	17
2. Masarykův Hrad.....	21
2.1. Vznik republiky a prezidentského mandátu.....	23
2.2. Kancelář prezidenta republiky	27
2.3. Osobnosti a strany spojené s Hradem	30
3. Karel Kramář – druhý prezident.....	33
3.1. Epická improvizace o králi Sobiášovi a „druhý prezident“	35
3.2. Osvobozenecká legenda	41
3.3. Prezidentovy projevy a Penížkův interview	48
3.4. Silvestrovská aféra	52
3.5. Karel Kramář – „otec fašismu“	60
4. Edvard Beneš – nepostradatelný ministr.....	65
4.1. „Malý Edáček“ - Masarykův nástupce v úřadě prezidentském	66
4.2. „Jeho Nepostradatelnost“ – Beneš jako ministr zahraničí.....	72
4.3. „... zase ten Beneš!“ – Terčem protihradní kritiky	77
5. Obraz Tomáše Garrigue Masaryka.....	89
5.1. Od „zrádce národu“ po „tatička Masaryka“	93
5.2. Tvorba státního symbolu	97
5.3. Prezident v karikatuře a novinových kresbách	101
Závěr	112
Seznam pramenů a literatury	114
Edice pramenů.....	114
Tištěné prameny.....	114
Periodický tisk.....	115
Odborná literatura	116
Články a studie.....	118
Internetové zdroje.....	118
Seznam příloh.....	119

Úvod

V současné době je politická satira na zcela jiné úrovni, než jak tomu bylo počátkem 20. století. V první řadě se významně posunula škála forem a prostředků, kterými se může satira šířit a zpracovávat. Klasické formy jako karikatury, písně či divadelní hry dnes doplňují a v mnoha případech zastíňují formy jako televizní skeč, sestříhaná videa, internetové memes a v posledních letech také deepfake videa. Významně se také posunula rychlost reakce, kdy se s humorným obrázkem můžeme setkat několik málo minut po uplynutí události, na kterou příspěvek reaguje. V neposlední řadě se rozšířily i řady tvůrců, kdy se autorem a šířitelem satiry může stát i člověk, který má základní počítačové znalosti práce s obrázkem či videem a je schopný věnovat tvorbě pár minut. Politická satira jako taková je dnes stále oblíbeným humoristickým žánrem, který v kampaních využívají i samotní politici a politické strany. S volností, kterou internetový prostor nabízí, je pak velmi těžké najít vrcholného politika, který by byl tomuto žánru ušetřen. Vliv a témata politické satiry jsou tak stále velmi aktuálním tématem, se kterým pracuje jak akademická obec, tak marketingové týmy politických subjektů.

V této diplomové práci se vrátíme o nějaký čas nazpět, kdy byla satira stále „omezena“ možnostmi své doby. Konkrétně se tato práce časově zaměří na dobu první československé republiky. Nejvýznamnějším a patrně stále nejpoblíbenějším politikem této doby byl bezpochyby první prezident Tomáš Garrigue Masaryk, jehož odkaz dnes ctí prakticky všechny politické strany České republiky a často si „vypůjčují“ jeho výroky, bez ohledu na kontext původního znění. Jméno Tomáše Garrigue Masaryka se stalo ikonou úzce spojenou s československou státností a národní identitou. Také samotné iniciály „T.G.M.“ v sobě nesou určitou symboliku a téměř marketingovou značku.¹ Pojmy jako „tatiček“, „Masarykova republika“ nebo „prezident Osvoboditel“ zanechaly výraznou stopu ve veřejné sféře a kulturně-politickém podvědomí společnosti. Není náhodou, že s Masarykovým odkazem byli a stále jsou srovnáváni všichni jeho následovníci v prezidentském křesle.²

¹ ŠEDIVÝ, Ivan, *T. G. M. K mytologii první československé republiky*, Praha: NLN 2022, s. 1

² KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Praha: Libri 2017, s. 408

Tomáš Garrigue Masaryk byl ve svém úřadě i osobním životě obklopen celou řadou osobností. Někteří byli jeho poradci, úředníci z prezidentské kanceláře či přátelé a známí z různorodých kruhů od publicistiky po umění. V žádném případě pak nebyl Masaryk prezidentem na okrasu, ale aktivním činitelem v rámci československého státu. Jeho osobnost mu nedovolila se smířit s pasivním sledováním kulturně-politického dění republiky a mnohdy využíval svých kontaktů k „popostrčení“ situací směrem, který měl on sám za ten správný. Ne vždy se však setkal s jednohlasným souhlasem tohoto směřování v rámci politického spektra. Našli se tací, kteří stáli v opozici vůči Masarykově vizi a počinání. Tento střet dal vzniknout i klíčovému slovnímu spojení této práce, tedy pojmu „Masarykův Hrad“. Pod tímto pojmem si Masarykova opozice představovala elitní skupinu lidí kolem Masaryka, kteří z pozadí politické scény svým velkým vlivem určovali dění v Československu. Špetka pravdy na tom zajisté byla, i když sám Masaryk nikdy existenci tohoto „Hradu“ nepřiznal. Masarykův Hrad se stal ve 20. letech 20. století velmi diskutovaným tématem a jeho „stín“ pronikl do každého závažnějšího střetu Masaryka s jeho opozicí.

Pojem si brzy našel cestu do soudobého slovníku československé veřejnosti. Na jedné straně jako konspirace hodící se Masarykovým odpůrcům. Na druhé pak jako symbol naivnosti a paranoi některých stran, kterou zdůrazňovali Masarykovi podporovatelé. Jako jeden z dlouhodobých fenoménů první republiky se Hrad zapsal také do dobových karikatur. Spory Hradu s „protihradní“ frontou velmi ovlivňovaly tematiku novinových článků i náměty humoristických kreseb. Ať již přímo nebo náznakem, tento „boj proti Hradu“ pronikal svým vlivem do soudobých politických karikatur napříč mediálním spektrem první republiky. Ve většině případů se jednalo o kresby útočící na protihradní strany a osobnosti, kdy se titulem nejčastěji karikovaného českého politika mohl pyšnit Masarykův dlouhodobý politický rival Karel Kramář.³ Objevilo se však také několik karikatur mířící svým ostrým vtípem opačnou stranou. V tomto případě to ovšem nebyl prezident Masaryk, který by byl hlavním terčem posměchu, nýbrž jeho přítel, spolupracovník a dlouholetý ministr zahraničí Edvard Beneš. Jaká témata se při tomto „dobývání a obraně Hradu“ objevovala v dobových karikaturách se pokusím postihnout v této diplomové práci.

³ CHROBÁK, Ondřej, WINTR, Tomáš, *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*, Praha: Gallery 2006, s. 59

Při výběru tématu pro mou diplomovou práci jsem volně navázal na svou předchozí bakalářskou práci. Ta se zabývala volbou prezidenta Československa roku 1927 a zaměřovala se především na reflexi této volby v dobovém tisku. Během práce na tomto tématu jsem se nutně nemohl vyhnout ani pojmu „Masarykův Hrad“ či „Hradní skupina“. Tato tematika je ovšem již velmi detailně zpracována velkým množstvím historiků, kteří se v minulosti zabývali Masarykem či politickým prostředím první republiky. Při práci na bakalářské práci jsem ovšem získal také slušný přehled v mediálním prostoru meziválečného období, proto jsem se rozhodl najít téma, kde by se obě tyto problematiky protnul. Vhodným „průsečíkem“ se staly právě karikatury a výtvarné umění.

Cílem této diplomové práce bude nalézt a analyzovat klíčová témata dobových karikatur, která byla ovlivněna existencí a působením Masarykova Hradu či osobnostmi spjatými s ním. V tomto případě bude většina satirických kreseb spojena s ideologickým bojem Hradu a protihradních kruhů. Tento boj se nejvíce odrážel během významných afér či událostí, kdy kreslíři dostali nové náměty, jakým způsobem zaútočit na jednu či druhou stranu. Ve většině případů se pak karikaturisté zaměřili pouze na jednu osobu, která reprezentovala jednu ze stran v tomto konfliktu. Na straně protihradní to byl Karel Kramář, na straně Hradu pak Edvard Beneš. Jedinečné pak je postavení Masaryka, který se sice v karikaturách objevuje, ale ve většině případů se nejedná o kritické zobrazení. Nehodlám v práci obsáhnout veškerá témata spojena s fenoménem Hradu, ale spíše představit ta, která se v karikaturách často opakovala a zanechala nesmazatelnou stopu v mediálním prostoru. Podtitul diplomové práce je pak záměrně doplněn také o „další výtvarné umění“, kdy se množství Masarykových karikatur nedá zcela označit za karikatury pro jejich pozitivní až adorující charakter. Časové zařazení je zde záměrně omezeno na 20. léta 20. století, kdy fenomén Hradu vznikl a kdy debaty kolem něj dosáhly vrcholu.

Pro zpracování této diplomové práce budu primárně čerpat z meziválečného periodického tisku. Pro vyhledávání karikatur využiji denní tiskoviny, které ve svém obsahu také publikovaly karikatury či aktivně zasahovaly do diskusí spojených s Hradem. V tomto případě pak budu pracovat s periodiky stojícími na straně Hradu i těmi, které byli v ideologické opozici. Z prohradní sféry to budou zejména *Lidové noviny*, kde publikovali své kresby vrcholní kreslíři, z nichž někteří byli úzce spjatí se skupinou Pátečníků a přátel Hradu. Podobné postavení zastával také týdeník *Přítomnost*, ve kterém působilo mnoho osobností právě z *Lidových novin*.

Do této prohradní skupiny můžeme zařadit také periodika levicových stran sociálních demokratů *Právo lidu* či národních socialistů *České slovo*. Na pomyslné druhé straně byly nejvíce aktivní národně demokratické *Národní listy*, komunistické *Rudé právo* či periodika spadající pod tiskový koncern Jiřího Stříbrného *Tempo*. Z humoristických časopisů pak budu pracovat s tituly jako *Nebojsa*, *Smích republiky*, *Šejdrem* či *Kopřivy*. V případě prezidenta Masaryka budu využívat také ukázky z uměleckých sbírek karikaturistů a malířů.

Pro vylíčení a detailnějšího přiblížení ideologických střetů Hradu s opozicí budu využívat také dobové prameny a vzpomínky některých aktérů. Z pohledu prezidenta Masaryka to bude zejména kniha rozhovorů s Karlem Čapkem *Hovory s TGM*. Z protihradní strany to pak budou publikace a brožury od předních Masarykových oponentů Karla Kramáře (*Kramářův soud nad Benešem*), Viktora Dyka (*Ad usum pana presidenta republiky*) či Karla Horkého (*Masaryk redivivus?*). Dále budu čerpat dílčí informace z osobních záznamů aktérů či jejich vzájemné korespondence.

K doplnění důležitého kontextu a jiných informací budu pracovat s pomocnou odbornou literaturou. Budu využívat syntézy politických dějin první republiky jako *České země v éře První republiky* od Zdeňka Kárníka či *Boj o Hrad* od Antonína Klimka. Využiji také informací z několika Masarykových biografií (Alain Soubigou, Stanislav Polák, Jaroslav Opat) a publikací zabývajících se institutem a symbolikou prezidenta Československa (Ivan Šedivý, Eva Broklová, Jan Kuklík). Dále pak využiji literaturu zabývající se karikaturami (Ondřej Chrobák, Tomáš Wintr) či kresleným humorem (Radko Pytlík). Neopomenutelným zdrojem informací z oblasti mediálního prostoru budou také syntézy *Dějiny českých médií 20. století* (Jakub Končelík, Pavel Večeřa, Petr Orság) či *Dějiny českých médií* (Petr Bednařík, Barbara Köpplová, Jan Jiráek).

Diplomová práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola ve stručnosti představí karikaturu jako umění spojené s politickou satirou. Bude představena samotná definice karikatury či jakým způsobem se tento žánr vyvíjel v rámci Českých zemí. Tato kapitola bude také obsahovat stručný přehled meziválečného mediálního prostoru a významných humoristických časopisů. V druhé kapitole se zaměřím na představení fenoménu Masarykova Hradu. Bude zde popsána samotná Masarykova tvorba Hradu a jeho upevnění v rámci prezidentského mandátu. Neopomenutá nezůstane ani Kancelář prezidenta republiky, která byla hlavním úředním orgánem prezidenta Masaryka. V neposlední řadě se zde zaměřím na to, kdo měl být členem či spojencem Hradu a kdo naopak jeho protivníkem. Třetí kapitola se již konkrétněji zaměří na

důležitou osobnost spojenou s bojem proti Hradu Karlem Kramářem. Tento český politik bude představen jako symbolický Masarykův protipól a vůdce protihradní strany. V této kapitole budou představeny zásadní témata protihradní opozice, které se v karikatuře nejčastěji odrážely právě na postavě Karla Kramáře. Následující čtvrtá kapitola se pak zaměří na postavu ministra zahraničí Edvarda Beneše, který se stával nejčastějším terčem útoků protihradních kruhů. Závěrečná pátá kapitola se bude snažit obsáhnout veřejný obraz prezidenta Masaryka. V této kapitole bude také představena Masarykova cesta od karikovaného profesora po uctívaného prezidenta. Bude zde zobrazen jak oficiální obraz a symbolika spojená s Masarykem, tak jeho přítomnost v karikatuře během jeho prezidentství.

Ve své diplomové práci jsem si dal za cíl zachytit vliv fenoménu Hradu v dobové karikatuře ve 20. letech 20. století. Chystám se zde vystihnout důležité mezníky, události a osobnosti spojené s Hradem, které svým významem poznamenaly také témata karikatur a jiného výtvarného umění. Na příkladech nejdůležitějších představitelů boje proti Hradu se pokusím zobrazit témata a motivy, které kreslíři nejčastěji zobrazovali v dobové politické satíře. V případě prezidenta Masaryka se zde pokusím také o představení jeho oficiálního obrazu a snaze vytvořit z jeho osoby ikonický symbol československé republiky.

1. Karikatura – na rozhraní publicistiky a umění

„Co jest karikatura? Tendenční kresba, rázu posměšného nebo aspoň humorného, na níž jisté znaky, vlastnosti atd. úmyslně byly přemrštěny a zveličeny. Komická nepoměrnost jednotlivých částí, ironická tendence, paskvilantní úmysl – toť příznak karikatury. Není pochyby, že tu rozhodují značně stupně bojovnosti a naturelní břitkosti kreslířovy: některé karikatury jsou jemnější, jiné mluví od plic atd., ale vždy, tuším, musí zde být jakési minimum onoho živlu, jenž právě karikaturu činí karikaturou“.⁴ Takto popsal karikaturu v roce 1900 literární kritik Gustav Jaroš v uměleckém měsíčníku *Volné směry*.

Samotný termín se nejčastěji odvozuje od italského slova *carricare*, jehož významy jsou celkem dva. Prvním je *nadsázka* a druhým pak *útok*, což nám dohromady dává hlavní rysy této formy umění.⁵ Karikatura se tedy obvykle charakterizuje jako určitá forma nadsázky či zveličení jistého rysu, jehož účelem je zesměšnění cíle. Karikatura proto nepracuje se zobrazením skutečnosti, ale se speciálním stylem zobrazení, při kterém často využívá hyperbolickou konturu či vyhrocenou situaci. Rozmanité deformace a znetvoření pak mají za cíl vyvolat komický účinek.⁶ Nejčastěji je karikatura spojována s výtvarným uměním, ale v širším vnímání tohoto pojmu může mít karikatura i formu mluveného/psaného slova či písničky.⁷ Mnoho společného má karikatura se satirou. Obě jsou druhem humorného zobrazení, které má zpravidla útočný či výsměšný charakter. Obě jsou také přímo adresné a společensky angažované v dobách revolučních změn či jiných proměn společnosti.⁸ Rozdíl mezi těmito formami spočívá v tom, že satirické či humoristické zobrazení má blíže k realismu, karikatura však výrazně abstrahuje a používá svůj nejdůležitější rys – deformaci.⁹

⁴ JAROŠ, Gustav, *Česká karikatura*, in: *Volné směry*, měsíčník umělecký, roč 4, s. 270

⁵ FRANZ, Martin, VELEK, Luboš, *Karikatura jako historický pramen*, in: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan, *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, LN 2014, s. 364

⁶ PYTLÍK, Radko, *Český kreslený humor 20. století*, Odeon 1988, s. 8

⁷ FRANZ, Martin, VELEK, Luboš, *Karikatura jako historický pramen*, in: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan, *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, LN 2014, s. 360

⁸ PYTLÍK, Radko, *Český kreslený humor 20. století*, Odeon 1988, s. 21

⁹ CHROBÁK, Ondřej, WINTR, Tomáš, *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*, Gallery 2006, s. 8

Karikatury vždy reflektují skutečné osoby, situace či události. Realizace ale probíhá používáním určitých přehnaných rysů, které karikovaný subjekt zveličují či parafrázují. Dochází tak ke groteskní konfiguraci znaků, které se mohou týkat fyziognomie, charakteru či být rozloženy na situační momentky.¹⁰ Některá témata se často opakovala a vydržela se svou přítomností v kresleném humoru několik desetiletí. U těchto témat či figur se postupem času vybudoval velmi silný stereotyp, se kterým karikaturisté pracovali zejména při tématice národnosti.¹¹

Dalším z velmi důležitých rysů karikatury je její práce s emocemi konzumentů díla. Snaha vyvolat emotivní reakci, ať je již pozitivní či negativní, by se dala označit za primární cíl této umělecké formy. Aby karikatura tohoto cíle dosáhla musí se držet svých dalších dvou typických prvků, tedy adresnosti a jednoduchosti. Dílo musí mít cílovou skupinu konzumentů, kteří dokážou rozpoznat, o co v karikatuře jde či koho má zobrazovat. Pro karikatury byla také důležitá její široká dostupnost, která byla pro humoristické časopisy nutná i z finančních důvodů. V jednoduchosti pak můžeme vidět již zmíněné zaměření na určité stereotypní či „stálé“ rysy – například fyziognomické rysy (velké nosy Židů), zvířecí symbolika (krysa – zrádce, straka – zloděj) či rostlinná symbolika (lípa – symbol slovanství) atd.¹²

Karikatury se osvědčily jako kvalitní pramen pro historické vědy vzhledem ke své bezprostřednosti. Ideové zaměření humoristických listů do velké míry odráží názor širšího čtenářstva. Vyhovět této poptávce po tématech viděných určitým světlem, bylo pro úspěšnost humoristického časopisu kritickým faktorem. Problematická je však rekonstrukce chápání dobového konzumenta karikatur. Nevíme, do jaké míry mohl vnímat karikaturu jako pouhé zveličení skutečnosti, nebo zda jí vnímal jako negativní odraz společnosti.¹³

Pro historický výzkum bývají zpravidla nejzajímavější karikatury a kresby reflektující politickou či národnostní problematiku. V celkovém souhrnu však tato dvě témata představují jen velmi malou část obsahu karikatur a humoristických časopisů. Mnohem častěji jsou zobrazována

¹⁰ PYTLÍK, Radko, *Český kreslený humor 20. století*, s. 10

¹¹ FRONK, Václav; *Sebereflexe české společnosti. Přelom 19. a 20. století v perspektivě humoristických časopisů*, Disertační práce, Praha 2006, s. 8

¹² FRANZ, Martin, VELEK, Luboš, *Karikatura jako historický pramen*, in: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan, *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, LN 2014, s. 364-365

¹³ FRONK, Václav; *Sebereflexe české společnosti. Přelom 19. a 20. století v perspektivě humoristických časopisů*, Disertační práce, Praha 2006, s. 8

témata „nepolitická“ a to zejména témata „*společenského chování, sousedských, manželských a mezigeneračních vztahů...*“. V tomto ohledu hrála velkou roli přístupnost širšímu čtenářstvu, která byla u těchto kreseb méně „náročná“ než u témat politických.¹⁴

Politické karikatury přispěly velkou měrou i k vizualizaci politické scény, kde vizualizace mohla být kolektivní a individuální. Například kolem roku 1848 se začínají objevovat karikatury zobrazující říšský sněm, kde byla potlačena jakákoliv individuálnost zobrazovaných postav a kresba sloužila pouze jako ukázka události či klíčového okamžiku. Od 60. let 19. století se však v rakousko-uherském prostředí začíná uplatňovat více individualizovaná karikatura. Aby tato kresba splnila svůj účel, musela zobrazovat pouze osoby všeobecně známé, důležité a nezdá se také popis či jmenovku. Individualizace karikatur postupem času rostla a kreslíři byli schopni zobrazit několik desítek politiků pomocí jejich jedinečných rysů. Tento posun znamenal i to, že se i čtenáři humoristických časopisů brzy obešli bez jmenovek a dokázali zobrazované politiky identifikovat sami.¹⁵

Nabízí se otázka, zda je správné vnímat karikaturu spíše jako „výtvarnou publicistiku“ nebo jako pevnou součást výtvarného umění. Zda karikatura slouží ke kritice určitých aktuálních problémů či zda je sama o sobě „pouze“ výtvarným žánrem. Odpověď se zřejmě nepřikloní ani na jednu stranu a zůstane někde uprostřed tohoto spektra. Faktem zůstává, že velká většina karikaturistů a kreslířů patřila zároveň mezi přední malíře (Josef Čapek, Josef Lada, Rudolf Kremlíčka) a našlo se jen málo „čistých“ karikaturistů.¹⁶ Karikatura ve své výtvarné tradici sice sleduje tendenci zjednodušení, ale stále při tom nepřechází z hranic výtvarného umění.¹⁷ Smysl této formy umění shrnul František Kovárna slovy: „*Karikatura jako v literatuře satira je ovocem umělcova spravedlivého hněvu a rozhorlení, jež staví na pranýř zkřivené formy právě proto, že jsou zkřivené a že se mu křiví ještě víc, srovnává-li je s formami, jichž čistotu odhaluje jeho zraku víra. Zde je vlastní smysl karikaturní deformace*“.¹⁸

¹⁴ FRANZ, Martin, VELEK, Luboš, *Karikatura jako historický pramen*, in: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan, *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, LN 2014, s. 365

¹⁵ Tamtéž, s. 366-372

¹⁶ PYTLÍK, Radko, *Český kreslený humor 20. století*, s. 7

¹⁷ Tamtéž, s. 11

¹⁸ CHROBÁK, Ondřej, WINTR, Tomáš, *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*, Gallery 2006, s. 8

1.1. Československá tištěná média v meziválečném období

Mediální prostor v nově vzniklém Československu volně navazoval na struktury, které se v tomto prostředí zkonstruovaly již za Rakouska-Uherska. V 90. letech 19. století dochází v české publicistice k velkému zlomu. Doposud homogenní národnostní prostředí střídá velmi diferenciované politické spektrum. Souviselo to s vytvořením mnoha nových politických stran, které si uvědomovaly potřebu tiskového kontaktu s potencionálními voliči. V tomto období nastoupila doba organizovaných politických stran s masovou základnou, což mělo zásadní vliv na rozdělení mediálního prostoru.¹⁹

Mediální struktura byla touto změnou rozdělena na stranický a nestraničný tisk. Každá politická strana pro komunikaci s voliči potřebovala svůj ústřední tiskový orgán, ale větší politické subjekty k tomu ještě vydávaly řadu regionálních tiskovin či listů s nepolitickou tematikou a specifickým zaměřením (na ženy, děti, sport či kulturu). Mezi hlavní stranické deníky této doby patřily například agrárnický *Venkov*, národně socialistické *České slovo*, národně demokratické *Národní listy*, sociálně demokratické *Právo lidu*, lidovecké *Lidové listy* či komunistické *Rudé právo*.²⁰ Vedle těchto politických deníků existovala i řada tiskovin, která oficiálně nebyla pod patronátem žádné politické strany. Přesto, že se tato periodika nehlásila k žádné politické straně, z jejich obsahu bylo často poznat sympatizování či naopak opozičnost vůči určitým politickým subjektům. Například *Lidové noviny*, které byly asi nejvýznamnějším nestraničným deníkem meziválečného období, byly známy svými sympatiemi k prezidentu Masarykovi a „hradní“ skupině kolem něho.²¹

V nově vzniklém samostatném československém státě dochází pak k maximalizaci kvantitativní expanze médií, která se všestranně vyvíjela i s rostoucí kvalitou. Média v tomto novém ovzduší příznivě ovlivnilo demokratické pojetí republiky, otevřená a uvolněná atmosféra, sociální vzestup nižších vrstev a celkový kulturní a intelektuální rozmach společnosti. Tisk v tomto období také začal hledat inspirace ze Západu a snažil se vyrovnat jejich kvalitě. Nutno také podotknout, že se během meziválečného období vytvářel průmysl tištěných médií, který měl

¹⁹ KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel, ORSÁG, Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Portál 2010, s. 22

²⁰ BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*, Grada 2011, s. 159

²¹ Tamtéž, s. 161

velký vliv na jejich komercializaci a velké tiskové podniky byly „organizační a ekonomickou páteří rozvětvené struktury novin a časopisů“.²²

V oblasti tiskové legislativy přebrala nová republika legislativu z Rakouska-Uherska, ale během let 1918-1938 bylo vydáno dalších 34 právních norem, které mediální poměry upravovaly.²³ Svoboda tisku byla garantována přímo ústavní listinou ze dne 29. února 1920 spolu s právem na shromažďování a vytváření spolků. Předběžná cenzura byla v podstatě zakázána. Výjimkou pro zavedení omezení v těchto oblastech mohla být pouze válka či vnitrostátní události, které by ohrozily stát, ústavu, veřejný klid či pořádek.²⁴

Velký zlom v právním rámci znamenal však zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. Roku 1923 totiž otřásl republikou atentát na ministra financí Aloise Rašína, který zraněním po šesti týdnech podlehl. Atentát na jednoho z nejdůležitějších představitelů Československého státu poznamenal politickou scénu a rozpoutal veřejnou debatu. Z události vyvstala kampaň pro přijetí nového zákona, který by vytvořil právní normu na ochranu státu a jeho představitelů. Samotná příprava zákona se neobešla bez jeho odpůrců a kritiků. Mezi nejaktivnější oponenty patřili komunisté, ale našli se i jednotlivci, kteří nový zákon vnímali jako velmi hraniční v souladu s ústavou.²⁵ *Zákon ze dne 19. března 1923 na ochranu republiky* vymezil právní hranice ve třech hlavách. První postihovala úklady proti bezpečnosti republiky, druhá zajišťovala bezpečnost ústavním činitelům a také bránila čest prezidenta republiky, třetí se pak týkala ohrožování míru v republice a vojenské bezpečnosti. V zákonu se objevily i postihy za slovní přestupky či šíření nepravdivých zpráv. Pro účely této práce je nepochybně nejdůležitější část v druhé hlavě zákona týkající se prezidenta republiky s názvem *Urážka prezidenta republiky*. Podle této části zákona bylo trestné: „1. Kdo před dvěma nebo více lidmi prezidentu republiky nebo jeho náměstkovi na cti ublíží výhružkou zlého nakládání nebo ho uvede ve **veřejný posměch**, kdo pronese o něm obvinění, věda, že tím vážně ohrozí jeho čest... 2. Dopustí-li se viník činu veřejně nebo tváří v tvář prezidentu republiky (jeho náměstkovi) neb opětovně před

²² KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel, ORSÁG, Petr, Dějiny českých médií 20. století, Portál 2010, s. 32

²³ Tamtéž, s. 33

²⁴ Zákon ze dne 29. února 1920, který se uvozuje Ústavní listina Československé republiky, Parlament České republiky; https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

²⁵ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 234-235

*dvěma nebo více lidmi při různých příležitostech nebo ho tělesně ztýrá...“.*²⁶ Podobně byla osoba prezidenta spolu s nejvyššími představiteli republiky a státními znaky chráněna odstavcem *Hrubá neslušnost*, kde se trestně stíhal ten, „*kdo hrubou neslušností, ruší výkon pravomoci prezidenta republiky, jeho náměstka, zákonodárného sboru, jeho předsedy nebo předsednictva, výboru nebo komise, vlády, jejího předsedy nebo člena nebo guvernéra Podkarpatské Rusi, aby snížil jejich vážnost, kdo potupí jméno republiky, její znak, vlajku nebo barvy nebo vypodobení prezidenta republiky, nebo kdo je poškodí neb odstraní, aby snížil vážnost republiky nebo prezidenta republiky...“.*²⁷ Pokud tedy bylo v počátcích existence Československé republiky tabuizováno zobrazování prezidenta Masaryka v karikaturách či jiné humoristické formě, zákon na ochranu republiky znamenal pro toto zobrazení teoretický konec, který byl podložen i právním rámcem.

Československá republika v samotné cenzuře pak používala především obsahovou cenzuru, která probíhala prostřednictvím následné justiční kontroly. Cenzura se realizovala formou konfiskace závadných textů nebo jejich částí.²⁸ Nejčastěji pak cenzura dopadala na tištěná média, která svým obsahem ideově vyhrazovala či přímo napadala existenci nebo charakter československého státu. Mezi tyto tiskoviny patřila proto často periodika komunistů, fašistů či německých nacionalistických stran.²⁹

1.1. Karikatura a humoristické časopisy v Čechách od poloviny 19. století do konce první republiky

S karikaturou se můžeme setkat již v dobách starověkého Egypta, Řecka či Říma, ale širší rozmach zažila tato umělecká forma až v období novověku. Tento rozmach ovlivnil v první řadě rozvoj technologie knihtisku a dalších komunikačních možností. Opravdové masové rozšíření karikatur nastává v 17. a 18. století, kdy se rozlišuje svou tematickou pestrostí a oblibou u

²⁶ Zákon ze dne 19. března 1923, Sbírka zákonů a nařízení státu československého, roč. 1923

²⁷ Tamtéž

²⁸ Cenzurní proluky, bílá místa

²⁹ KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel, ORSÁG, Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Portál 2010, s. 35

publika.³⁰ Až 19. století však přináší opravdu dynamický rozvoj periodického tisku, který znamenal pro karikatury nejpřirozenější médium jejich veřejného šíření.³¹

V českém prostředí se první humoristický časopis objevil roku 1841. Tehdy František J. Rubeš vydal první číslo listu s názvem *Paleček*. Revoluční období pak nechalo vzniknout dalším jako *Šotek* (příloha *Národních novin*), *Brejle* a roku 1858 také *Humoristické listy* (1858-1941), které byly vůbec prvním českým periodikem v publikování politické satiry a karikatury. Od 70/80. let dochází k výrazné politizaci humoristického tisku. V tomto období se již některé tituly začínají názorově orientovat k některým stranám nebo politické strany samy zakládají své vlastní. Mladočechy například podporoval časopis *Šípy* (1887-1907) a staročechy zase časopis *České kopřivy* (1889-1892). I ostatní politické strany se postupem času rozhodly vydávat své vlastní humoristické listy jako například *Kopřivy* (1909-1931) sociálních demokratů či *Lid – časopis ujařmených* (1907-1914) národních socialistů.³²

Počátkem 20. století se tradiční humoristické časopisy snažily o modernizaci své tvorby, aby lépe zaujala moderního čtenáře. Do karikatur proniká barva, kvalita papíru se zvyšuje a s ním i umělecká úroveň ilustrací. Stranicky zaměřený tisk se stává rafinovanějším v oblasti politické satiry. Nejvýraznějším útočným tónem kreseb, které často kritizovaly i sociální nerovnosti společnosti, disponovala zejména humoristická periodika levicových stran.³³

V poválečných letech 1918-1919 se setkáváme s dalším velkým vývojem v oblasti humoristických časopisů, kdy vzniká velké množství nových periodik. Politická témata v těchto humoristických médiích se v tomto období primárně zaměřovala na karikování habsburské monarchie a jejich představitelů. Dále pak na osobnost císaře Viléma II. a také na aktuální domácí či zahraniční politické problémy. Naopak praktickým tabu byla jakákoliv karikatura

³⁰ FRANZ, Martin, VELEK, Luboš, *Karikatura jako historický pramen*, in: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan, *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, LN 2014, s. 360-362

³¹ CHROBÁK, Ondřej, WINTR, Tomáš, *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*, Gallery 2006, s. 9

³² FRANZ, Martin, VELEK, Luboš, *Karikatura jako historický pramen*, in: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan, *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, LN 2014, s. 362

³³ FRONK, Václav; *Sebereflexe české společnosti. Přelom 19. a 20. století v perspektivě humoristických časopisů*, Disertační práce, Praha 2006, s. 25-26

zobrazující Tomáše Garrigue Masaryka, Edvarda Beneše či Karla Kramáře. V případě dvou posledních jmenovaných však toto tabu brzy odpadlo.³⁴

V období „budování státu“, tedy v prvních letech existence nové republiky, pak vznikají humoristické časopisy jako národnědemokraticky orientovaný *Nebojsa*, velmi ambiciózní časopis *Smích republiky* nebo časopis *Rarach*, který od roku 1919 navazoval na levicový list *Šibeničky*. Ani jeden z těchto časopisů však kvůli zvýšení cen papíru a „politické přesycenosti“ neměl dlouhého trvání.³⁵ Tyto časopisy sdílely tematiku budování nového československého státu a přispívaly do nich přední osobnosti výtvarného umění.³⁶

Ve dvacátých letech pak dochází k výrazné proměně spektra humoristických časopisů. Tematika se pomalu odklání od témat politické satiry a přesouvá se spíše do oblasti prostého pobavení čtenářstva bez politického zabarvení.³⁷ V tomto období také dochází k nástupu nového proletářského umění, které velmi ovlivnilo i samotnou roli karikatury. Vedoucí představitel tohoto směru Karel Teige vnímal karikaturu jako důležitý agitační nástroj a vhodnou zbraň do budoucnosti: „*Minulost měla své mozaiky, fresky, tabulové obrazy; dnešek a zítřek má plakát, pohlednici, karikaturu a novinovou kresbu*“³⁸ Tento nový pohled na karikaturu vedl k novému rozlišování mezi karikaturou a humoristickou kresbou. Ta měla být netendenční a cílit pouze na vyvolání smíchu, zatímco u karikatur měla být tendence zřetelně viditelná.³⁹

Třicátá léta pak přinesla do zobrazovaných témat nový a velmi výrazný motiv. V této době již společnosti začíná rezonovat obava z narušení míru v Evropě nacistickým Německem a fašistickou Itálií. Například nově vzniklý časopis *Simplicus* zveřejňoval velmi ostré protinacistické kresby i od německých umělců, kteří do Československa emigrovali.⁴⁰

³⁴ Tamtéž, s. 372-373

³⁵ Nejdéle vycházel *Smích republiky*, konkrétně do roku 1923

³⁶ FRANZ, Martin, VELEK, Luboš, *Karikatura jako historický pramen*, in: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan, *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, LN 2014, s. 373

³⁷ Tamtéž, 374-375

³⁸ TEIGE, Karel, *Umění dnes a zítra*, in: *Revoluční sborník Devětsil*, Praha 1922, s. 195

³⁹ CHROBÁK, Ondřej, WINTR, Tomáš, *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*, Gallery 2006, s. 43

⁴⁰ FRANZ, Martin, VELEK, Luboš, *Karikatura jako historický pramen*, in: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan, *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, LN 2014, s. 375-376

Pro tematiku této práce pro nás budou důležití hlavně umělci, kteří publikovali politicky zaměřené karikatury. V tomto ohledu mezi nejvýznamnější patřili Josef Čapek, Hugo Boettinger (alias Dr. Desiderius), Zdeněk Kratochvíl, Otakar Mrkvička, Josef Lada, Adolf Hoffmeister či František Bidlo.

Bratr jednoho z předních karikaturistů a významná osobnost spojená s Hradem Karel Čapek pak definoval karikaturu jako „*přetrumfnutí reality, pravda vyjádřená tak hyperbolicky, že se stává lží, pravda vyslovená s podezřelým přízvukem a potouchlým úsměvem*“. Označil ji také za *levobočka umění*. Byl odpůrcem karikatury vulgární, která sloužila jen přízemnímu humoru. Zajímavé je, že Čapek také rozlišoval specifika karikatur u různých národů v Evropě. Například moderní karikatury francouzské vnímal jako melodické, pružné a úzce spojené s výtvarným uměním. Naproti tomu německou karikaturu vnímal jako „*kovovější*“, tedy obsahující drsnější a útočnější humor. Rozdíl mezi těmito dvěma typy karikatur přirovnal k hořkému německému pivu a radostnému vínu z francouzských vinic. Karikatura anglická pak byla podle Čapka „*opilost grogem a whiskou (...), šílené výbuchy a krutý twainovský vtíp*“. K české karikatuře byl ovšem také kritický. Čapek tomuto žánru v Čechách vyčítal nedostatek elegance a vážnosti. Naproti tomu tvrdil, že česká karikatura je typická svým nevkusným vtípem, který působí „*jako šťouchnutí do žeber*“.⁴¹

⁴¹ ČAPEK, Karel; *O umění a kultuře*; Praha: Československý spisovatel 1984, s. 30-34

2. Masarykův Hrad

Problematice prvorepublikového Hradu, jeho vzniku, fungování a rozsahu vlivu, se zabývalo již mnoho odborných publikací a studií. Počátky tohoto výzkumu můžeme v podstatě spatřovat již v meziválečném Československu. Zájem o tuto mocenskou skupinu kolem Tomáše Garrigue Masaryka a Edvarda Beneše projeví i zahraniční odborníci. V sousedním Německu se v letech 1972 a 1973 konaly dvě vědecké konference na toto téma s mnoha výchozími závěry.⁴² Například historik Martin K. Bachstein sestavil seznam devadesáti osob, které měly tvořit Hrad. Jsou zde jména zaměstnanců KPR, zástupců různých politických stran, vysokých úředníků, novinářů a spisovatelů.⁴³ V komunistickém Československu se pak konaly podobné konference, které svým obsahem a zaměřením můžeme označit také jako „antikonference“. Totalitní režim se prostřednictvím nich snažil vypořádat s odkazem prezidenta Masaryka a tzv. masarykismem jako s hrozbou pro stabilitu komunistické moci. Po listopadovém převratu se pak dostavila dvojitá reakce. Na jedné straně se obnovilo studium o Masarykovi a „světlé minulosti“, na druhé se pak ovšem objevily studie se snahou přistoupit k problematice nezaujatě a nezdráhat se zobrazit Hrad v částečně negativním světle.⁴⁴ Jako příklady novodobých studií o Masarykově Hradu můžeme uvést *Boj o Hrad* od Antonína Klimka či *T.G.M. K mytologii první československé republiky* od Jiřího Šedivého.

V určitém základu se všechny dosavadní studie shodovaly, ale existují i jisté záležitosti, které nemohou být zcela jisté a badatel je nucen z nich vyvozovat určité závěry. V tom se studie místy odlišovaly. Někteří autoři složení Hradu zužovali pouze na skupiny intelektuálů v okolí Masaryka, jiní v něm viděli „republikánskou dvorní kamarilu“, „všenárodní koalici“ či konglomerát od levice po vysoké osobnosti z oblasti financí.⁴⁵

⁴² KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Tomáš Krsek 2017, s. 162

⁴³ SOUBIGOU, Alain, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Paseka 2004, s. 268-269

⁴⁴ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 409

⁴⁵ KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Tomáš Krsek 2017, s. 162-163

V základním pojetí se dosavadní výzkum naplno shodoval v klíčové osobnosti tzv. Hradní skupiny. Nebyl to samozřejmě nikdo jiný než první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk. V názvu této práce není náhodou slovní spojení „Masarykův Hrad“ a setkáme se s ním ještě mnohokrát. Masaryk rozhodně nebyl sám při budování tohoto fenoménu, ale bez pochyby byl tím nejdůležitějším článkem celého Hradu. To on rozhodoval o směřování, ideálech a používaných prostředcích tohoto uskupení. Vtisknul Hradu jeho tvář, která svou popularitou a vážeností nastavila pomyslnou laťku všem jeho dalším následovníkům. Dokonce i dnes se setkáváme s určitým srovnáváním Masaryka a současných prezidentů, kde i fungování „jejich“ Hradu hraje svoji roli. Jak ostatně říká ve své práci i historik Zdeněk Kárník: „*Nikdo nepochybuje, že Hrad v tomto pojetí nevytvořil nikdo jiný než T. G. Masaryk a že všichni jeho následovníci byli a jsou jím osobně a takovýmto Hradem obecně poměřováni*“.⁴⁶

Samotný termín „Hrad“ se v souvislosti s osobností prezidenta Masaryka a jeho okolí začal objevovat již ve 20. letech 20. století. Zpočátku jej užívali hlavně odpůrci a politická opozice, která nesouhlasila s Masarykem či Benešem v různých otázkách domácí i zahraniční politiky. Termín se stal určitou oklikou ke kritice prezidenta, kterého kvůli zákonné bariéře týkající se ochrany státu a prezidenta prakticky nebylo možno osobně napadnout. Mnozí v tomto termínu také viděli určitou narážku na přirovnávání Masaryka a jeho blízkých k císaři Františku Josefovi a jeho dvoru.⁴⁷

Masaryk sám existenci jakékoli mimoústavní hradní elity opakovaně odmítal. V roce 1926 například Masaryk poskytl interview legionářskému listu *Národní osvobození*. Jedna otázka se přímo týkala toho „*co je vlastně ta hradní politika, o které se mluví a píše?*“. Masaryk odpověděl jednoznačně, že „*není žádné hradní politiky v tom smyslu, že bych já nebo nějaký kruh lidí pod mým vedením provozovali nějakou politiku vedle ústavy a parlamentu*“.⁴⁸ V jiném případě Masaryk nechal zveřejnit článek v *Lidových novinách* pod iniciály „Dr. V. K.“ (snad podle

⁴⁶ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, s. 408

⁴⁷ KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví, Tomáš Krsek 2017*, s. 163

⁴⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Cesta demokracie III. Projevy – články – rozhovory 1924-1928*, ÚTGM 1994, s. 137

Masarykova tajemníka dr. Vladimíra Kučery) s titulem „Hrad?“, kde znovu vyvracel různé pověsti o existenci mocné hradní skupiny.⁴⁹

Hrad bezpochyby byl mocenské centrum s velkou politickou mocí a mimořádným významem. Svou moc často uplatňoval mimo prostředky státní moci a využíval svého vlivu a širokých kontaktů. Formování hradní elity trvalo celá dvacátá léta a rozhodně se nejednalo jen o demokratické prostředky. Můžeme zde pozorovat značný nepotismus či osobní preference. Na druhé straně ale Hrad představoval jakýsi pevný střed tehdejší československé demokracie. Můžeme v jeho významu nelézt i určité pozůstatky monarchismu a středověkých tradic, kdy Masaryka mnoho lidí vnímalo jako zosobnění státu či jako „filozofa na trůně“.⁵⁰

Síla a vliv Hradu jako neformálního mocenského centra spočívala tedy zejména v široké informační síti. Tyto informace byly nejen politického a hospodářského zaměření, ale často se jednalo také o informace velmi osobní povahy. Významná moc Hradu v neposlední řadě také pramenila z nepopíratelné politické moci samotného prezidenta Masaryka.⁵¹

Karel Poláček se ve svém *Žurnalistickém slovníku* snažil ve zkratce vysvětlit, o čem soudobé noviny píšou a jaká témata souvisí s daným heslem. K heslu *Hrad* pak přiřadil slova jako: „*Filozofie, Filosemitství, Dr. Beneš, Zákulisí, Nitky, Muž ve stínu, Kamarila, Žoldnéři, Panoši, Koncern, Osvobozenecká legenda, Humanita, Lžihumanita, Němci, Židé, Slabošské, Odstraňování, Nepostradatelný a Nepohodlný.*“⁵²

2.1. Vznik republiky a prezidentského mandátu

Nově vytvořený samostatný československý stát přijal formu parlamentní demokracie. Stejně tak tomu učinilo množství dalších států po první světové válce. Nebylo zcela jasné, jakou

⁴⁹ SOUBIGOU, Alain, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Paseka 2004, s. 269-270

⁵⁰ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 415-416

⁵¹ ŠEDIVÝ, Ivan, *T. G. M. K mytologii první československé republiky*, Praha: NLN 2022, s. 38

⁵² POLÁČEK, Karel, *Mariáš a jiné živnosti. 35 sloupků. Čtrnáct dní na vojně. Život ve filmu. Okolo nás.*

Žurnalistický slovník, Nakladatelství Franze Kafky 1998, s. 482

konkrétní podobu bude stát mít. Bude-li mít prezidenta bylo jednou z mnoha otázek, o kterých měla politická reprezentace rozhodnout co možná nejdříve. Porážka monarchií a celková nedůvěra v tradiční představitele státní moci v mnohém ovlivnila názory na postavení prezidenta a jeho pravomoci. Masarykova osobnost však v tomto představovala výjimku.⁵³ Prezidentem se stal jeden ze zakladatelů státu. Byl to právě Masaryk, kdo při své zahraniční akci podepsal 18. října 1918 *Prohlášení nezávislosti československého národa zatímní vládou československou* tedy *Washingtonskou deklaraci* a učinil tak jako předseda ministerské rady a ministr financí. O 10 dní později v Praze vydal Národní výbor *zákon o zřízení samostatného státu československého*. Ani jeden dokument se zatím nezmiňoval o formě státu či struktuře mocenských orgánů. O tom mělo rozhodnout až „*Národní shromáždění ve srozumění s Československou národní radou v Paříži*“.⁵⁴ Z memoranda Edvarda Beneše, které od vyhlášení nového státu dělilo jen pár dnů, však vyplývá, že se s Masarykem již počítalo jako s držitelem výkonné moci (prezidentem republiky).⁵⁵ K oficiálnímu zvolení došlo až 14. listopadu 1918. Schůzi Národního shromáždění vedl toho dne Karel Kramář, který, poté co konstatoval přervání jakýkoliv pout s Habsbursko-Lotrinskou dynastií, navrhl přítomnému shromáždění, aby zvolilo prvním prezidentem československé republiky Tomáše G. Masaryka. S provoláváním slávy dopadla volba jednohlasně.⁵⁶

Prozatímní ústava byla přijata taktéž 14. listopadu 1918. Podle tohoto dokumentu byl prezident hlavou státu, kterého volilo Národní shromáždění za přítomnosti nadpoloviční většiny poslanců a k volbě bylo třeba dvoutřetinové většiny přítomných. Prezident zastupoval stát navenek, byl nejvyšším velitelem vojska, přijímal vyslance, vypovídal válku podle usnesení Národního shromáždění a předkládal mu sjednaný mír. Dále jmenoval důstojníky, státní úředníky či soudce

⁵³ BROKLOVÁ, Eva, *Prezident republiky československé. Institut a osobnost T. G. Masaryka*, MÚAV 2001, s. 13, 14

⁵⁴ KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Tomáš Krsek 2017, s. 332

⁵⁵ BENEŠ, Edvard, *Světová válka a naše revoluce III.*, Orbis 1935, s. 502

⁵⁶ Stenoprotokol, Poslanecká sněmovna, 14. listopad 1918 -

<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001001.htm>

a mohl prominout nebo zmírnit tresty či právní následky trestného činu. K vládním výkonům prezidenta republiky však bylo třeba spolupodpisu odpovědného člena vlády.⁵⁷

Prezident byl tedy vedle vlády taktéž nositel výkonné moci, ale jeho pravomoci byly značně omezené. Nedisponoval právem jmenovat a odvolávat ministry, což se stalo jedním z klíčových sporů následujících debat. Důvodem pro toto omezení byla Masarykova současná nepřítomnost ve státě⁵⁸ a také argument, že ústava nebyla vytvořena pro Masaryka samotného, ale pro jeho možného nástupce. Prezident s většími pravomocemi totiž neodpovídal představám Národního shromáždění a Masarykova osobnost byla vnímána spíše jako výjimka. Nutno podotknout, že Masaryk s takto vytyčenými pravomocemi výrazně nesouhlasil.⁵⁹

Při tvorbě nové československé ústavy se odehrávaly debaty zahrnující postavení prezidenta v novém státě, do kterých se výrazně zapojil i sám Masaryk. Na jedné straně stál názor, že hlavní ústavní moc má být svěřena Národnímu shromáždění, na druhé pak, že nově vzniklá republika potřebuje ve svém čele silnou osobnost. Objevily se otázky různého typu. Například zda silný prezident není až příliš blízký již překonanému monarchismu či zda by prezidenta neměl volit lid přímou volbou a tím pádem by nebyl pouhým exponentem Národního shromáždění. Komplikací také byla zřetel přímo k Masarykově osobnosti. Tvůrci ústavy si totiž nebyli jisti, zda pravomoci, kterými by Masaryk disponoval, nebyly příliš velké pro jeho nástupce v časech budoucích. V odlišné verzi byl pak silný prezident prezentován jako dobré řešení k potencionálním krizím republiky a nejistým časům. V konkrétním případě prezidentovi pravomoci jmenovat a odvolávat ministry pak panovala obava, že by se Masaryk sám mohl tímto dostat do politických a stranických bojů.⁶⁰

Proti zvýšeným pravomocím prezidenta republiky výrazně vystupoval i první předseda vlády Karel Kramář, který své výtky odesílal korespondenčně z mírové konference v Paříži. V jeho představách by měl československý prezident zůstat nadstranický a nijak nezasahovat do

⁵⁷ Zákon ze dne 13. listopadu 1918 o prozatímní ústavě, Poslanecká sněmovna - https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html

⁵⁸ Tomáš Garrigue Masaryk se po čtyřleté emigraci vrátil do Prahy až 21. prosince 1918

⁵⁹ BROKLOVÁ, Eva, *Prezident republiky československé. Institut a osobnost T. G. Masaryka*, MÚAV 2001, s. 15

⁶⁰ Tamtéž, s. 16-17

vnitřní politiky. Za jeho výkon by měla pak nést odpovědnost úřadující vláda.⁶¹ V jednom svém dopise Kramář naléhal na Masaryka následujícími slovy: „*Chce-li naše republika dovoliti americký systém, chce-li, aby politiku dělal president, budu se proti tomu bránit jako proti největšímu neštěstí hledě k psychice a politické nevyspělosti a vášnivosti a citovosti našeho národa, ale budu-li poražen, podřídím se a přirozeně přestanu být členem jakékoliv vlády za takového režimu.*“⁶²

Zajímavým tématem se stal také post ministra zahraničí. V dopise adresovaném Antonínu Švehlovi Masaryk navrhoval, aby měl prezident republiky přímou kontrolu nad ministrem zahraničí. Masaryk se obával, že by v případě jiného ministra zahraničí než Beneše mohla daná osoba příliš prosazovat politiku svojí strany bez ohledu na prezidenta, který sjednává mezinárodní smlouvy a zastupuje stát navenek. Tento návrh sice nakonec prosazen nebyl, ale Masarykovi se podařilo udržet Beneše v ministerském křesle po celé své prezidentství.⁶³

Tomáš Garrigue Masaryk později ve svých *Hovorech* s Karlem Čapkem přiblížil, jakým způsobem se na tvorbě československé ústavy podílel: „*Uplatňoval jsem svůj vliv pomocí Švehly a jiných; zasadil jsem se například o to, aby prezident měl ústavní právo nejen schvalovat návrhy vlády a parlamentu, ale účastnit se vládních porad a vystupovat podle potřeby iniciativně i v parlamentě.*“⁶⁴

Nová ústava byla Národním shromážděním přijata dne 29. února 1920 jako *Ústavní listina Československé republiky*. Prezidenta stále volilo Národní shromáždění a k volbě byla potřeba třípětinová většina přítomných. Sídlem prezidenta byl ustanovena Praha. Volební mandát prezidenta trval sedm let a nikdo nemohl být zvolen více než dvakrát po sobě. Toto ustanovení se podle listiny nevztahovalo pouze na prvního prezidenta Československé republiky. Pokud by nastala situace, kdy by byl prezident republiky déle než šest měsíců zaneprázdněn nebo nemocen, vláda mohla zvolit prezidentova náměstka na potřebnou dobu. K prezidentovým

⁶¹ KUKLÍK, Jan, *Příběh československé ústavy 1920 I. Příprava a přijetí ústavní listiny*, Karolinum 2020, s. 82

⁶² QUAGLIATOVÁ, Vlasta (ed.), *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, ÚTGM 2005, s. 191

⁶³ BROKLOVÁ, Eva, QUAGLIATOVÁ, Vlasta (ed.), *Korespondence T. G. Masaryk – Antonín Švehla*, ÚTGM 2012, s. 59-60

⁶⁴ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Československý spisovatel 1990, s. 193-194

pravomocím se touto listinou přidalo i nejvíce diskutované právo na jmenování a odvolávání ministrů.⁶⁵

Finální podoba ústavy tedy prezidentovi pravomoci výrazně posílila. Prezidentův mandát se stal prakticky nejsilnější stabilizačním prvkem konstrukce státní moci. Samotnému Masarykovi byla udělena výjimka, kdy se o prezidentský mandát mohl ucházet více než dvakrát. Bezpochyby tak bylo učiněno v úctě k zakladateli státu, kterému v této době bylo již sedmdesát let. Postavení prezidenta Československé republiky se tímto přiblížilo postavení prezidenta Spojených států Amerických, který byl ovšem volen ve všeobecných volbách, ne parlamentem. Již při jednáních se objevila otázka Masarykova nástupce. Už od počátku jednání Masaryk výrazně prosazoval, aby ho v prezidentském úřadu mohl nahradit pouze Edvard Beneš, kterému velmi důvěřoval. Kvůli tomuto faktu se do ústavy dostala úprava pasivního volebního věku prezidenta republiky. Zatímco u práva poslancekého byl tento věk třicet let a u senátního pětadvacet, pro prezidenta to bylo nakonec pouze pětadvacet let. Tedy přesně tolik, kolik v té době bylo Edvardu Benešovi.⁶⁶

2.2. Kancelář prezidenta republiky

Ústředním orgánem prezidenta Masaryka se stala nově vybudovaná Kancelář prezidenta republiky. Masaryk chtěl vybudovat silný úřad, který by kvalitně zastával několik úkolů. Předně to bylo obsáhnutí všech úseků výkonné státní moci. Vedle toho se také KPR musela starat o organizaci v rámci Hradní stráže, kurýrních služeb či personálu, který se staral o prezidentské letní sídlo. K tomu samozřejmě příslušelo i všechno zaměstnanectvo hradního komplexu. Fungování i personální obsazení Kanceláře prezidenta republiky výrazně ovlivnil fakt, že

⁶⁵ Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky -

https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

⁶⁶ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 107-108

prezidentský úřad dlouho dobu zastával jeden člověk. Masaryk velmi dbal na personální složení a pečlivě vybíral osobnosti, na které se mohl sám spolehnout.⁶⁷

V čele Kanceláře prezidenta republiky stál Přemysl Šámal, který byl zřejmě hned po Masarykovi nejdůležitějším představitelem Hradu. Bývalý člen Masarykovy realistické strany a jedna z vůdčích osobností odbojové organizace Maffie dostal v létě roku 1919 novou úlohu, když se stal Masarykovým hlavním politickým a administrativním poradcem. Pokud vnímáme jako známku stability to, že úřad prezidenta zastával dlouhodobě pouze jeden člověk, pak stejně tak musíme nahlížet na úřad kancléře, který Přemysl Šámal udržel i po Masarykově abdikaci. V tomto úřadě se staral o jeho organizaci, koordinaci oddělení a také o syntézu informací. Jednou ze Šámalových největších předností byla totiž jeho neobvykle široká síť kontaktů a informačních zdrojů. Tuto síť informátorů začal budovat ještě za světové války v rámci činnosti Maffie a nepochybně se dál rozšiřovala v rámci úřadu v KPR. Kromě bývalých členů Maffie pak Šámal disponoval kontakty například z okruhu svobodných zednářů, zahraniční diplomacie, zpravodajských služeb či z osobního kontaktu s předními představiteli politických stran. Vypsat všechny zásluhy Přemysla Šámala, kterými ovlivnil vysokou efektivnost Kanceláře prezidenta republiky, by bylo nadmíru této práce. Ve velmi stručném souhrnu Šámal dokázal pokrýt a řešit rozsáhlé spektrum problémů politických i personálních a Masaryk si na pozici kancléře zřejmě nemohl vybrat lepšího kandidáta.⁶⁸

Další velmi důležitou osobou Kanceláře prezidenta republiky byl dlouholetý přednosta politického odboru Josef Schieszl, který patřil mezi prezidentovy nejbližší spolupracovníky. Ze své pozice často jednal se zástupci různých politických stran nebo s osobnostmi hospodářské a kulturní sféry. Schieszl byl také dlouhodobě velmi dobře seznámen s prostředím žurnalistiky, což mu umožnilo disponovat mnoha kontakty mezi novináři a publicisty. V publikační činnosti pokračoval i během působení v KPR, kdy ale musel články podepisovat šifrou, protože se často jednalo o záležitosti, které by ze svého postavení jinak uveřejnit nemohl. Jeho články podepsané šifrou se pak objevovaly v širokém spektru periodik (např. *Lidové noviny*, *Národní osvobození*, *Venkov*, *Tribuna*, *Přítomnost* atd.). S prezidentem Masarykem pak řešil nejrůznější důvěrné záležitosti, které často souvisely právě s publikováním textů v tisku. Tyto články často

⁶⁷ Tamtéž, s. 409-410

⁶⁸ SOUBIGOU, Alain, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Paseka 2004, s. 250-254

reagovaly na soudobá politická témata či společenské diskuse. Schieszl se staral o to, aby texty zadané Masarykem našly svou cestu do různých titulů. V tomto ohledu mohlo dojít ke dvojí situaci. Buď sám prezident článek vypracoval a Schieszl se postaral o jeho publikaci, nebo dostal od prezidenta stručné pokyny, na jejichž základě text sestavil sám. Následně se vybralo vhodné periodikum, ve kterém článek vyšel podepsán šifrou.⁶⁹

Neméně významnou roli v rámci KPR hrála její Vojenská kancelář, jejímž prvním přednostou se stal legionářský generál Otakar Husák. Z legionářského okruhu měl také velký vliv Josef Patejdl, který stál u vybudování Československé obce legionářské a zajišťoval v ní vliv Masarykova Hradu.⁷⁰

Při zřizování Kanceláře prezidenta republiky se v Národním shromáždění ozvaly obavy z velkých pravomocí tohoto orgánu a objevily se také snahy její fungování omezit, aby nevznikla „nějaká vedlejší vláda“. Zastánce a přítel prezidenta Masaryka Václav Bouček však KPR obhajoval slovy, že se má jednat pouze o instituci zajišťující byrokracii spojenou s prezidentským mandátem. Konečný zákon o zřízení KPR uváděl její funkci neurčitě pouze jako prostředek „*k obstarávání věcí, jež spadají do oboru působnosti presidenta republiky*“. Objevily se návrhy, aby vláda mohla zasahovat do personálního obsazení vyšších postů v KPR, což se setkalo s pochopitelným Masarykovým odporem. Spory v této problematice trvaly ještě dlouhou dobu, kdy představitelé různých stran požadovali, aby se KPR nevměšovala do státních záležitostí a celý úřad se „odpolitizoval“.⁷¹

⁶⁹ VAŠEK, Richard, „Račte to podepsat libovolnou šifrou.“ *Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918-1935)*, MÚA 2018, s. 140-144

⁷⁰ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 410-411

⁷¹ KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, s. 80-81

2.3. Osobnosti a strany spojené s Hradem

Velmi významné postavení v rámci hradní skupiny měl bezpochyby Edvard Beneš. Toto mimořádné postavení bylo dáno hlavně tím, že si to sám Masaryk přál a plně Benešovi důvěřoval. Edvard Beneš stál v čele ministerstva zahraničí, což byl vládní resort, který měl vzhledem k mezinárodní situaci nově vzniklého státu nezpochybnitelnou důležitost. Pro prezidenta Masaryka byl na tomto postu Beneš naprosto nenahraditelný a žádný jiný politik podle něj nedosahoval Benešových schopností v zahraniční politice.⁷² Jak již bylo zmíněno výše, byl to právě Edvard Beneš, kterého si také Masaryk přál jako svého nástupce v prezidentském křesle. O tomto svém záměru byl Masaryk otevřený od počátku svého prezidentství a snažil se při svém působení připravit co nejlepší podmínky proto, aby byl Beneš zvolen prezidentem hnedce až přijde správný čas. Tato příprava se nakonec protáhla až do roku 1935, protože zdaleka ne všichni z politického spektra chtěli Beneše jako prezidenta republiky.⁷³

Tomáš Garrigue Masaryk měl známosti a přátele i mimo okruh politických sfér. Velmi dobré vztahy měl i s osobnostmi kultury a umění. Mezi nejvýznamnější postavy z kulturního prostředí, které měly s Masarykem kladné vztahy, patřil bezpochyby Karel Čapek. Jeden z předních novinářů a spisovatelů meziválečného období se s Masarykem osobně setkal roku 1922 na představení ve Vinohradském divadle. Zde započal vztah dlouhodobé přátelské spolupráce. Od roku 1925 docházelo pravidelně také k „pátečním“ setkáním s prezidentem, kterých se účastnila řada dalších osobností československé kultury. Do těchto intelektuálních debat docházeli kromě Masaryka a bratří Čapků osobnosti jako novináři Ferdinand Peroutka, Arne Laurin, Eduard Bass, dramatik František Langer, ministr Edvard Beneš, spisovatelé Karel Poláček, Vladislav Vančura, František Kubka či historik Josef Šusta.⁷⁴ Vyjmenování všech osobností, které se pátečních setkání účastnily, není na místě. Velká část z nich však pocházela přímo z oblasti žurnalistiky. Například deník *Lidové noviny* měl ve svém složení redaktorů a

⁷² KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 411-412

⁷³ ČECHUROVÁ, Jana, *Kdo mířil na Hrad? 35 neúspěšných kandidátů na funkci československého prezidenta*, Kniha Zlín 2022, s. 51

⁷⁴ PROTIVA, Josef, *Karel Čapek a T. G. Masaryk: přátelství spisovatele a prezidenta*, in: *Masarykův sborník XIII.*, MÚA 2006, s. 129-131

příspěvovatelů mnoho „pátečníků“, což mělo samozřejmě jistý vliv na politické zaměření listu.⁷⁵

Z politických stran měly k Hradu ideově nejbliže levicové strany Československá sociálně demokratická strana dělnická a Československá strana socialistická. Stoupenci a podporovatelé Masaryka se ale objevovali v mnoha dalších stranách, kde tvořili tzv. prohradní křídla. Žádná čistě „hradní strana“ za celé období první republiky nevznikla, ale prezident se těšil podpoře od různých spolků a organizací jako byla již zmíněná Československá obec legionářská, Svaz učitelů, Sokol či okruh Svobodných zednářů.⁷⁶ Zajímavý byl Masarykův vztah k německým politikům a stranám. S mnoha představiteli se znal osobně ještě z dob předválečných. Masarykova snaha o pozitivní přístup k německým stranám se odrazila i ve vzájemném respektu s osobnostmi jako byl například vůdce křesťanských sociálů Samuel Saenger či sociální demokrat Ludwig Czech.⁷⁷

Pokud chceme zkoumat blíže fenomén Hradu, nelze se obejít bez jeho ideologické opozice. Symbolickým vůdcem této „protihradní“ skupiny byl bezpochyby Karel Kramář. Vztah Tomáše Garrigue Masaryka a Karla Kramáře byl zkoumán již několika autory. Tento vztah začal jako přátelská spolupráce a skončil jako nesmiřitelná rivalita dvou velkých politických osobností. Zatímco Masaryk v prezidentském křesle vydržel dlouhých sedmnáct let, Kramář svůj úřad ministerského předsedy ztratil během pouhého půl roku a v meziválečném Československu již nenašel post, který by odpovídal velikosti jeho osobnosti. Z této pozice se Kramář postupně dostával do opozice vůči Masarykovi, Benešovi a celkové politice Hradu.⁷⁸ Karel Kramář byl předsedou a vůdcem strany Československé národní demokracie, která se pod vlivem svého předsedy stala vedoucí stranou protihradního křídla politického spektra.⁷⁹ Roku 1926

⁷⁵ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 414

⁷⁶ KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, s. 170

⁷⁷ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 413

⁷⁸ VAŠEK, Richard, *„Račte to podepsat libovolnou šifrou.“ Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918-1935)*, MÚA 2018, s. 37

⁷⁹ KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, s. 166

publikoval Antal Stašek brožuru „*Boj o Masaryka*“, ve které k protihradní frontě řadil kromě národních demokratů ještě stranu lidovců, slovenské luďáky, fašisty a část strany agrárníků.⁸⁰ V tomto výčtu nemohou chybět také vrcholné osobnosti této opozice jako byl Jiří Stříbrný, Andrej Hlinka, Radola Gajda či Viktor Dyk.⁸¹

Mezi těmito vyhraněnými póly politiky existovaly osobnosti, které se snažili napětí zmírnit a dovést obě strany ke společnému konsenzu. Jednou z takových osobností byl vrchní ředitel Živnostenské banky Jaroslav Preiss. Byl to člověk velmi blízký hradnímu kolektivu i národním demokratům. Často se tedy stávalo, že byl Preiss požádán Šámalem o urovnání vztahů mezi Hradem a stranou Karla Kramáře.⁸²

Nemůžeme samozřejmě opominout osobnost předsedy strany agrárníků a několikanásobného ministerského předsedy Antonína Švehlu. Jako vůdce jedné z nejsilnějších meziválečných stran se Švehla často ocital uprostřed střetu Hradu a jeho opozice. Ve straně agrárníků existovalo prohradní, ale i protihradní křídlo. Masarykova opozice by si v čele státu dokázala kromě Kramáře představit i Švehlu, který měl v potencionální kandidatuře nepochybně větší šance než předseda národních demokratů. Švehla ale tuto možnost odmítl a s Masarykem vytvořili stabilní a efektivní spojenectví, kde hlavně Švehla dokázal vyjednat na první pohled nemožné kompromisy. Ostatně předseda agrárníků byl pro samotného Masaryka jediný přípustný nástupce v úřadu prezidenta, pokud by Beneš nezískal dostatečnou podporu.⁸³

⁸⁰ STAŠEK, Antal, *Boj o Masaryka*, Čin 1926, s. 6

⁸¹ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 415

⁸² KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, s. 171

⁸³ DOSTÁL, Vladimír, *Antonín Švehla. Profil československého státníka*, SZN 1989, s. 146-150

3. Karel Kramář – druhý prezident

Dne 21. prosince 1918 v Praze se znovu setkaly dvě velké osobnosti české politické scény. Tomáš Garrigue Masaryk se vracel z dlouhé zahraniční mise jako nově zvolený prezident nové republiky. Symbolicky jej ten den uvítal Karel Kramář, nový ministerský předseda a největší osobnost domácí politické scény.⁸⁴ Byl to také Karel Kramář, kdo v listopadu toho roku na schůzi Národního shromáždění ústně zbavil Habsburskou dynastii vlády a navrhl Tomáše Garrigue Masaryka na post prezidenta. Sám si možná v té době říkal, že snad jednou také usedne na prezidentské křeslo. Váha jeho osobnosti si o takovou poctu říkala a Masaryk byl přeci jen o 10 let starší. Tyto ambice se však Kramářovi nikdy nevyplnily a brzy také ztratil i mandát ministerského předsedy.⁸⁵

Zaznamenat vývoj vztahu těchto dvou velikánů československé politiky by znamenalo dalece přesáhnout limity této práce. Jejich vzájemná spolupráce začíná již koncem devatenáctého století v rámci vývoje moderní české politiky, na kterém se oba podíleli. Vztah Masaryka a Kramáře se měnil a dostával nové dimenze. Často mezi nimi docházelo k názorovým střetům a postupně se jejich cesty začaly rozcházet. První světová válka a utváření nového československého státu obnovilo jejich spolupráci. Tato spolupráce však měla krátkého trvání. Netrvalo dlouho a Masaryk s Kramářem se znovu dostali do vzájemných střetů, které můžeme zaznamenat již v průběhu pařížské mírové konference. Rozdíl byl v tom, že si Masaryk udržel prezidentský post až do roku 1935, ale Kramář svou pozici premiéra ztratil již v roce 1919. Na politické výsluní se Kramář již nevrátil a snad i z pocitu hořkosti se stal symbolickým vůdcem opozice proti „Hradu“.⁸⁶

Pokud znovu nahlédneme do Poláčkova *Žurnalistického slovníku* nalezneme pod heslem Kramář dr. tato slova: „*Neutuchající, Dlouhotrvající, Hřímavé, Velká řeč, Já, Svornost, Slovanstvo, Vrahové slovanského Ruska, De jure, „Ráj“, Zavítal, Shromáždění, Hymny,*

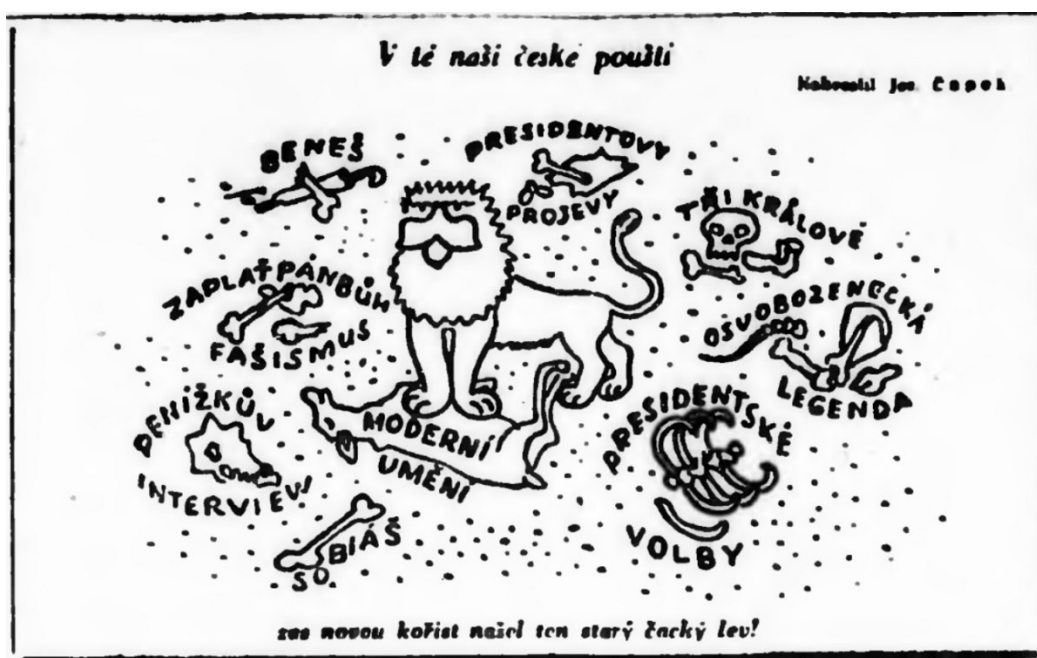
⁸⁴ POLÁK, Stanislav, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou 6 (1919-1937)*, MÚA AVČR 2012, s. 9-10

⁸⁵ ČECHUROVÁ, Jana, *Kdo mířil na Hrad? 35 neúspěšných kandidátů na funkci československého prezidenta*, KNIHA ZLIN 2022, s. 22

⁸⁶ VAŠEK, Richard, *„Račte to podepsat libovolnou šifrou.“ Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918-1935)*, Academia 2018, s. 57

*Nezapomenutelná, Frenetický potlesk, Nevděk, Velikáni našich dějin, Hydra, Sveřepí, Úpění, Mohutný, Přítomnost.*⁸⁷

Karikatura určitě nebyla Karlu Kramářovi neznámá. Jeho osoba se stala terčem karikaturistů velmi brzy po jeho vstupu do vrcholné politiky koncem osmdesátých let devatenáctého století. Za svou dlouhou politickou kariéru si dokázal udržet pozici zřejmě nejčastěji karikovaného českého politika.⁸⁸ Kramář se jako symbol opozice Hradu stával přirozeně terčem posměchu umělců a kreslířů, kteří s Masarykovým Hradem sympatizovali. Témata Kramářových karikatur se časem různila a jejich variabilita byla hojná. K určitému shrnutí témat nám může dobře posloužit například karikatura Josefa Čapka z roku 1929:

Obr. 1⁸⁹

Na této kresbě je Karel Kramář zobrazen jako lev, který ale stále disponuje jeho typickými znaky jako hustý knír a vlasy na ježka. Popisek karikatury zní: „V té české politické poušti zas novou kořist našel ten starý český lev“. Starý český lev Karel Kramář zde stojí vítězně nad svou poslední kořistí s názvem *moderní umění*. Kolem lva se však nachází další spousta již spořádaných kořistí.

⁸⁷ POLÁČEK, Karel, Mariáš a jiné živnosti. 35 sloupků. Čtrnáct dní na vojně. Život ve filmu. Okolo nás.

Žurnalistický slovník, Nakladatelství Franze Kafky 1998, s. 485

⁸⁸ CHROBÁK, Ondřej, WINTR, Tomáš, *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*, Gallery 2006, s. 59

⁸⁹ Lidové noviny, roč. 37., 17. 1. 1929, č. 30, s. 7

Ty mají reflektovat témata, ke kterým se Kramář v minulosti vyjadřoval. Nalezneme zde témata jako *Beneš*, *Presidentovy projevy*, *Tři králové*, *Osvobozenecká legenda*, *Zaplaťpánbůh fašismus*, *Sobiáš*, *Penížkův interview* či *Prezidentské volby*.⁹⁰ Tento výčet je sice dosti stručným souhrnem záležitostí, ke kterým se Kramář v dosavadních letech republiky vyjadřoval, ale mohou posloužit jako odrazový můstek pro sledování nejdůležitějších rozepří mezi Hradem a předsedou národních demokratů. Zdaleka zde nejsou zastoupena všechna témata tohoto sporu, ale právě tato se rozhodl vyzdvihnout Josef Čapek – jeden z pátečníků a „dvorní karikaturista“ Karla Kramáře.

3.1. Epická improvizace o králi Sobiášovi a „druhý prezident“

Podobu Karla Kramáře v karikatuře „standardizoval“ podle Adolfa Hoffmeistera Vratislav Hugo Brunner. To podle Hoffmeistera znamenalo, že: *„Jeden karikaturista na světě vymyslí si pro určitého homo nova samoznak, který zveřejněn přejde nejen do představy, ale i do pera ostatních kreslířů“*. Kramářův samoznak, tedy podobu karikatury konkrétní politické osoby, které se poté drželi i jiní, nastínil V. H. Brunner v knize *Epická improvizace o králi Sobiášovi* z roku 1925.⁹¹

Kramářova fyziognomie byla pro karikaturisty naprosto skvělá. Jeho již zmíněný mohutný knír, vlasy sestříhané na ježka či husté obočí – všechno jedinečné rysy, které čtenáři dokázali identifikovat i bez ohledu na kreslířovu zdatnost. *Epická improvizace o králi Sobiášovi* pak nastavila ještě další výrazný rys, který bude s Kramářem v karikatuře dlouhodobě skloňován. Bylo to jeho velikášství a nenaplněné mocenské ambice.⁹²

⁹⁰ Lidové noviny, roč. 37., 17. 1. 1929, č. 30, s. 7

⁹¹ CHROBÁK, Ondřej, WINTR, Tomáš, *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*, Gallery 2006, s. 59

⁹² CHROBÁK, Ondřej, WINTR, Tomáš, *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*, Gallery 2006, s. 59

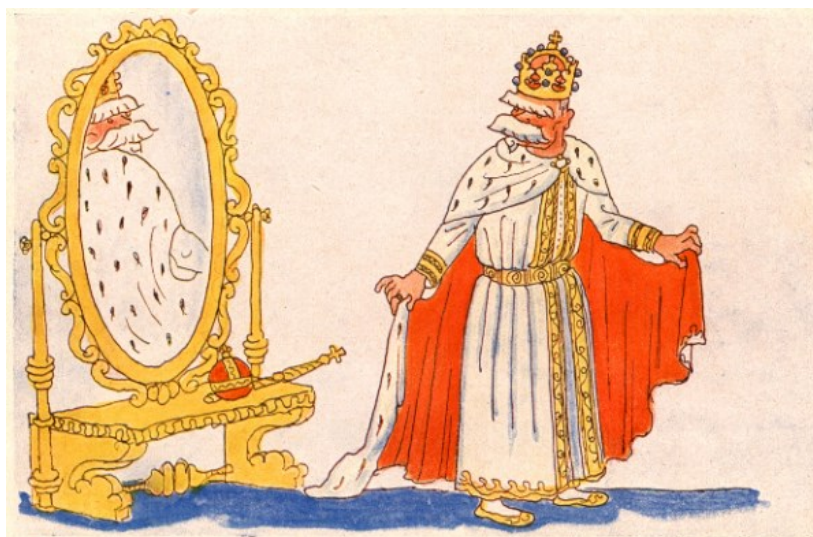

Obr. 2⁹³

Epická improvisace o králi Sobiášovi začíná slovy: „Jeden český politik se chtěl státí vůdcem národa. Dělal, co mohl, ale nešlo mu to.“ Politika z trápení vysvobodí až kouzelník, který byl také vlastenec, a promění ho v českého krále, na což politik nadšeně reaguje: „No přeci jsem se dočkal...“. Následují kapitoly, které provází nového krále v jeho prvních okamžicích vlády. Jedná se například o kapitoly, kdy lid chodil nového krále každý den poslouchat, jak mluví o situaci či o sobě. Jméno nového krále bylo Soběslav Statečný, zkráceně pak Sobiáš, ale „zlí jazykové“ mu někdy říkali král Jája (říkal stále „já, já, já...“). V další části pak Sobiáš například kompletně zničí opozici ve sněmu, jsou mu stavěny sochy a busty či umlčuje ony „zlé jazyky“ na „základě zákona na ochranu královské a vládní Fantasie“. Mezi tyto zlé jazyky pak Brunner řadí i sebe. Celý cyklus končí se spokojeným králem Sobiášem, který sedí nad Prahou a každé ráno vyhlíží k daleké ruské zemi.⁹⁴ *Epická improvisace o králi Sobiášovi* jistě primárně funguje jako stěžejní karikatura o Kramářových mocenských ambicích, které se v Kramářových karikaturách objevovaly nejčastěji.

⁹³ BRUNNER, Vratislav Hugo, *Epická improvisace o králi Sobiášovi*, Štorch-Marien 1925, s. 7

⁹⁴ BRUNNER, Vratislav Hugo, *Epická improvisace o králi Sobiášovi*, Štorch-Marien 1925

Obr. 3⁹⁵

Se satirickým cyklem krále Sobiáše souvisí i část „moderní umění“ z Čapkovy karikatury. Autor Sobiáše Vratislav Hugo Brunner zemřel v červenci roku 1928. Na jeho počest byla Spolkem výtvarných umělců Mánes uspořádána posmrtná výstava Brunnerova díla v Obecním domě v Praze. V mediálních prostoru se referovalo o Brunnerově odkazu a nutně musela na mysl přijít i *Epická improvizace o králi Sobiášovi*. Byly to přirozeně *Národní listy*, ve kterých se objevila jemná kritika Brunnera, který měl podle nich svou karikaturou Kramářovi ublížit. Sám Karel Kramář však reagoval dopisem autorovi článku, který se později také zveřejnil v národně demokratickém listu. Kramář se zde Brunnera zastal. Karikatura *Sobiáše* mu naopak přišla vtipná, a nebyla „dokonce ani hrubá“. V druhé polovině dopisu však Kramář zmiňuje možný Brunnerův omyl: „Když jsem tak viděl toho krále Sobiáše, jeho dvůr, ty dvořany s ohnutými hřbety, kteří se snad už ani nedovedou narovnat, ten pomník, ty ceremonie atd., a ve všem tom, svůj obraz, nedovedl jsem se zbavit pocitu, že se chudák Brunner zmýlil – v adrese.“⁹⁶ Kramář zde jasně nastínil, že *Epická improvizace* by mohla sloužit i jako karikatura prezidenta Masaryka.

Na Kramářův dopis krátce reagoval Eduard Bass v *Lidových novinách*. Brunner si podle něj rozhodně „nepletl adresy“ a Kramář si pouze nedokázal pomoci, „aby se nepřiznával ke své

⁹⁵ BRUNNER, Vratislav Hugo, *Epická improvizace o králi Sobiášovi*, Štorch-Marien 1925, s. 7

⁹⁶ *Národní listy*, roč. 69, 3. 1. 1929, č. 3, s. 4

škodolibosti vůči hlavě státu“. Kramářův dopis pak podle Basse není listem velkého státníka, ale pouze další „*poselství krále Sobiáše*“.⁹⁷

Tématika Kramářových ambicí se objevovala v mnoha dalších kresbách. Místo krále tu byl ale Kramář často zobrazován jako „druhý prezident“ či jako protipól prezidenta Masaryka. Jak již bylo řečeno, Karel Kramář měl ambice na post prezidenta republiky a tato skutečnost byla všeobecně známa. Pokud ovšem přišel čas na novou volbu prezidenta, Kramář se nikdy nepostavil do role oficiálního kandidáta. Jeho osobnost by dozajista našla podporu v pravicovém sektoru politického spektra, ale z prostého součtu potencionálních hlasů bylo zřejmé, že by jeho kandidatura úspěšná nebyla a možný souboj s Masarykem by tím prohrál.⁹⁸

Obr. 4⁹⁹

Například na této karikatuře od J. Rohana z humoristického časopisu *Kopřivy* můžeme vidět Karla Kramáře, který drží v jedné ruce bič a v druhé patrně cukr. Před ním stojí obrovský český lev a Kramář se ho zřejmě snaží zkrotit. Důležitý je i popisek samotné karikatury. Postavička

⁹⁷ Lidové noviny, roč. 37, 5. 1. 1929, č. 8, s. 1-2

⁹⁸ ČECHUROVÁ, Jana, *Kdo mířil na Hrad? 35 neúspěšných kandidátů na funkci československého prezidenta*, KNIHA ZLÍN 2022, s. 16

⁹⁹ Kopřivy, roč. 12, 22. 1. 1920, č. 4, s. 12

Karla Kramáře zde říká: „*Jen si se mnou hraj! Jestli nebudeš poslouchat odstěhuju se do Ruska a kdo bude pak druhým prezidentem? He?*“¹⁰⁰

Nejblíže kandidatuře měl Kramář při prezidentské volbě roku 1927, kde byl navrhován jako představitel pravice proti Masarykovi, kterého podporovaly zejména strany levicové. Kramář však ani tehdy neriskoval zřejmě předem prohraný boj a jeho strana odevzdala při volbě bílé hlasovací lístky. V *Lidových novinách* se krátce po volbě objevila karikatura Josefa Čapka s názvem *Jeho tragika*, kde je zobrazen Karel Kramář na piedestalu a za ním umístěn titulní list národně demokratického večerníku *Národ*. Čapek zde použil slovní hříčku, kdy kresbu doplnil popiskem: „*Národ má za sebou – a přece se nestal prezidentem!*“

Obr. 5¹⁰¹

V Kramářových karikaturách se často objevovala také vila Karla Kramáře. Sídlo předsedy národních demokratů stálo symbolicky proti Pražskému hradu, což se mnohokrát objevilo i v tématice dobových karikatur. Jako například v časopise *Šejdrem*, kde se objevila kresba s Karlem Kramářem a Viktorem Dykem. Kramář se zde ze svého okna dívá směrem k hradu a

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ Lidové noviny, roč. 35, 4. 6. 1927, č. 282, s. 9

Dyk jej ze střechy utěšuje. Kresba je doplněna popiskem: „*TICHO! Nevyrušujte nám našeho Kadla! Von se právě zbožně kouká pánubohu do oken.*“

Obr. 6¹⁰²

S narůstajícím napětím mezi Hradem a Národní demokracií se v karikaturách také začala objevovat strana národních demokratů jako celek. Většinou byla reprezentovaná právě svým předsedou Kramářem nebo jako uražená žena. Tak to bylo například v karikatuře Zdeňka Kratochvíla se jménem *Dvě doby Národní demokracie*. Zde je strana reprezentovaná jako žena, která roku 1918 slibovala postavě Masaryka: „*Na věky Tvá a z lásky!*“, ale roku 1926 již pravila: „*Na věky? To ne! A když, tak jen z donucení.*“

Obr. 7¹⁰³

¹⁰² Šejdrem, roč. 1, 20. 8. 1929, č. 5, s. 3

¹⁰³ Lidové noviny, roč. 34, 17. 10. 1926, č. 525, s. 7

3.2. Osvobozenecká legenda

Ve dvacátých letech se postupně rozpoutala vleklá veřejná diskuse o zásluhách domácího a zahraničního odboje. Spor se odehrával na ideologickém poli a jeho hlavní otázkou bylo, zda se význam domácí odbojové organizace může rovnat s významem Masarykovy zahraniční mise. Tato debata se stala jednou z nejdůležitějších mezi Hradem a jeho opozicí, kterou reprezentovala hlavně část politické pravice. Samotná délka sporu o mnohém vypovídá, kdy se o zásluhách domácího a zahraničního odboje debatovalo po celá dvacátá léta.¹⁰⁴ Zárodky tohoto sporu můžeme pozorovat hned během oslav prvního výročí vzniku republiky.¹⁰⁵ Tato problematika sice v mnohém přesahuje pouhý souboj Masaryka s Kramářem, stala se však jedním ze stěžejních pilířů jejich sporu a oblíbeným tématem protihradních stran. Pokud bychom vztáhli spor o zásluhy domácího a zahraničního odboje pouze na T. G. Masaryka, Edvarda Beneše a Karla Kramáře, můžeme zpozorovat, že právě toto téma znamenalo mezi nimi zásadní rozkol.¹⁰⁶

Jedna verze zakladatelské legendy přisuzovala největší zásluhy na vzniku československé republiky Tomáši Garrigue Masarykovi a válečnému úsilí Dohody. S Masarykovou diplomatickou a propagační činností za hranicemi byly také spojeny zahraniční vojenské operace. Tato „Masarykova“ verze často opomíjela či přímo dehonestovala zásluhy členů domácí politické scény a představitelů krajanských hnutí. Přirozeně se tato verze nelíbila právě představitelům domácího odboje, kteří domácí vývoj označovali za klíčový při založení republiky. Obě verze se shodly pouze na uznání chování „obyčejných lidí“ doma i na frontě během světové války.¹⁰⁷ Je nutno ještě podotknout, že prezident Masaryk se této debaty účastnil, ale pouze jako anonymní autor článků. Jeho post mu přímý veřejný zásah do takové významné problematiky neumožňoval.¹⁰⁸

¹⁰⁴ SOUBIGOU, Alain, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Paseka 2004, s. 218

¹⁰⁵ ČECHUROVÁ, Jana, *Alois Rašín. Dramatický život českého politika*, CPress 2023, s. 132

¹⁰⁶ VAŠEK, Richard, „Račte to podepsat libovolnou šifrou.“ *Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918-1935)*, Academia 2018, s. 86

¹⁰⁷ ŠEDIVÝ, Ivan, *T. G. M. K mytologii první československé republiky*, NLN 2022, s. 27

¹⁰⁸ VAŠEK, Richard, „Račte to podepsat libovolnou šifrou.“ *Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918-1935)*, Academia 2018, s. 85

Známky nastupujícího sporu můžeme pozorovat na menší epizodě, která by se na první pohled mohla zdát jako pouhá maličkost. V dubnu roku 1921 se Masaryk setkal s Karlem Kramářem v Lánech. Masaryk se měl během rozhovoru zmínit o jistém Kramářově výroku z roku 1915. Tehdy ho Masaryk vyzýval k odchodu z monarchie a zapojení se do zahraniční mise. Zprávu měl Kramářovi tlumočit Edvard Beneš. Kramář měl však na tuto výzvu odpovědět, že on sám se nemůže v zahraničí „válet po hotelech“ jako T. G. Masaryk. Kramář tento svůj výrok označil za nepravdivý a Edvarda Beneše za lháře. Celý tento vnitřní konflikt o jednom možném výroku z válečné doby byl jedním z mnoha menších rozporů, které zastíraly skutečný důvod napětí mezi Masarykem, Benešem a Kramářem. Tím byl ideový spor o směřování československé zahraniční politiky. Karel Kramář reprezentoval koncepci slovanské proruské politiky, zatímco Masaryk s Benešem koncepci orientovanou na západní demokracie.¹⁰⁹

Nebyl to však pouze Karel Kramář, který nabourával „oficiální“ hradní výklad zásluh na vytvoření československé republiky. K Masarykovskému výkladu osvobození neodmyslitelně patřila i zásluha československých legionářů, kteří byli považováni za „hlavní strážce a nositele mýtu“.¹¹⁰ V prosinci roku 1922 však veřejnost zasáhla tzv. legionářská aféra. Jejím původcem byl tehdejší ministr financí, jeden z „mužů 28. října“ a prakticky vůdce strany národních demokratů Alois Rašín. Ten se na sjezdu Mladé generace národní demokracie v Pardubicích nelibě vyjádřil k legionářům, kteří v novém státě požívali zvláštních výhod a úlev. Na jejich adresu měl tehdy Rašín pronést, že se jedná o lidi, „kteří pokryli bezesporně svoje hlavy slávou, přišli do svobodného, mladého, v poválečných obtížích nalézajícího státu, a nastavili ruku řkouce „Bojovali jsme za tebe, zaplat! Zaplatť hotově, zaplatť výhodami, privilegiemi ve svobodné, rovnoprávné, demokratické republice“. Tvrdím, že tito všichni lidé, ať jest to kdo chce, se zpronevěřili té první velké zásadě, na které stál náš národ a která mu také přinesla svobodu, že to, co se dělá pro národ, se neplatí“.¹¹¹

Tento výrok vyvolal pochopitelné pobouření v legionářské obci, které se brzy přeneslo i na hlavu prezidenta Masaryka. Závažnost situace byla zřejmá a Masaryk byl tlačěn k zákroku proti ministru financí, se kterým měl osobně mnohem lepší vztah než s předsedou strany Kramářem. Hradní politika tak čelila nepříjemné situaci, „kdy lidsky přijatelný, ba přátelský Rašín ohrožoval

¹⁰⁹ OPAT, Jaroslav, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, ÚTGM 2003, s. 385-386

¹¹⁰ ŠEDIVÝ, Ivan, *T. G. M. K mytologii první československé republiky*, NLN 2022. s. 27

¹¹¹ Národní listy, roč. 62, 11. 12. 1922, č. 339, s. 1

svým působením vnitřní mír v zemi a tím ovšem i mocenské pozice Hradu".¹¹² Aféru, která otřásla jedním ze základních pilířů zakladatelské legendy, přerušila Rašínova tragická smrt v důsledku atentátu počátkem roku 1923.¹¹³

K pětiletému výročí vzniku republiky zveřejnil Karel Kramář v *Národních listech* svůj článek *Den vítězného národa*. V něm konstatoval, že doposud domácí představitelé odboje nechtěli v rámci budovatelské nálady začínat s hádkami o zásluhy na vytvoření státu. Byl to však atentát na Rašína, který podle Kramáře „*rozehnal tuto umělou mlhu*". Kramář zde sice uznává, že zahraniční akce byla oporou domácího odboje, ale ten by podle něj „*vyzněl by býval do prázdna, kdyby nebyl zůstal věrným a pevným český lid*".¹¹⁴

Na Kramáře reagoval 3. listopadu 1923 Jan Herben v časopise *Čas* článkem „*Prodaná nevěsta*“ – *bez Jeníka*, kde Kramářovu stať označil za pokus dát osvobození nový výklad, ve kterém by „*činnost Masarykova, Benešova a Štefáníkova byla zatlačena do pozadí a do popředí se postavila válečná práce domácí, práce „vítězného národa“, z níž by největší světlo padalo na ty, kteří zůstali doma, zejména na dra Kramáře*". Herben pak srovnával činnost Masaryka a Kramáře za války, kdy Kramář pro osvobození neměl pracovat jinak než tím, „*že se dal zavřít*". Přirovnání k *Prodané nevěstě* je pak v Herbenově podání takové, že bez postavy Vaška (Kramáře) by to snad mohlo fungovat, ale ne bez postavy Jeníka (Masaryka). Tuto snahu přeměnit výklad osvobození Herben připisuje Kramářově „*staré ráně*", když se po vzniku republiky nestal sám prezidentem a nyní kvůli tomu útočí proti Hradu.¹¹⁵ Zde je nutno podotknout, že autorství tohoto článku bylo dlouho dobu připisováno samotnému prezidentovi Masarykovi.¹¹⁶

Rok 1924 znamenal plné propuknutí tohoto *sporu o úlohu zahraničního a domácího odboje* při vzniku československé republiky. Masaryk a Hrad v této problematice nebyl zdaleka v defenzivní pozici, která se pouze snažila ochránit svoji verzi zakladatelské legendy. Naopak dokázali často velmi nečekaně zaútočit a své ideologické protivníky silně zaskočit. Skvělým

¹¹² ČECHUROVÁ, Jana, *Alois Rašín. Dramatický život českého politika*, CPRESS 2023, s. 182

¹¹³ ŠEDIVÝ, Ivan, T. G. M. K mytologii první československé republiky, NLN 2022, s. 28

¹¹⁴ *Národní listy*, roč. 63, 28. 10. 1923, č. 296, s. 1

¹¹⁵ *Čas*, roč. 34, 3. 11. 1923, č. 26, s. 1-2

¹¹⁶ VAŠEK, Richard, „*Račte to podepsat libovolnou šifrou.*“ *Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918-1935)*, Academia 2018, s. 63

příkladem je zveřejnění dopisu Karla Kramáře rakouskému ministerskému předsedovi Karlu von Stürgkhovi z roku 1915. Tento dopis zveřejnil Ferdinand Peroutka v polovině května roku 1924 v týdeníku *Přítomnost*. Dopis napsal Karel Kramář nedlouho po svém zatčení a přiložil k němu i obšírnou politickou úvahu adresovanou císaři Františku Josefovi I. Obsah tohoto textu je velmi smířlivý až loajální vůči monarchii. Kramář v něm například varuje ministerského předsedu Stürgkha, aby jeho zatčení jako jednoho z „*umírněných politiků*“ nevedlo k revoluční náladě českého národa, když právě české loajality je Rakousku třeba a bude ji třeba i „*pro státnické úkoly budoucnosti*“. Toho dokázal Peroutka dokonale využít. Ferdinand Peroutka zde sice přiznal, že by nebylo vhodné vzhledem k okolnostem Kramáře vinit z jeho nerevolučního postoje v roce 1915. Na druhou stranu však dodává, že sám Kramář „*snaží se nyní, v určité vzdálenosti od dějů vzrušených a nebezpečných, vylíčiti svou činnost jako revoluční od prvního dne války. Jeho revolučnost stoupá, čím déle jsme od let 1914-1916. Nabyla sice již jakési výše v posledním roce války, ale vrcholu získává nesporně teprve roku loňského a letošního*“.¹¹⁷

Prezident Masaryk o tomto dopise a iniciativě ho zveřejnit samozřejmě věděl. V té době sice pobýval na Sicílii, ale z korespondence mezi ním a Edvardem Benešem jasně vyplývá, že se zveřejněním inkriminovaného dopisu souhlasil. Beneše v dopise instruoval, aby na případné interpelace v parlamentě odpovídal „*Nevěděl jsem o dopise, že existuje a že vůbec byl psán*“. Masaryk se měl o Kramářově dopise dozvědět od dr. Borovičky a dr. Werstadta. V případě interpelace samotného Masaryka měl mít jasnou odpověď: „*povím, že jsem se dověděl o úmyslu publikace, že jsem ji nepřekazil, naopak, že jsem s uveřejněním souhlasil*“.¹¹⁸

Zveřejnění dopisu vyvolalo přirozeně množství reakcí. Týdeník *Přítomnost* byl v té době začínajícím periodikem, které vzniklo díky příspěvku a neformální patronaci prezidenta Masaryka.¹¹⁹ Tato skutečnost byla národně demokratickým tiskem pochopitelně reflektována, kdy byl týdeník *Přítomnost* označen za pamfletový a že „*list dnes vychází zřejmě z toho důvodu, aby rozbíjel národní demokracii, aby hanobil především v národní demokracii dr. Kramáře*“.¹²⁰

¹¹⁷ *Přítomnost*, roč. 1, 15. 5. 1924, č. 18, s. 273-280

¹¹⁸ HÁJKOVÁ, Dagmar, QUAGLIATOVÁ, Vlasta, VAŠEK, Richard ed., *Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš 1918-1937*, MUA AVČR 2013, s. 327-328

¹¹⁹ BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*, Grada 2011, s. 162

¹²⁰ *Národní listy*, roč 64, 16. 5. 1924, č. 135, s. 3

Počátkem července 1924 zveřejnil Viktor Dyk v *Národních listech* článek *Neveselá kapitola*. V něm se snažil nalézt hlavní příčiny ochladnutí vztahu mezi veřejností a legionáři. Dyk zde nastínil, že legionářství „dostalo se do vleků lidí a skupin, kteří a které měli zájem na rozdmýchování ohníčku“ a že 28. říjen je pro určité lidi „pouhá paráda“.¹²¹

Dykov článek vyvolal reakci i prezidenta Masaryka, který reagoval anonymně v *Národním osvobození* článkem *Zed' mezi domácím a zahraničním odbojem*. Masaryk zde uvádí, že pokud je někdo zodpovědný za vytvoření pomyslné zdi mezi domácím a zahraničním odbojem, pak je to právě Viktor Dyk, Karel Kramář, František Mareš a další, kteří „reklamovali nejen prvenství, nýbrž hlavní a jedinou zásluhu odboji domácímu“.¹²²

Také Viktor Dyk, další velmi důležitá osobnost národních demokratů, se v karikaturách objevoval jako protivník prezidenta Masaryka a zastánce Karla Kramáře. Dykova kritika k Tomáši Garrigue Masarykovi byla všeobecně známa a několikrát se oba utkali v ideovém souboji. V případě karikatur se Viktor Dyk často objevoval po boku Karla Kramáře či jako spisovatel „útočící“ perem na prezidenta Masaryka. Například v karikatuře z týdeníku *Pražské pondělí* s názvem *Dykovo tažení* vede postava Viktora Dyka obrovský psací brk směrem na bustu T. G. Masaryka. Kresba byla doplněna popiskem: „Hlas lidu: Ale, pánové, vždyť je to president Masaryk! Národní demokraté: Právě proto, že to není president Kramář!“.

Obr. 8¹²³

¹²¹ *Národní listy*, roč. 64, 8. 7. 1924, č. 187, s. 1

¹²² *Národní osvobození*, roč. 1, 9. 7. 1924, č. 157, s. 1-2

¹²³ *Pražské pondělí*, roč. 2, 19. 1. 1920, č. 3, s. 1

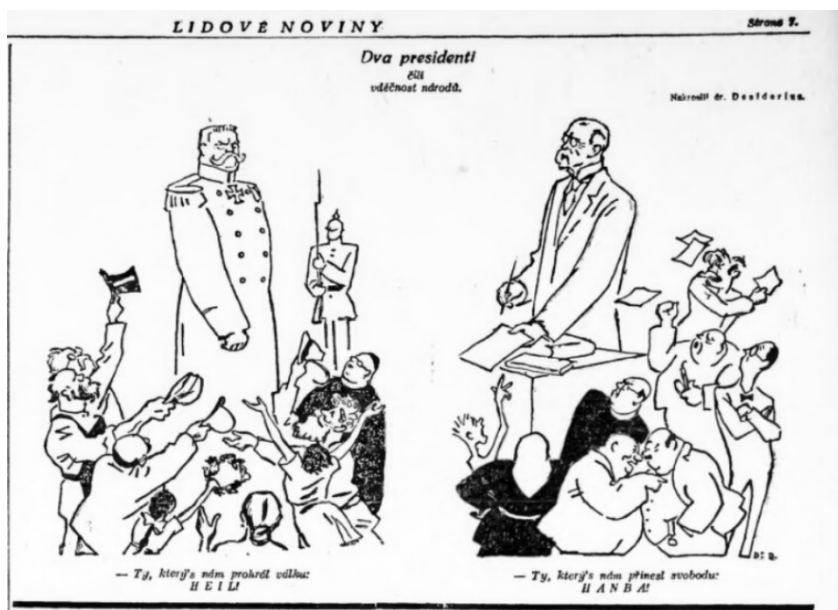
V říjnu roku 1924 tentokrát na šestileté výročí vzniku republiky zveřejnil pak Karel Kramář v *Národních listech* článek *Letošní 28. říjen*. Zde se zásadně postavil pro zachování významu 28. října a domácího odboje. Tento význam by měl podle Kramáře zůstat nedotknutelný. Přesto zde označil „*organizovanou sugesci*“, která tlačí na změnu vnímání osvobození Československa. Tato činnost nyní vykládá vznik republiky tak, „*jakoby jen zahraniční činnost, a to dokonce jen určitá její část, přinesla nám svobodu*“. Kramář se zásadně postavil proti pokračování tohoto organizovaného tlaku a vybízí, aby zásluhy byly uznány oběma stranám stejně.¹²⁴

Prezident Tomáš Garrigue Masaryk reagoval na Kramáře anonymním článkem *Doslov k diskusi o 28. říjen* v listu *Národní osvobození*, který publikoval pod šifrou *Dr. K. T.* V této obšírné stati Masaryk poukazoval zejména na rozdíl mezi oslavou dne oficiálně ustanoveného vládou a sporem o politický a právní význam tohoto dne. Masaryk zde dokonce cituje Kramářův výrok z 5. listopadu 1918: „*Mohu Vám říci, že díky našim legiím, díky nekonečné a bezmezné jejich obětavosti, díky práci našich drahých, kteří jsou za hranicemi, že díky Masarykovi, Benešovi a všem, kdož s nimi pracovali, máme dnes v celém civilizovaném světě postavení, o jakém nikdy se nám ani nesnilo.*“ V textu pak Masaryk vybízel k historickému výzkumu, aby se zjistilo, kdo za války doopravdy odvedl revoluční práci a kdo nikoliv. Zásluhy podle něj má zhodnotit vědecká historie, ale není podiven ze skutečnosti, že si „*dnes tak mnozí reklamují zásluhy a že to činí tak hlasitě.*“¹²⁵

Spor o osvobozené zásluhy se odrazil i v karikatuře. Zastánci hradní politiky v tomto sváru viděli pouhou snahu kritizovat a hanit prezidenta Masaryka. Například karikatura Dr. Desideria s názvem *Dva presidenti čili vděčnost národů* zobrazuje německého prezidenta Paula von Hindenburga a Tomáše Garrigue Masaryka. Zatímco postavě Hindenburga se za prohranou válku vyvolává sláva („*Heil*“), Masarykově postavě se za přinesení svobody vyvolává hanba. Je nutné podotknout, že Hindenburg zde má velmi podobné rysy jako Karel Kramář.

¹²⁴ *Národní listy*, roč. 64, 28. 10. 1924, č. 298, s. 1

¹²⁵ *Národní osvobození*, roč. 1, 1. 11. 1924, č. 271, s. 1-3

Obr. 9¹²⁶

Spor mezi domácím a zahraničním odbojem reflektovala i karikatura Josefa Čapka z července 1927. Kresba s názvem *O spásu vlasti* zobrazuje dva muže v rozhovoru, kdy se jeden ptá: „Pořád se teď o tom píše: co je vlastně ten domácí odboj?“ a druhý muž odpovídá: „No – odboj – domácí odboj – to je přece ten náš odboj, co teď vedeme proti těm dvěma, Masarykovi a Benešovi“.

Obr. 10¹²⁷

¹²⁶ Lidové noviny, roč. 34, 3. 10. 1926, č. 499, s. 7

¹²⁷ Lidové noviny, roč. 35, 4. 7. 1927, č. 335, s. 3

3.3. Prezidentovy projevy a Penížkův interview

K otázce zasahování prezidenta republiky do vnitropolitických záležitostí se Karel Kramář vracel mnohokrát. Jak již bylo zmíněno výše, podle Kramáře by měl být prezident nadstranický a jeho výstupy by měly být schváleny vládou či jejím předsedou.¹²⁸ Již krátce po návratu Masaryka do Prahy ho Kramář nabádal slovy: „*Děkujeme Pánu Bohu, že vás máme, ale já vás prosím a zaklínám, zůstaňte nad oblaky, poněvadž kdo u nás vstoupí trochu hlouběji do politického života, ten se tomu neubrání, že je poházen blátem a ztratí autoritu, které tolik potřebuje*“.¹²⁹ Je nutno poznamenat, že se prezident Masaryk opravdu nedržel zpátky a přímo na Kramáře často reagoval. Masarykovy reakce byly většinou obranné, ale prezident uměl i velmi ostře zaútočit a vstupovat do veřejných sporů. V diskusích mezi Masarykem a Kramářem ale jistě hrála roli i osobní rovina.¹³⁰

Největším impulzem pro diskusi o prezidentských projevech se stal Masarykův interview pro německý časopis *Prager Tagblatt* ze září 1926. T. G. Masaryk se v něm vyslovoval k otázce účasti Němců v nové vládě a blíže uváděl detaily ohledně stále ještě probíhající Gajdovy aféry. V té souvislosti se více zaměřil i na fašisty a fašistické hnutí. Fašisty zde označuje za „*společnost nespokojených a odmítnutých s neomezeným ručením k výrobě politických báchorek a raubířských historek*“. Samotní fašisté podle něj nenesou tak velký význam, ale dodává, že se toto hnutí vyvinulo pod hlavičkou frakce národnědemokratické strany. Karel Kramář pak podle Masaryka využívá prestiž svého jména a již dlouhou dobu vede boj proti ministru zahraničí Benešovi a mytickému „Hradu“. Fašisty tedy pokládá pouze za „*patologickou sedlinu*“ uvnitř strany národních demokratů.¹³¹ Karel Kramář na interview reagoval za několik dní v *Národních listech* článkem *Moje odpověď*. Znovu se zde pozastavuje nad tím, jak prezident republiky zasahuje svým vystoupením do vnitropolitických záležitostí. Ohrazuje se proti nařčení, že by proti ministru Benešovi a Hradu vedl jakýkoliv osobní boj, ale že vždy vystupoval pouze v otázkách státních. Nesouhlasí také s tvrzením, že by proti ministru Benešovi stál pouze on a

¹²⁸ KUKLÍK, Jan, *Příběh československé ústavy 1920 I. Příprava a přijetí ústavní listiny*, Karolinum 2020, s. 82

¹²⁹ PEROUTKA, Ferdinand, *Budování státu I. 1918-1919*, NLN 1991, s. 301-302

¹³⁰ VAŠEK, Richard, „*Račte to podepsat libovolnou šifrou.*“ *Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918-1935)*, Academia 2018, s. 58

¹³¹ *Prager Tagblatt*, roč. 51, 7. 9. 1926, č. 211, s. 1

jeho strana. Podle Kramáře je prezident Masaryk v tomto úsudku zaslepen láskou, která je možná v osobním životě hezká, „ale v politickém je to chybou a někdy dokonce vážnou“. Spojení národních demokratů a fašistů považuje za vykonstruovaný výmysl a v kontextu jeho pohledu na soudobou politickou situaci použil svůj nechvalně známý výrok (který se také objevil v Čapkově karikatuře): „zaplat' pán bůh! i když se to jmenuje fašismem“.¹³²

Pomyslný olej do ohně přinesl o několik měsíců později plánovaný interview s redaktorem *Národních listů* Josefem Penížkem. V *Národních listech* se měl 1. ledna 1927 objevit rozhovor s prezidentem republiky, který se uskutečnil 17. prosince 1926. Do listu národních demokratů se však rozhovor nakonec nedostal. Sám Josef Penížek později uváděl, že o rozhovor *Národní listy* zpočátku nestály, protože dlouhodobě odmítají, aby se prezident vyjadřoval ve stranických listech.¹³³ Hradní strana, konkrétně Josef Schieszl, toto prohlášení odmítala. Penížek měl o rozhovor žádat a redakce *Národních listů* měla interview s prezidentem plně podpořit.¹³⁴

Prezident Masaryk se na Štědrý den 1926 dozvěděl, že poskytnuté interview *Národní listy* neotisknou. Sám měl nechat tento rozhovor opsat a poslat kopie Čapkovi a Švehlovi, aby věděli, o co v interview šlo. Přemysl Šámal chtěl pak prostřednictvím Jaroslava Preisse kontaktovat Karla Kramáře a přesvědčit ho, aby alespoň dodatečně interview *Národní listy* publikovaly. Jaroslav Preiss však Kramáře nezastihl a sám navrhl, aby interview zveřejnily jiné noviny.¹³⁵¹³⁶

Na první pohled by se celá záležitost s Penížkovým interview mohla zdát jako malichernost. V tomto případě se však jednalo o stále narůstající spor mezi Hradem a národně demokratickou stranou. Do novin se opět vrátila otázka prezidentových projevů, ale zdaleka to nebyly pouze *Národní listy*, kdo se do debaty zapojil. Například luďácký *Slovák* zastával názor, že by prezident měl poskytovat rozhovory pouze při výjimečných příležitostech a výročích.¹³⁷

Karel Kramář přispěl k diskusi článkem *K otázce projevů presidenta republiky*, kde opět zopakoval svůj dlouhodobý postoj k nadstranickosti prezidenta republiky. Prezident by se měl

¹³² *Národní listy*, roč. 66, 10. 9. 1926, č. 248, s. 1

¹³³ *Národ*, roč. 67, 7. 1. 1927, č. 4, s. 2

¹³⁴ *Lidové noviny*, roč. 35, 8. 1. 1927, č. 11, s. 1

¹³⁵ POLÁK, Stanislav, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou VI. (1919-1937)*, MÚA AVČR 2012, s. 133

¹³⁶ Interview byl později zveřejněn v *Národním osvobození a Demokratickém středu*

¹³⁷ *Slovák*, roč. 9, 5. 1. 1927, č. 3, s. 4

povznést nad strany a každý jeho rozhovor by musel před uveřejněním schválit ministerský předseda. Kramář argumentoval i zahraničními státníky, kteří podle něj rozhovory do novin téměř nikdy neposkytují. V článku se také Kramář dotýká problému, že se útokům z prezidentových projevů téměř nelze bránit, neboť jakákoliv kritika prezidenta ihned vyvolá ostré reakce mezi „*pretoriány presidenta republiky*“. Paradoxní pak shledává skutečnost, že se jedná právě o Masaryka, který vždy platil za „*apoštola bezohledné kritiky a příkladem, jak se mohou kácet i nejsvětější modly!*“.¹³⁸

Kramářův článek se dočkal reakce od několika prezidentových „*pretoriánů*“. Byl to však až Ferdinand Peroutka, který 20. ledna uveřejnil článek *Lže se*, kde celou aféru shrnul. Podle něj hlavní otázka záleží na tom, co se zdá pravděpodobnější. Je pravděpodobnější, že chtěl Penížek rozhovor s Masarykem či Masaryk s Penížkem? Vývoj tiskové debaty pak Peroutka rozděluje na kola: „*První kolo: pan Penížek, hrdina této aféry, tvrdí, že od presidenta nechtěl interviewu; kabinetní kancelář tvrdí, že jej chtěl. Druhé kolo: pan Penížek: nechtěl jsem; kabinetní kancelář: chtěl jsi. Třetí kolo: na mou duši, nechtěl jsem; - na mou duši, chtěl jsi*“. Ferdinand Peroutka je přesvědčen, že je snadné uhodnout, která strana lže, ale uznává, že musí být matoucí, když někdo dokáže lhát třikrát za sebou.¹³⁹

Penížkova aféra byla brzy žurnalisticky přehlušena jinou, ještě více skandální, ale přesto dokázala zanechat stopy i v karikatuře. Roli hlavního kreslíře zde převzal Josef Čapek. V první karikatuře se spolu baví dva muži. Hovor se zabývá osobou redaktora Penížka. Již název *Náhlá proslulost* prozrazuje pointu vtipu, podle které Josef Penížek získal na slávě až s aférou „*interview*“.

¹³⁸ Národní listy, roč. 67, 9. 1. 1927, č. 8, s. 1

¹³⁹ Přítomnost, roč. 9, 20. 1. 1927, č. 2, s. 17

Obr. 11¹⁴⁰

V tomto případě samozřejmě nebyl šetřen ani Karel Kramář, jehož typické rysy se objevily i v další Čapkově karikatuře s názvem *Obětavost*. Zde je zobrazena pouze Kramářova tvář a ruce, které jsou od „aféry s interview“ potřísněné blátem. K tomu je přidán popisek: „Zamazali jsme se při tom až hanba – řekněme si to upřímně – ale – zaplať Pánbů – snad se takhle budeme fašistům víc líbit“. Čapek zde přímo odkazuje na zmíněný výrok Karla Kramáře o fašismu a domnělém spojení národních demokratů s fašistickým hnutím.

Obr. 12¹⁴¹

¹⁴⁰ Lidové noviny, roč. 35, 12. 1. 1927, č. 18, s. 9

¹⁴¹ Lidové noviny, roč. 35, 14. 1. 1927, č. 22, s. 7

3.4. Silvestrovská aféra

Na počátku roku 1927 mediálním prostorem otřásla nová a daleko „skandálnější“ aféra, která zcela zastínila aféru Penížkova interview, byť na ní svým způsobem nepřímo navazovala. Na silvestra roku 1926 se znovu sešla intelektuální skupina pátečníků ve vile Karla Čapka. Tuto schůzku si nakonec nenechal ujít ani prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk. Karel Čapek měl pro hosty připravený zábavný program, ve kterém představil i svou nově napsanou koledu zakončenou pozdravem prezidentu republiky. V této koledě vystupovali přední pražští divadelní herci František Smolík, Václav Vydra a Jaroslav Vojta. Měli v Čapkově koledě převzít roli tří králů, kteří ovšem měli také symbolizovat Karla Kramáře, Jana Šrámka a Antonína Švehlu. Nedlouho po silvestrovském večeru se začaly Prahou šířit různorodé zvěsti o tomto večeru u Čapků a nová aféra byla na světě.¹⁴²

První zpráva o skandálním večírku u Čapků se v tisku objevila již 5. ledna. Její obsah převzal a více obohatil lidovecký *Pražský večerník*, který 7. ledna publikoval na straně druhé nenápadný článek s názvem *Tak by to přece být nemělo*. Večerník přinesl zprávu o tom, že prezident republiky byl na silvestrovském večírku svědkem představení pamfletu na Karla Kramáře *Král Sobiáš*. Výstupu se měl účastnit i herec Městského divadla, který do vily vyrazil převlečený za Apače. Tohoto herce měla zastavit policejní hlídka a sám prezident musel zasahovat při jeho propuštění. Článek se opatrně dotýká osoby prezidenta a hlavní vinu skládá na hlavy ostatních přítomných slovy: „*Okolí presidentovo dostalo pana presidenta do nepříjemné situace. (...) Okolí presidentovo nadarmo udělalo notnou ostudu.*“¹⁴³ Karel Čapek reagoval hned 9. ledna článkem se stejným názvem *Tak by to přece být nemělo*, kde sdělené informace označil za „*pošetilý tlach*“. Odmítnul zde hraní *Krále Sobiáše*, ale potvrdil výstup tří králů, kteří zpívali novoroční koledu. „*Kachnou*“ měla být také zpráva o jakémkoli zatčení herce Smolíka. Svůj článek Čapek podepsal jako „*K+M+B králové*“.¹⁴⁴

Netrvalo dlouho a do tiskové debaty se zapojil i národně demokratický tisk. Čapek po několika dnech zveřejnil další článek s názvem *Zvláštní manýry*, kde rozpoutání aféry spojil s Penížkovým interview a se snahou strany Karla Kramáře útočit na Hrad, kdy všechno „*bylo nastrojeno tak,*

¹⁴² KUBKA, František, *Mezi válkami. Masaryk a Beneš v mých vzpomínkách*, Svoboda 1969, s. 66-67

¹⁴³ *Pražský večerník*, roč. 9, 7. 1. 1927, č. 5, s. 2

¹⁴⁴ *Lidové noviny*, roč. 35, 9. 1. 1927, č. 13, s. 7

*aby hlava státu nalítla a pár uličníků si mnulo ruce.*¹⁴⁵ Národně demokratické *Národní listy* záhy zahájily protiútok článkem *Opravdu manýry z Hulvátova*. Článek přinesl informace „ze strany věrohodné“ o dalších skandálních podrobnostech silvestrovského večera u Čapků. Zmínění tři králové měli být ve skutečnosti tendenční parodií na „*dra Šmerala, ministra Šrámka a dra Kramáře*“.¹⁴⁶

Hned druhý den pak národně demokratický večerník *Národ* ještě přisadil další podrobnosti článkem *Silvestrovská zábava v Hulvátově*. Tento článek se stal jedním z nejdůležitějších v silvestrovské aféře a bylo z něj později nejvíce citováno. Anonymní autor zde ostře útočil na Karla Čapka, který podle něj aspiruje na funkci „*dvorního šaška*“, když na svém večírku „*panstvu*“ představil pobuřující tříkrálovou scénku. Autor zde pak velmi podrobně popisuje průběh i podobu vystoupení. Prvním králem měl být Karel Kramář, ze kterého Čapek ve scéně udělal „*nacionálního zbedněnce*“, když mu do úst vložil omšelé fráze o nacionalismu a slovanském idealismu. Druhým měl být Bohumír Šmeral, jehož účast sloužila pouze pro větší urážku Karla Kramáře. „*Šmeralova*“ slova o boji proti kapitalismu a klerikalismu se podle autora dotkla „*sympaticky mnohých strun v srdcích některých přítomných*“. Třetím králem („*černým vzadu*“) měl pak být Jan Šrámek, jehož „*karikatura byl zvláště směšná, zvláště zkručováním očí k nebesům, spínáním rukou, přemrštěné důstojnými pohyby apod.*“ Anonymní autor se o přítomnosti prezidenta republiky zmiňuje pouze v úvodu článku, ale je zřejmé, že jeho osobu zahrnuje do onoho „*panstva*“, které se Čapkovým představením tak bavilo. Dodává však, že panstvo „*zapomnělo, že v této věci rozchází se se všemi slušnými lidmi v republice*“.¹⁴⁷ O další den později však *Národní listy* přišly s ještě jedním doplněním, kdy jedním ze tří králů neměl být Bohumír Šmeral, ale dokonce předseda vlády Antonín Švehla.¹⁴⁸

Strana národní demokracie tuto aféru dokonce přenesla na půdu parlamentu. Dne 20. ledna 1927 národně demokratický klub jednal o „*novinářských zprávách týkajících se silvestrovské zábavy u spisovatele dra. Karla Čapka, a vzhledem k tomu, že nebyly úředně vyvráceny, usnesl*

¹⁴⁵ Lidové noviny, roč. 35, 16. 1. 1927, č. 26, s. 1

¹⁴⁶ Národní listy, roč. 67, 18. 1. 1927, č. 17, s. 3

¹⁴⁷ Národ, roč. 67, 19. 1. 1927, č. 18, s. 1

¹⁴⁸ Národ, roč. 67, 20. 1. 1927, č. 19, s. 2

se vysloviti nejhlubší politování nad tím, že k něčemu podobnému mohlo dojít za přítomnosti prezidenta republiky!”¹⁴⁹

Na stranu národně demokratického a lidoveckého tisku se přidali i slovenští luďáci. V článku z 22. ledna v luďáckém *Slováku* jde vidět značné pohoršení namířené i na prezidenta republiky: „*Keď robí karikatúru a sosmešňuje cirkvenný výkon praobačajný Pepik zo Žižkova, na to si poctivý človek odplúje. Ale že sa môže týmto pepictvom baviť i pán prezident, to už nikto nevie pochopiť.*“¹⁵⁰ Na druhou stranu se Masaryka v určitém smyslu „zastalo“ komunistické *Rudé právo*, kdy prezidenta republiky označilo za „*chudáka*“, který se ani nemůže zasmát těm, kteří s jeho souhlasem řídí politiku státu.¹⁵¹

Karel Čapek spolu s řadou pátečnických novinářů dokázal celkem zdatně kritice čelit, a hlavně rychle reagovat v mediálním prostoru. Dne 22. ledna vydal Čapek prohlášení s podpisem většiny účastníků silvestrovského večírku. Zprávy národně demokratického večerníku zde označili za falešné lži. Mezi podepsanými se objevila jména jako K. Z. Klíma, František Langer, Karel Poláček, František Kubka či Vladislav Vančura. S tímto prohlášením Čapek zveřejnil i svědectví herce Františka Smolíka, který dementoval jakékoliv zatčení policií či přestrojení za Apače.¹⁵² Přímou odpověď napsal Karel Čapek v *Lidových novinách* 23. ledna. Svým článkem *Jak to bylo* znovu vyvrátil lživé informace článku *Silvestrovská zábava v Hulvátově* a ostře zaútočil na neznámého autora slovy „*vy ubohý anonym*“. Anonymita autora článku z národně demokratického večerníku se v Čapkově textu objevuje mnohokrát a stane se také jedním z témat dobových karikatur o této aféře. Dále zde Čapek útočil na nesmyslnost detailů, které byly o jeho večírku napsány, zejména pak „výměnou“ jednoho ze tří králů: „*jednoho dne víte, jaké výroky tam dr. Šmeral činil, a druhý den oznamujete, že to nebyl dr. Šmeral, nýbrž Švehla. Co tedy s těmi výroky? Kde jste je vzali?*“. Karel Čapek zde poprvé přímo zaútočil i na Karla Kramáře a tázal se ho, jestli se za svůj tisk nestydí. Stejně jako jiní autoři také Čapek pak nakonec

¹⁴⁹ KAPOUN, Václav, *Silvestrovská aféra Karla Čapka*, Melantrich, 1992, s. 34

¹⁵⁰ *Slovák*, roč. 9, 22. 1. 1927, č. 17, s. 3

¹⁵¹ *Rudé právo*, roč. 8, 22. 1. 1927, č. 17, s. 3

¹⁵² *Rovnost*, roč. 43, 22. 1. 1927, č. 21, s. 2

zdůrazní, že by se aféra nevěnovalo tolik pozornosti, pokud by nebyla přímo spojována s osobou prezidenta republiky.¹⁵³

Aféra se v mediálním prostoru objevovala ještě dlouhou dobu. Obě strany si téměř každý den vyměňovaly argumenty a aféra se stala také bohatou inspirací karikaturistů, taktéž z obou stran. Například večerník *Národ* zveřejnil 26. ledna 1927 karikaturu s názvem *Beseda po silvestrovské besedě*. Zde byl vyobrazen Karel Čapek (hostitel), František Langer (druhý host) a Josef Kodíček (první host). Připojený popisek mimo jiné odkazoval na divadelní hru Františka Langera *Periférie*.

Obr. 13¹⁵⁴

Popisek připojený ke karikatuře pak zněl:

První host: Jaké vedadlo se rodí ve vaší geniální hlavě, mistře?

Hostitel: Píši knihu o polemické květomluvě. Chci se habilitovat na vysoké škole levé žurnalistiky, kterou zřídí dr. Beneš. Ukázky své nové tvorby otiskl jsem v nedělních Lidových Novinách.

¹⁵³ Lidové noviny, roč. 35, 23. 1. 1927, č. 39, s. 2

¹⁵⁴ Národní listy, roč. 67, 26. 1. 1927, č. 20, s. 2

První host: To by bylo výborné. V jakých krčmách a na jakých jarmarcích jste slyšel tak šťavnaté nadávky?

Hostitel: Na periférii...

Druhý host: Protestuji. V Periférii se tak nenadává, mistře.

Hostitel: Nechte mne domluvit. Na periférii Levého Hulvátova.

První i druhý host: Bravo! Na zdar! Připijíme vám, mistře, na zdraví. Je toho potřebí k siláckému výkonu, který jste podnikl.¹⁵⁵

Karel Čapek se objevil i několika dalších karikaturách *Národních listů*. V této následující s názvem *Žáček – žalobníček* je Čapek vyobrazen jako malý žák jménem Hodný Fridolínek, který na tabuli píše „*pravičák je votrapa a hausknacht*“. K tomu Fridolínek dodává: „*To se bude Pravičák zlobit, až si tohle přečte. To je pomsta za to, že na mne prozradil to tříkrálové koledování.*“ Na druhém obrázku však postava Čapka dostane na zadek od žáka jménem Pravičáků Vašek. Fridolínek si poté stěžuje panu učiteli, že ho Pravičák urazil na cti, ale pan učitel se přikloní na stranu Pravičáků Vaška a končí kresbu větou: „*Kdo chce žalovat, nesmí nadávat!*“.

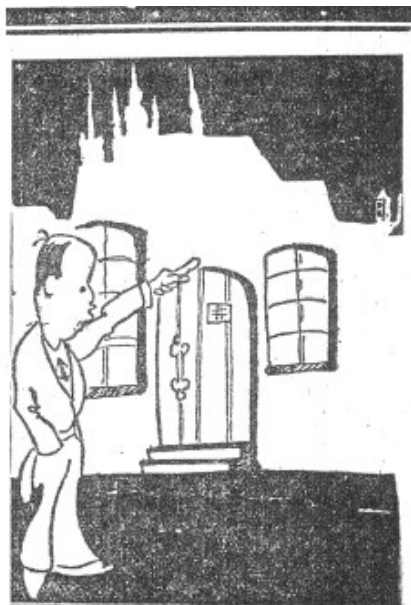

Obr. 14¹⁵⁶

¹⁵⁵ Tamtéž

¹⁵⁶ *Národní listy*, roč. 67, 31. 1. 1927, č. 30, s. 2

Do Karla Čapka se pustilo i nové periodikum *Pondělní list* Jiřího Stříbrného. V karikatuře *Pondělního listu* stojí Čapek před svým domem, který má obrysy Pražského hradu, a říká: „*Můj dům je můj hrad. A co je vám po tom.*“ Karikatura očividně naráží na Čapkův argument o narušení soukromí.

Karel Čapek: *Můj dům je můj hrad. A co je vám po tom.*

Obr. 15¹⁵⁷

Samozřejmě se v oblasti karikatur nedržela zpátky ani prohradní strana a její představitelé. Dne 13. února 1927 zveřejnily *Lidové noviny* satirickou bajku s názvem *Svině*. Autorem textu byl Antonín Sova a ilustrátorem Ondřej Sekora. Podle podnadpisu to byla bajka ne „*lafointeinovská nebo krylovská, ale současná bajka všivácká ač poučná*“. V této bajce vystupuje Pan otec Odbylý, který symbolizuje Karla Kramáře. Ten měl dříve slavný mlýn, ale nyní důvěru ztratil. Pan otec Odbylý měl v oblibě svou velkou svini, která svým rypákem všude ryla, a to i pod Hradem, kde podrývala jeho základy. Na silvestrovský večer se svině dostala k chalupě Čapků, kde tajně pod okny poslouchala. Pan otec Odbylý byl ze zpráv od svině spokojený, ale jeho synové se začali za její rytí stydět. Synové se ji chtějí zbavit, ale Pan otec Odbylý se jí držel pevně za uši. Sám nakonec dodává, že takto má svou svini rád, nechce ji moralizovat či vychovávat, chce jen, aby mu byla po ruce a „*jak a kde poručím, aby ryla*“. Kramářova svině zde

¹⁵⁷ *Pondělní list*, roč. 1, 31. 1. 1927, č. 7, s. 1

nepochybně představuje národně demokratický tisk, jehož kvalita a bulvárnost byla prohradní stranou často napadána.

Obr. 16¹⁵⁸

V týdeníku *Přítomnost* byly dále v průběhu ledna a února zveřejněny tři satirické detektivní příběhy, které odrážely aktuální aféry. První nesl název *Neuvěřitelný případ p. Jos. Penížka, redaktora Národních listů*, druhý pak *Záhádný apač* a poslední *Spiknutí*. Za autora byl uveden Donan Coyle (přesmyčka ze jména Conan Doyle, autora Sherlocka Holmese), ale doplňující kresby k příběhům byly dozajista kreslené Josefem Čapkem. Například následující kresba k příběhu *Záhádný apač*.

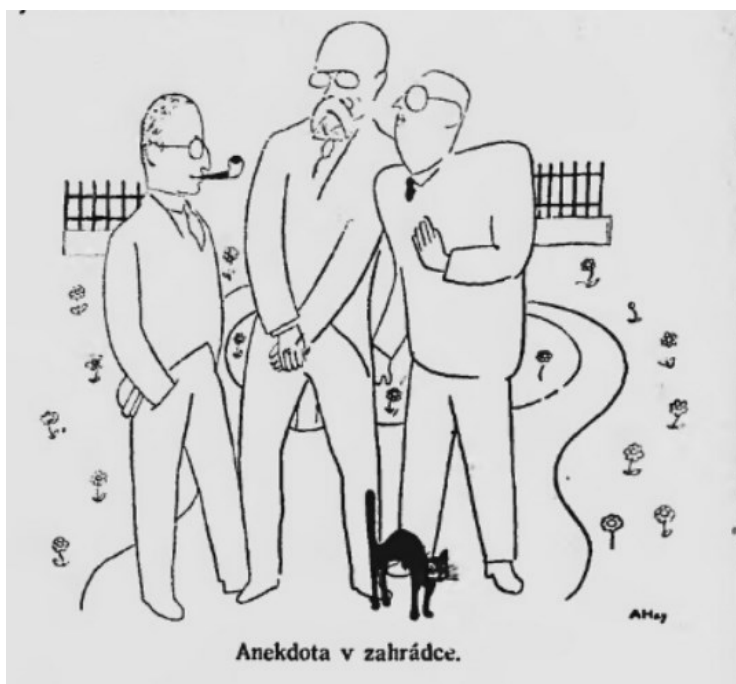

Obr. 17¹⁵⁹

¹⁵⁸ Lidové noviny, roč. 35, 13. 2. 1927, č. 78, s. 15

¹⁵⁹ Přítomnost, roč. 4, 3. 2. 1927, č. 4, s. 61

Jako další můžeme uvést kresbu Adolfa Hoffmeistera s názvem *Anekdota v zahrádce*, kde byl vyobrazen i sám prezident Masaryk mezi pátečníky. Trojice postav si zde vypráví anekdotu a u nohou jim stojí malá černá kočka, které se ježí chlupy z toho, co slyší. Tedy patrně další narážka na stranu národních demokratů.

Obr. 18¹⁶⁰

Podle vzpomínek Františka Kubky zůstala debata o Silvestrovském večeru u Čapků v tisku přítomná až do odjezdu prezidenta Masaryka do zahraničí v březnu 1927.¹⁶¹ Nicméně v této době její plamen již dohasínal. Kauza se koncem ledna začala přesouvat z tiskového prostoru do soudního. Karel Čapek totiž 31. ledna podal návrh na trestní stíhání proti bezpečnosti cti na odpovědné redaktory národně demokratického *Národu* a lidoveckého *Čecha*.¹⁶²

Tříkrálové představení na večírku Karla Čapka mělo opravdu zobrazovat Karla Kramáře jako Kašpara, Antonína Švehlu jako Melichara a Jana Šrámka jako Baltazara. Všichni aktéři měli disponovat i určitými rekvizitami a papírovou královskou korunou. Měli sehrát krátkou

¹⁶⁰ Přítomnost, roč. 4, 24. 2. 1927, č. 7, s. 110

¹⁶¹ KUBKA, František, *Mezi válkami: Masaryk a Beneš v mých vzpomínkách*, Svoboda 1969, s. 68

¹⁶² KAPOUN, Václav, *Silvestrovská aféra Karla Čapka*, Melantrich 1992, s. 63

parodickou scénku, poklonit se prezidentu Masarykovi a popřát mu štěstí na dalších sedm let jeho prezidentského mandátu.¹⁶³

Terčem této aféry, kterou rozdmýchával hlavně klerikální a národně demokratický tisk, byl bezpochyby Karel Čapek. Velkou roli také hrála blížící se prezidentská volba, při které Čapek otevřeně podporoval znovuzvolení Tomáše Garrigue Masaryka a byl také jeho hlavním tiskovým agitátorem. Prostřednictvím této aféry se lidovecký a národně demokratický tisk zřejmě snažil podlomit autoritu Čapka a v nepřímé cestě i samotného Masaryka, který byl celé scéně přítomen.¹⁶⁴ Pokud byl ve většině nepřímých útoků na Masaryka hlavní postavou ministr zahraničí Edvard Beneš, v tomto případě převzal tuto nezáviděníhodnou roli Karel Čapek. Neméně důležitou úlohu zde hrál také fakt, že to bylo vůbec poprvé, co se ve veřejné aféře řešila záležitost z prezidenta osobního života. Jak později v jednom svém článku zmiňoval Josef Čapek, soukromí jeho bratra se stalo politickou záležitostí, kterou opoziční tiskoviny neváhali napadnout, pokud to nějakým způsobem dokázalo poškodit prezidenta republiky.¹⁶⁵

3.5. Karel Kramář – „otec fašismu“

V první polovině 20. let se na politické scéně objevil nový politický proud fašismu, který se dočkal v druhé polovině dočkal i vlastní politické strany. Pozornost tomuto proudu věnoval i prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Vznik tohoto politického hnutí Masaryk přičítal národní demokracii a jejímu předsedovi Karlu Kramářovi. Tento úsudek publikoval již ve výše zmíněném interview pro *Prager Tagblatt* ze září roku 1926, kde fašismus označil za „*patologickou sedlinu*“ uvnitř národní demokracie.¹⁶⁶

Na prezidenta v tomto ohledu reagovala řada osobností. Například šéfredaktor *Národních listů* Karel Hoch protestoval prostřednictvím Josefa Schieszla proti Masarykově obvinění národní

¹⁶³ POLÁK, Stanislav, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou VI. (1919-1937)*, MÚA AVČR 2012, s. 137

¹⁶⁴ KAPOUN, Václav, *Silvestrovská aféra Karla Čapka*, Melantrich 1992, s. 9

¹⁶⁵ *Přítomnost*, roč. 27, 27. 1927, č. 3, s. 33

¹⁶⁶ *Prager Tagblatt*, roč. 51, 7. 9. 1926, č. 211, s. 1

demokracie. Hoch tehdy zdůraznil, že Karel Kramář je rozhodně proti fašismu a také proti jeho vůdčí osobě Gajdovi.¹⁶⁷

Masarykova slova vyvolala přirozeně i reakci Karla Kramáře, který publikoval nám již známý článek *Moje odpověď*. Jak již bylo řečeno, Kramář se zde fašismu částečně zastal. Označil ho za hnutí vedené láskou k národu a státu. V tomto článku použil i nechvalně známý výrok „zaplať pán bůh za fašismus“, který Kramářovi oponenti často připomínali. Zde je nutno podotknout, že výrok byl často vytrháván z kontextu. Původní Kramářova slova zněla: „*Ale jestli v naší buržoasii takové „desorientace“ není, což smím tvrdit, jestli naopak, nehledě na všechno, čeho byla svědkem a co vidí, stává se zase nacionálně rozhodnější, chce-li, aby státu a národu sloužili všichni z lásky k osvobozenému národu a ne za materiální výhody stran nebo osob, pak já říkám: zaplať pán bůh!, i když se to jmenuje fašismem, třeba bych sám fašistou nebyl, a jako poctivý demokrat nemohl souhlasit ani s výstřelky rasové nenávisti našeho fašismu, ani s programovou diktaturou na úkor opravdového demokratického konstitucionalismu.*“¹⁶⁸

Ať již byl kontext onoho výroku jakýkoliv, pro prezidenta Masaryka nebyla Kramářova odpověď dostačující. Například v létě roku 1927 publikoval v *Národním osvobození* článek *Z fašistické drogerie*. Zde Masaryk reagoval na fašistický sjezd v Mladé Boleslavi, kde podle něj ukázal svou pravou tvář a byl také „*porážkou národní demokracie a dr. Kramáře. Dr. Kramář je otcem fašismu*“. Toto označení Masaryk vysvětloval neustálou „*podkopnickou prací*“ Karla Kramáře, který léta bojoval proti Benešovi, Hradu i celému státu. Touto činností se podle Masaryka připravila půda pro shromáždění dostatečného množství naivních „*nespokojenců bez politického programu*“.¹⁶⁹

Ke spojení Karla Kramáře s fašismem se prezident Masaryk vrátil ještě několikrát. Během roku 1928 zveřejnil dva články s názvem *Z fašistické kuchyně* a *Gentlemanství v politice*. V obou

¹⁶⁷ VAŠEK, Richard, „*Račte to podepsat libovolnou šifrou.*“ *Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918-1935)*, Academia 2018, s. 68

¹⁶⁸ *Národní listy*, roč. 66, 10. 9. 1926, č. 248, s. 1

¹⁶⁹ *Národní osvobození*, roč. 4, 21. 8. 1927, č. 230, s. 3

článcích nezapomněl Kramářovi ironicky připomenout jeho výrok „zaplat' pán bůh za fašismus“.¹⁷⁰¹⁷¹

Karel Kramář sám jistě fašistou nebyl, i když k tomuto hnutí v určitých bodech choval sympatie. Masarykova obvinění v tomto ohledu spíše pramenily ze snahy bránit Edvarda Beneše proti pravidelným útokům pravicového tisku.¹⁷²

Tématika spojení Karla Kramáře a jeho strany s fašistickým hnutím měla svou odezvu i v dobové karikatuře. Často se objevoval Kramářův slavný výrok o fašismu. Jako například v karikatuře Otakara Mrkvičky, která i nese název *Zaplat' pánbůh za fašismus!*. Kramář zde vystupuje společně s Viktorem Dykem a s obrovským vejcem, ze kterého se vyklubalo černé kuře fašismus. Ke kresbě je doplněn popis: „*Myslili jsme, že vysedíme orla a zatím je to kuře, které chce žrát z naší mísy!*“.

¹⁷⁰ Národní osvobození, roč. 5, 12. 1. 1928, č. 12, s. 3

¹⁷¹ České slovo, roč. 20, 23. 11. 1928, č. 274, s. 1

¹⁷² VAŠEK, Richard, „Račte to podepsat libovolnou šifrou.“ *Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918-1935)*, Academia 2018, s. 70

¹⁷³ Lidové noviny, roč. 35, 4. 7. 1927, č. 334, s. 3

Po již zmíněné prezidentské volbě roku 1927 se reflektovala Masarykova výhra a stejně tak porážka protihradních stran. Souhrnný dojem zachycuje karikatura Vlastimila Rady, kterou publikoval na titulní straně *Kvítko z čertovy zahrádky*, přílohy *Českého slova*. Kresba nese název *K vítězství presidenta Masaryka*. Zde vystupuje nejen Kramář za národní demokraty, ale také postavička fašistů a luďáků, tedy nejvýraznějších protihradních stran. Jsou tu zobrazeny i tři kanóny se jmény *Národ*, *Říšská stráž* a *Lech*, reprezentující hlavní periodika těchto stran. U kanónů jsou také dělové koule s názvy *nenávisť*, *pomluvy* a *poťouchlosti*, tedy hlavní „zbraně“ v kampani proti Masarykovi. K tomu všemu je ještě přidán popisek: *Nepřátelé utíkají od svých zbraní a prchají kvapem z bojiště“*.

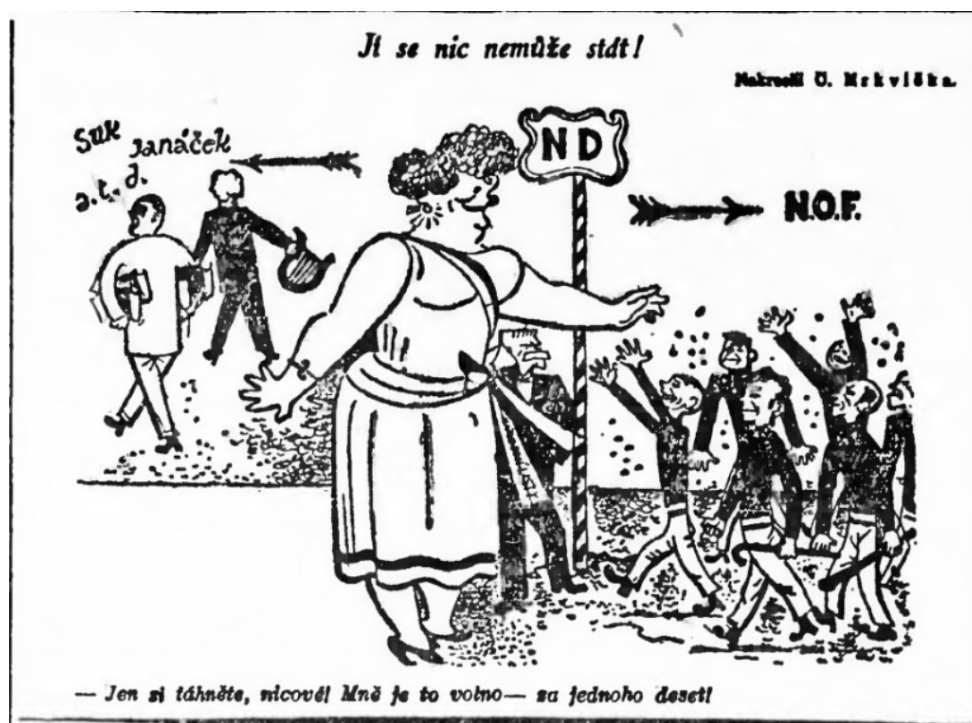

Obr. 20¹⁷⁴

Kampaň proti Masarykovi a jemné sbližování určitých kruhů národních demokratů s fašisty vedlo k tomu, že stranu opustilo několik jejích dlouholetých členů. Hradní novináři v tom viděli velkou krizi strany a karikaturisté národní demokraty nešetřili ani v tomto ohledu. Existuje několik karikatur, kde se národní demokraté setkávají s fašisty a následně toho litují. Jako příklad může sloužit opět kresba Otakara Mrkvičky se jménem *Jí se nic stát nemůže*. Zde je

¹⁷⁴ *Kvítko z čertovy zahrádky*, roč. 3, 5. 6. 1927, č. 46, s. 1

vyobrazena strana znovu v podobě ženy, která stojí vedle malého Karla Kramáře. Od strany odchází postavičky se jmény Suk, Janáček atd. Ke straně se ale blíží větší skupina s názvem N.O.F., tedy Národní obec fašistická. K tomu je připojen popis určený pro odcházející členy: „Jen si táhněte, nicové! Mně je to volno – za jednoho deset!“

Obr. 21¹⁷⁵

¹⁷⁵ Lidové noviny, roč. 35, 25. 6. 1927, č. 319, s. 7

4. Edvard Beneš – nepostradatelný ministr

„Tak jako byl Masaryk nekorunovaným králem republiky, byl Beneš nekorunovaným králem československé zahraniční politiky.“ Takto popisuje historik Zdeněk Kárník roli Edvarda Beneše v československém státě a jeho mimořádné postavení v rámci hradní skupiny. Je nezpochybnitelné, že Edvard Beneš tímto postavením disponoval hlavně díky Masarykovi, který nikdy nepřestal věřit v Benešovy schopnosti. Ministerstvo zahraničních věcí bylo z hlediska postavení nového státu klíčovým resortem. Pro prezidenta republiky Masaryka byl Edvard Beneš v zahraničně-politické sféře nenahraditelný. Tato důvěra se však neomezovala pouze na post ministra zahraničí. Tomáš Garrigue Masaryk již od prvních dnů svého prezidentského mandátu dával najevo, že za svého jediného nástupce v prezidentském křesle považuje právě Edvarda Beneše.¹⁷⁶

Spolupráce a přátelství mezi Masarykem a Benešem započalo naplno až během války. Oba se však znali již dlouhou dobu. Edvard Beneš byl během svých studií Masarykovým žákem a vzájemné sympatie byly známy již v tuto dobu. Tyto sympatie získaly mnohem větší úroveň během jejich spolupráce na zahraniční misi.¹⁷⁷ Masaryk jejich spolupráci a počátek opravdového přátelství popsal později Karlu Čapkovi slovy: *„Ve Švýcarech jsem ho poznal blíže; a říkám vám, bez Beneše bychom republiku neměli. Mezi námi byla shoda v hlavních liniích; i když jsem při tom nebyl, Beneš ve všem rozhodoval tak, že se to shodovalo se smluveným celkovým postupem. Jednou, to bylo později, přijel za mnou z Paříže do Anglie; referoval, co dělá, jak se naše věci vyvíjejí, jak se naše věc pomalu uskutečňuje – tehdy jsem mu na to řekl: Beneši, budeme přáteli.“*¹⁷⁸

Znovu můžeme nahlédnout do Poláčkova *Žurnalistického slovníku*, kde u hesla *Beneš* nalezneme opět velmi nápomocná hesla, která reprezentovala novinářské fráze spojené s Edvardem Benešem. Poláček zde konkrétně uvádí: *„Doktor filozofie, univerzitní profesor a zahraniční ministr. Viz: Čertovo kopýtko, Ajta!, Muž ve stínu, Zákulisí, Nitky, Hrad, Hradní stvůry,*

¹⁷⁶ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 412

¹⁷⁷ SOUBIGOU, Alain, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Paseka 2004, s. 270

¹⁷⁸ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Československý spisovatel 1990, s. 165

*Falešná lžihumanita, Židovská světovláda, Vrahové slovanského Ruska, Bolševizující legionáři, Cizáci, Osvobozenecká legenda, Byzantismus.*¹⁷⁹

Edvard Beneš byl z hradní skupiny rozhodně nejčastějším terčem útoků protihradních stran. Masaryk byl v tomto ohledu mnohému ušetřen. Jistým faktorem sice byl zákon na ochranu republiky, ale u Masarykovy osobnosti bychom v tomto ohledu neměli vynechat jeho velkou autoritu a úctu k jeho osobě.¹⁸⁰

4.1. „Malý Edáček“ - Masarykův nástupce v úřadě prezidentském

Prezident Tomáš Garrigue Masaryk byl již od prvních okamžiků vykonávání svého mandátu pevně rozhodnut o tom, kdo by se měl po něm ujmout prezidentského křesla. Masaryk si za svého nástupce zvolil Edvarda Beneše a na tomto svém rozhodnutí trval až do konce svého prezidentského období. Sám Tomáš Garrigue Masaryk nepočítal s tím, že by v úřadě vydržel dlouhou dobu. S odstupem času se o tomto pocitu svěřil Karlu Čapkovi: *„Když jsem se vrátil – tehdy jsem se necítil příliš dobře; myslel jsem, že nebudu dlouho živ. Snad to bylo po těch námáhách a rozčileních za války a po těch několika chřipkách, které jsem prodělal; pro každý případ jsem se hleděl postarat, aby tu byla kontinuita, aby se ničím nepřerušila ta naše rozdělaná práce za hranicemi.*“¹⁸¹ Zmíněná nutnost kontinuity zahraniční práce i zde naznačuje, že zdaleka nejlepším nástupcem pro její zajištění byl právě Beneš.

Masaryk se tímto svým postojem nikterak netajil. Brzy po svém příjezdu do Československa pozval na večeři realistu a dlouhodobého spolupracovníka Josefa Svatopluka Machara, předsedu parlamentu Františka Tomáška, ministra školství a národní osvěty Gustava Habrmana a ministra vnitra Antonína Švehlu. Svým hostům měl toho večera Masaryk sdělit: *„Hoši, jsem*

¹⁷⁹ POLÁČEK, Karel, *Mariáš a jiné živnosti. 35 sloupků. Čtrnáct dní na vojně. Život ve filmu. Okolo nás.*

Žurnalistický slovník, Nakladatelství Franze Kafky 1998, s. 476

¹⁸⁰ PECHÁČEK, Jaroslav, *Masaryk – Beneš – Hrad*, Faun 1996, s. 16

¹⁸¹ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Československý spisovatel 1990, s. 192-193

starý člověk, může se stát leccos; v tom případě je tu jediný dr. Beneš, jenž by to mohl v mých intencích vést dále. Pracoval se mnou za hranicemi, ví, jak to tam chodí, vy se o to přičiníte tady, slibte mi to! (...) Beneš je ovšem málo znám, je nutno o mluvit o něm, psát o něm, přiblížit ho národu.“¹⁸²

Edvard Beneš ve svém nástupnictví však narážel na velký problém, který uvedl i Masaryk na zmíněné večeři. Benešovi chyběl širší politický vliv a tento fakt několikrát zhatil pokus prosadit ho za oficiálního kandidáta v prezidentské volbě. K tomu všemu moc nepřidávala také skutečnost, že Benešovi bylo při tvorbě nového státu pětatřicet let a musel si mezi ostatními „ostřílenými“ politiky své postavení teprve vybojovat. Proti jeho kandidatuře na prezidenta rezonovala jména jako Karel Kramář či Antonín Švehla, což byla pochopitelně nepředstavitelná konkurence. Přesto, že Masarykovo rozhodnutí zpočátku nikdo z předních představitelů domácí politiky nezpochybnil, proti Benešovi se brzy vznesla vlna kritiky a byl mnohými podezříván z politické nevyzrálosti a kariérismu.¹⁸³

V tomto bodě je vhodné také připomenout již zmíněnou hranici věku prezidenta Československé republiky, kterou Masaryk nechal v ústavě prosadit. Původní verze paragrafu uváděla mnohem vyšší věkovou hranici. Poté ale Masarykovi blízký Václav Bouček vystoupil s žádostí o revokaci, což bylo schváleno jednohlasně. Karel Kramář později uváděl, že Václav Bouček neuvedl žádný věcný důvod, proč bude paragraf upravovat, a proto usoudil, že se bude jednat pouze o stylistickou úpravu. O to větší bylo jeho překvapení a rozhořčení, když se dozvěděl, že se jedná o velmi výrazné snížení požadovaného věku prezidenta. Všem bylo hned jasné, že tato změna slouží k přípravě na Benešovu prezidentskou kandidaturu.¹⁸⁴

Při prezidentské volbě roku 1920 bylo stále ještě brzo na Benešovu kandidaturu a Tomáš Garrigue Masaryk svůj mandát obhájil s podporou všech velkých „československých“ stran.¹⁸⁵ Další prezidentská volba přinesla již určité komplikace. Roku 1926 se naplno rozjela tisková

¹⁸² POLÁK, Stanislav, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou VI. (1919-1937)*, MÚA AVČR 2012, s. 25

¹⁸³ KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, s. 97-98

¹⁸⁴ KRAMÁŘ, Karel, STŘÍBRNÝ, Jiří, *Kramářův soud nad Benešem – spor dr. Kramáře s ministrem zahraničních věcí dr. Ed. Benešem*, Tempo 1938, s. 225-226

¹⁸⁵ KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, s. 128

kampaň proti ministru Benešovi a ve své podstatě i proti Masarykovi. Benešova pozice byla stále velmi komplikovaná a Masaryk musel nutně postoupit další kandidaturu. Jak poznamenal Karel Horký ve své protihradní brožuře *Masaryk redivivus*: „Zdráv, čil a mlád je tu opět Masaryk z Polné, Masaryk z Friedjungova procesu, Masaryk ze sporu s katechety, Masaryk profesor, Masaryk redivivus! Zase sám, jako bývalo, nejen bez Beneše, ale i pro Beneše a za Beneše, - zase sám, vyhrát si to sám, rovnou vpřed, hlavou přímo do toho!“¹⁸⁶ Masaryk v tomto období dokonce uvažoval o nabídnutí prezidentského křesla Antonínu Švehlovi, který ovšem tento post odmítl, a naopak velmi výrazně pomohl Masarykovi obhájit prezidentský úřad na dalších sedm let.¹⁸⁷ Při poslední Masarykově kandidatuře roku 1934 prezidenta provázely vážné zdravotní potíže. Přesto nakonec kandidoval a v posledním roce svého prezidentství dokázal různými ústupky zajistit Benešovi nástupnictví.¹⁸⁸

Benešovy ambice na prezidentský úřad měly samozřejmě svůj odraz i v karikatuře. V tomto ohledu se na karikování ministra zahraničí nejvíce podílel tisk Jiřího Stříbrného. V dobových karikaturách si Edvard Beneš získal také několik typických rysů. V první řadě to byla jeho malá výška, kdy tento aspekt zacházel často i extrémnímu zmenšení Benešovy postavy. Mezi další typické rysy jeho karikatur patřil například velký nos či odstáté plandající uši. Stejně jako Karel Kramář získal přívlastek Král Sobiáš, také Edvard Beneš získal od karikaturistů dvě často se opakující označení – „Malý Edáček“ a „Jeho Nepostradatelnost“.

Zvýraznění jeho malého vzrůstu vedlo v několika případech k zobrazení Edvarda Beneše jako malého dítěte. V tomto obraze byl často umístěn vedle prezidenta Masaryka jako jeho vlastní dítě, které je vychováváno pro velký úřad. V těchto karikaturách se sice objevuje sám prezident Masaryk, ale není nijakým zvláštním způsobem napadán. Jeho postava má pouze roli zvýrazňující Benešovu nevyzrálou a závislou na Masarykově podpoře. Jako příklad může sloužit karikatura z časopisu *Šejdrem* z prosince roku 1929. Zde je Edvard Beneš zobrazen jako malý rozveselený chlapec, před kterým stojí Masaryk v kostýmu Mikuláše. Masarykova postava zde malému Benešovi slibuje nepochybně prezidentské křeslo, které bude stabilnější než křeslo

¹⁸⁶ HORKÝ, Karel, *Masaryk redivivus? – několik otázek k otázkám Karla Čapka*, A. Neubert 1926, s. 5-6

¹⁸⁷ OPAT, Jaroslav, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, ÚTGM 2003, s. 417-421

¹⁸⁸ KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad II. Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, s. 387-388

ministra zahraničí. Ke kresbě je připojen popis: „*Tak Edáčku, dyš budeš pořád hodnej, tak dostaneš za pár roků úplně nepřekotitelný křesílko*“.

Obr. 22¹⁸⁹

Stejně tak je i v další karikatuře Edvard Beneš zobrazen jako malé dítě, které poslušně následuje prezidenta Masaryka. Karikatura se objevila v komunistickém *Rudém právu* roku 1928. Jednalo se o celý cyklus s názvem *Prázdniny našich nejmenších*, kde většina známých československých politiků byla zobrazena jako malé děti trávící prázdniny různými činnostmi. Politická sféra je v tomto cyklu přirovnána škole a prezident Masaryk zde vystupuje jako „pan ředitel“. K části s Edvardem Benešem pak přináležela kresba malého Beneše, jak leští kliku na dveřích před siluetou Pražského hradu a také popis: „*Malý Edáček zůstal letos doma. Není také divu. Jako pilný školáček byl stále od pana ředitele odměňován subvencemi na cesty, a tak se najezdil celou zimu dost a dost. Jelikož ale miluje nadevše svoji zlatou Prahu a čistotu, vidíme ho každý den na pražském Hradě z vlastní iniciativy pucovat kliky, (...) Ve škole mu sice říkají, že je camral*

¹⁸⁹ Šejdrem, roč. 1, 3. 12. 1929, č. 20, s. 6

a že nic neumí, ale on jim vždycky svým slabounkým hláskem hrdě odpoví: „Vy mi pořád říkáte, že jsem malej, ale počkejte až vyrostu, já vám ukáži, co umím!“

Obr. 23¹⁹⁰

V další karikatuře sice není Edvard Beneš zobrazen jako dítě, přesto je tu jeho postava na dřevěném koni a před ní je rozestavěno několik hraček vojáčků. Benešova postava zde má starší rysy a svým polovojenským oblečením velmi připomíná obraz samotného Masaryka. Taková má být i pointa vtipu, kdy si Beneš hraje na svou budoucí „Masarykovu“ roli. Ke karikatuře je připojen popisek: „*Jeho Nepostradatelnost se trénuje na úřad presidentský*“.

¹⁹⁰ Rudé právo, roč. 9, 12. 8. 1928, č. 191, s. 2

Obr. 24¹⁹¹

Na posledním příkladu, který je taktéž z humoristického časopisu *Šejdrem*, se objevuje postava Edvarda Beneše v kočárku. Kresba má název „Ukolébavka“ a je do ní zahrnuta jedna z oblíbených písní prezidenta Masaryka *Ach, synku, synku*. Samotný Masaryk se zde sice neobjevuje, ale samotný výběr písně a zmíněný „tatiček“ napovídají o jistém úmyslu znovu zobrazit Beneše jako Masarykova syna. Text písně je upraven tak, že synek na otázku tatíčka „voral-li si“ odpovídá: „*Já jsem toho zvorál, snad nejvíce. Kvůli tomu jezdím za hranice.*“

Obr. 25¹⁹²

¹⁹¹ Šejdrem, roč. 1, 10. 9. 1929, č. 8, s. 3

¹⁹² Šejdrem, roč. 3, 17. 3. 1931, č. 11, s. 12

4.2. „Jeho Nepostradatelnost“ – Beneš jako ministr zahraničí

Československá republika dlužila za svou existenci světovým velmocím a Versaillské mírové smlouvy byly přirozeně pro nový stát záležitostí nejvyššího významu. Československo stálo po boku států Dohody na straně vítězů. Diplomatická činnost nutně obnášela nepřeborné množství práce a výjimečné schopnosti. Na Edvarda Beneše se snesla vlna úkolů, které musel v zahraničí vykonat a nutno podotknout, že při přípravě mírové konference odvedl obdivuhodný kus práce. Pařížská mírová konference byla zahájena 18. ledna 1919 a Československá republika zde měla zpočátku dva oficiální delegáty, ke kterým se pochopitelně přidala později řada politických osobností a odborníků. Jedním z delegátů byl ministr zahraničí Edvard Beneš a druhým ministerský předseda Karel Kramář. Pokud Karel Kramář na konferenci spíše pohořel, Beneš se zde svou činností dokázal dotvořit ve velmi kvalitního diplomata.¹⁹³

Delegace domácích politiků se na konferenci plně ztotožnila s politickou linií Masarykovy zahraniční mise. Stejně tak se československá reprezentace shodla na budoucí podobě státu jako demokratické republice. Ve své pozici zůstal izolovaný pouze Karel Kramář, který se stále nevzdával své představy o Slovanské říši vedené ruským carem. Tento Kramářův postoj znamenal počátek dlouhých sporů v otázkách zahraniční politiky s Benešem a Masarykem, jejichž zahraniční zaměření se orientovalo naopak na západní velmoci, zejména Francii. Kramářův sen se nakonec nenaplnil, ale vyhrocená atmosféra mezi těmito muži zůstala skutečná.¹⁹⁴

Součástí soustavy mírových smluv se stalo i založení první trvalé a nadstátní organizace Společnosti národů. Tato instituce měla dohlížet na zajištění míru, dodržování mezinárodních smluv a také kontrolovat odzbrojení. Součástí Paktu Společnosti národů se stalo i Československo. V čele Společnosti národů stála Rada a za své sídlo si instituce zvolila Ženevu. Přesto, že myšlenka takovéto organizace pocházela od amerického prezidenta Wilsona, Spojené státy Americké se ustanovení Společnosti národů neúčastnily. Naopak se Spojené

¹⁹³ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 113-115

¹⁹⁴ GALANDAUER, Jan, *Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, předpoklady*, Svoboda 1988, s. 228-229

státy znovu uchýlily ke svému izolacionismu, čímž Společnost národů ztratila velmi podstatnou část své moci.¹⁹⁵

Edvard Beneš si byl velmi dobře vědom, že pro existenci a bezpečnost nového státu bude Společnost národů klíčovým faktorem. Roku 1923 se stal členem rady Společnosti a od roku 1927 pak předsedou Rady Bezpečnosti. Roku 1924 také přinesl svou vizi svobodné sjednocené Evropy a doufal, že vytvořením vojensko-politického spojení Československa, Jugoslávie a Rumunska (tzv. Malá dohoda) dokáže zabránit budoucím válečným konfliktům. To se ovšem nakonec nepodařilo.¹⁹⁶

Postup a orientace Benešovy zahraniční politiky byl v plné shodě s názory prezidenta Masaryka. Ten pokládal ministerstvo zahraničí za velmi významný resort, ve kterém Masaryk chtěl mít někoho, kdo splňuje jeho představy zahraniční politiky. Ještě v době, kdy probíhaly přípravy nové ústavy, napsal Masaryk dopis Antonínu Švehlovi, ve kterém se vyjádřil i k otázce ministerstva zahraničí. Prezident zde navrhoval konkrétněji popsat vztah prezidenta republiky a ministra zahraničí. Masaryk se obával situace, kdy by se do ministerského křesla dostal „*straníkatp.*“ a dělal by vlastní nikým nekontrolovanou politiku. Podle ústavy však prezident zastupuje stát navenek, sjednává mezinárodní smlouvy a zasahuje i do jiných otázek úzce spojených se zahraničím, proto Masaryk uvažoval o právu „*dávat prezidentovi moc kontroly zahraničního ministra.*“ V tomto případě nešlo o Masarykovy pochybnosti vůči Benešovi, ale o určitou pojistku v případě, kdy by se Benešovi v následujících letech nepodařilo obhájit křeslo ministra zahraničí.¹⁹⁷

Zdaleka ne všechny politické strany byly působením Společnosti národů a orientací na Anglii s Francií nakloněny. Byli to z pochopitelných důvodů hlavně komunisté, kteří kritizovali kapitalistický Západ. Pozorovat to můžeme například na karikatuře z roku 1928 s názvem *Benešovy potíže* s podtitulem *Beneš vykládá Velké dohodě, že by neměla ubližovat Malé dohodě a jeho řeč dělá „dojem“*. Jsou zde zobrazeni postavy zastupující státy Itálie, Francie a

¹⁹⁵ KÁRNÍK, Zdeněk, České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929), Libri 2017, s. 121

¹⁹⁶ HANZAL, Josef, *Edvard Beneš*, Mladá fronta 1994, s. 22

¹⁹⁷ BROKLOVÁ, Eva, QUAGLIATOVÁ, Vlasta, ed.; *Korespondence T. G. Masaryk – Antonín Švehla*; Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2012, s. 59-60

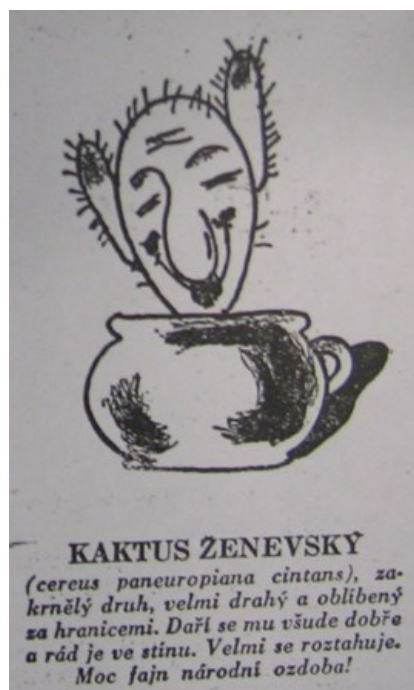
Anglie. Mezi nimi je malá postavička Edvarda Beneše. K tomu je připojena krátká báseň: „Muž ze Svazu národů, prosí Velkou dohodu, aby se míň nahlas smála, by její sestřička malá, kterou stvořil ten muž čilý, vydržela ještě chvíli.“

Obr. 26¹⁹⁸

Působení Edvarda Beneše v rámci Společnosti národů reflektovala i karikatura z časopisu *Šejdrem*. Jednalo se o kresbu zobrazující Václava Klofáče, Fráňu Zemínovou a Edvarda Beneše, kde vystupují jako „zajímavé druhy kaktusů“. Humoristický časopis Jiřího Stříbrného se ostatně často z pochopitelných důvodů zaměřoval na osobnosti národních socialistů (viz níže). Ministr zahraničí Edvard Beneš je zde vyobrazen jako „Kaktus Ženevský (*cereus paneuropiana cintans*)“. Jedná se v podstatě o Benešovu hlavu v květináči posetou trny. Ke karikatuře je u Beneše připojen popis: „zakrnělý druh, velmi drahý a oblíbený za hranicemi. Daří se mu všude dobře a rád je ve stínu. Velmi se roztahuje. Moc fajn národní ozdoba!“

¹⁹⁸ Rudé právo, roč. 9, 15. 3. 1928, č. 63, s. 2

Obr. 27¹⁹⁹

Pokud na domácí politické scéně existoval někdo, kdo by pomýšlel a byl navrhován na post ministra zahraničí, byl to bezpochyby slovenský agrárník Milan Hodža. Hodža patřil mezi skupinu agrárnických politiků, kteří otevřeně kritizovali zahraniční politiku Edvarda Beneše i celého Hradu. Masaryk ho dokonce v jednom dopise Antonínu Švehlovi nazval jedním z „hochštaplerů v postavení vysokém“ spolu se jmény Gajda a Stříbrný.²⁰⁰ Hodža sám jistě disponoval schopnostmi, které by se v ministerském křesle rozhodně neztratily. Pokud měl Masaryk za svého symbolického soka Karla Kramáře, pro Edvarda Beneše byl tímto symbolickým rivalem právě Milan Hodža. Politický vývoj však postoupil a Hodža své ambice na ministra zahraničí vyměnil za post předsedy vlády, který nakonec výrazně pomohl Benešovi v prezidentské volbě.²⁰¹

Soupeření Edvarda Beneše s agrárníkem Hodžou bylo reflektováno i v karikaturách. Jako příklad může sloužit kresba z *Rudého práva* z listopadu roku 1927 nesoucí název *Tahanice o ministerské křeslo*. Karikatura zobrazuje postavy Edvarda Beneše a Milana Hodži, jak se spolu

¹⁹⁹ Šejdrem, roč. 3, 2. 6. 1931, č. 22, s. 2

²⁰⁰ BROKLOVÁ, Eva, QUAGLIATOVÁ, Vlasta, ed.; *Korespondence T. G. Masaryk – Antonín Švehla*; Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2012, s. 66

²⁰¹ ČECHUROVÁ, Jana, *Kdo mířil na Hrad? 35 neúspěšných kandidátů na funkci československého prezidenta*, KNIHA ZLIN 2022, s. 67

přetahují o křeslo s nápisem „*Ministerst. zahraničí*“. Kresba je k tomu doplněna podnadpisem „*Beneš nebo Hodža?*“.

Obr. 28²⁰²

I přes to, že Edvard Beneš v pozici ministra zahraniční vydržel dlouhých sedmnáct let a měl dozajista mnoho diplomatických úspěchů, na domácí půdě se po celou dobu svého mandátu setkával s kritikou a nebýt vlivu prezidenta Masaryka, zřejmě by křeslo ministra zahraničí dlouho neudržel. Od jeho kritiků se ozývaly hlasy o Benešově slabosti či neschopnosti. Toto mínění o jeho schopnostech reflektuje i následující karikatura. V ní stojí Benešova postava před vysokým profesorem a říká: „*Vidíte pane profesore! Říkával jste mi, že jsem špatným matematikem a že ze mě nic nebude a přece jsem to dotáh na ministra zahraničí*“. Profesor na to odpovídá: „*Jo, já si nato vzpomínám často a vždycky si říkám: Taky moh být lepším matematikem a to ministerské křeslo moh nechat někomu jinému*“.

²⁰² Rudé právo. Večerník, roč. 8, 29. 11. 1927, č. 275, s. 1

Obr. 29²⁰³

4.3. „... zase ten Beneš!“ – Terčem protihradní kritiky

„Vyslovil jsem své mínění, že boj proti Vám čelí vlastně mně.“ Výrok prezidenta T. G. Masaryka, který se objevil v jednom z dopisů adresovaných Edvardu Benešovi, dobře popisuje skutečnost, že Masaryk sám vnímal tiskové a jiné útoky proti ministru zahraničí jako útoky na jeho vlastní osobu. V tom samém dopise z roku 1926 Masaryk Benešovi sdělil, že v celé republice Beneše drží pouze dva lidé, on a Antonín Švehla. Za hlavního viníka Benešovy špatné vnitropolitické pozice označil Karla Kramáře a „jeho lidi“, kteří už léta proti Benešovi a Hradu „brojili a nelojálně si vedli“.²⁰⁴

Také v osobní korespondenci mezi T. G. Masarykem a Antonínem Švehlou se často setkáme s reflexí kritiky Edvarda Beneše na domácím politickém poli. V dopise z března 1927 Masaryk zmiňuje Benešovu velmi dobrou reputaci v zahraničí, která neodpovídá jeho vnitropolitickému postavení. Zahraniční představitelé podle Masaryka nemohou pochopit, jak „doma lidé mohou

²⁰³ Šejdrem, roč. 2, 18. 2. 1930, č. 7, s. 6

²⁰⁴ HÁJKOVÁ, Dagmar, QUAGLIATOVÁ, Vlasta, VAŠEK, Richard ed., Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš 1918-1937, MUA AVČR 2013, s.

*tak urputně brojit proti němu a tím zeslabovat vlastní stát.*²⁰⁵ Stížnosti se netýkaly pouze tisku národních demokratů, komunistů a části agrárníků. Protibenešovské kampaně se účastnily i klerikální Lidové listy, které Masaryk napadl svým anonymním článkem *Kampaň proti ministru Benešovi*.²⁰⁶

Domácí kritika Benešovy politiky začala již v prvních letech existence Československé republiky. Nutno podotknout, že vzhledem k častým mezinárodním cestám a pracovnímu vytížení Beneš nebyl schopný naplno reagovat na všechny kritické hlasy. V tomto mu byl opět nápomocný prezident Masaryk, který v obraně Beneše viděl i obranu Hradu a sebe samotného. Často se tedy stávalo, že Masaryk Benešovi radil, jak se k problémům vyjadřovat, a někdy také Beneše zcela vynechal, když se za něj postavil prostřednictvím anonymního článku. Jedním z velmi ranných příkladů může být reakce na vydaný soubor statí Karla Kramáře s názvem *Pět přednášek o zahraniční politice* z roku 1922. Masaryk tuto kritiku odmítal přejít mlčením, což v dopise Benešovi popsal slovy „nelze déle mlčet“. Masaryk připravil a nechal zveřejnit dlouhý článek *Dra Kramáře „Pět přednášek“ o zahr. politice 1922* v deníku *Čas*.²⁰⁷ Článek byl ke Kramářově nazírání na zahraniční politiku velmi kritický, stejně jako Kramářovy přednášky byly kritické k politice Benešově. Masaryk v souboru statí spatřoval pouze tendenci „ukázat, že všecko dělají jiní, jen ne prof. Masaryk a dr. Beneš.“²⁰⁸ Situace vyústila v obsáhlou tiskovou polemiku mezi Masarykem a Kramářem, která byla pozoruhodná hlavně tím, že Kramář přes anonymitu oponenta zřejmě velmi dobře věděl, komu ve svých článcích odpovídal.²⁰⁹

Masarykův ochranný přístup k Benešovi se odrazil i v několika karikaturách. Jako příklad může sloužit kresba z časopisu *Šejdrem*. V ní je zobrazena Benešova postava stojící před siluetou Pražského hradu. Z nebes se k němu sklání velká ruka, která nepochybně symbolizuje

²⁰⁵ BROKLOVÁ, Eva, QUAGLIATOVÁ, Vlasta, ed.; *Korespondence T. G. Masaryk – Antonín Švehla*; Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2012, s. 108

²⁰⁶ *Přítomnost*, roč. 4, 3. 3. 1927, č. 8, s. 124

²⁰⁷ VAŠEK, Richard, „*Račte to podepsat libovolnou šifrou.*“ *Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918-1935)*, Academia 2018, s. 134

²⁰⁸ *Čas*, roč. 32, 6. 8. 1922, č. 182, s. 7

²⁰⁹ VAŠEK, Richard, „*Račte to podepsat libovolnou šifrou.*“ *Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918-1935)*, Academia 2018, s. 134-135

Masaryka. Ke karikatuře je připojen popis: „A cokoliv byste učinili tomu nejmenšímu z mých, mně jste učinili – Hlas z mraků realistickým podle Matouše kap. 18“.

Obr. 30²¹⁰

Tiskové kampaně proti Benešovi dosáhly vrcholu v druhé polovině dvacátých let. Jméno Edvarda Beneše rezonovalo snad při každé významnější aféře spojené s Hradem. První z nich byla tzv. Marmaggiho aféra z roku 1925. Podnětem se stala oslava výročí upálení mistra Jana Husa 6. července 1925, která se slavila poprvé jako státní svátek. V čele oficiálních slavností stál i sám prezident Masaryk, který byl patrně oslavou tak dojat, že nechal na Hradě místo státní vlajky vyvěsit husitský prapor. Tento velmi provokativní akt prakticky okamžitě vyvolal pobuřující reakci od zástupců katolické veřejnosti i samotného Vatikánu.²¹¹ V čele pobouřených stál papežský nuncius Marmaggi, který byl po ústních i písemných protestech vyzván Vatikánem k okamžitému opuštění Prahy. Vleklá roztržka mezi Československem a Vatikánem byla tímto zahájena.²¹²

Edvard Beneš se dostal do pozice, kdy musel vyjednávat s pobouřeným nunciem, ale zároveň bránit stanovisko prezidenta republiky. Jeho hlavním argumentem bylo, že oslava mistra Jana

²¹⁰ Šejdrem, roč. 1, 15. 10. 1929, č. 13, s. 7

²¹¹ EHRENBERGER, Tomáš, *Husův státní svátek jako příčina diplomatického konfliktu mezi Československem a Vatikánem*, in: *Dějiny a současnost*, roč. 24, 25. 7. 2002, č. 4, s. 23

²¹² OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*, Karolinum 2000, s. 142

Husa nebyla mířeným útokem na katolickou veřejnost a že československá vláda naopak spěje k větší toleranci k jiným náboženským přesvědčením. Mnohem těžší pozici zastával československý vyslanec ve Vatikánu Eduard Jelen, který musel v „jámě lvové“ hledat cestu k urovnání vztahů. Prezident Masaryk v této situaci rozhodně nepolevil, naopak byl v celé věci ve velmi bojovné náladě. Významným posunem k urovnání vztahů bylo jmenování nové Švehlovy vlády roku 1926, ve které zastávali pozice i katoličtí ministři a kromě Beneše žádný socialista. Ukončení sporu znamenal až rok 1927, kdy byla podepsána a vládou později přijata dohoda (tzv. *modus vivendi*), která upravovala nábožensko-politické vztahy v Československu.²¹³

Aféra měla pochopitelně ohlas i v karikatuře. Benešova snaha zklidnit vyhrocenou situaci byla mnohými považována za znak slabosti. Dobře je to vidět v karikatuře *Rudého práva* s popisem: „*Jak český husitský lev za vedení Benešova „účtuje“ s Římem*“. Na kresbě je zobrazen Eduard Beneš, který se klaní před papežem a na řetězu drží velkého lva, který papeži olizuje pantofle.

Obr. 31²¹⁴

²¹³ EHRENBERGER, Tomáš, *Husův státní svátek jako příčina diplomatického konfliktu mezi Československem a Vatikánem*, in: *Dějiny a současnost*, roč. 24, 25. 7. 2002, č. 4, s. 25-27

²¹⁴ *Rudé právo*, roč. 8, 10. 8. 1927, č. 189, s. 3

Během celé Marmaggiho aféry byl také diskutován fakt, že se Edvard Beneš v této době stále ještě oficiálně nerozešel se svým katolickým vyznáním, což by se v podobné situaci mohlo očekávat. To reflektovala i další karikatura s názvem *Úd katolické církve Eduard Beneš*. Karikatura zobrazuje Edvarda Beneše držícího kříž. Zajímavější je ovšem popis, který zní: „*Ne, ne, bratři, mě z matičky církve nedostanete ani heverem. Co kdyby mě páter Šrámek chtěl jednou udělat presidentem?!*“ Kresba tedy kombinuje nejen soudobou zdrženlivou Benešovu politiku, ale také všeobecně známé „nástupnictví“ v prezidentském křesle.

Obr. 32²¹⁵

Na Marmaggiho aféru úzce navazovala další velmi závažná s národním socialistou Jiřím Stříbrným. Předehrou byla vyhocená situace uvnitř národně-socialistické strany, kdy se tehdejší ministr železnic Stříbrný ostře postavil proti Marmaggiho požadavkům, a dokonce podal demisi. Politická linie strany se však rozdělila v moment, kdy Edvard Beneš odmítl následovat Stříbrného postup, což stranu národních socialistů rozdělilo na dvě soupeřící křídla. Stříbrný se stal Benešovým soupeřem, tím pádem i nevhodnou osobou v očích Hradu.²¹⁶

Podezření vůči Stříbrnému postupně rostla. Již na počátku roku 1926 se v národně-socialistickém *Českém slově* začaly objevovat články, které opatrně navrhovaly reformu

²¹⁵ Rudé právo, roč. 8, 27. 9. 1927, č. 224, s. 1

²¹⁶ OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*, Karolinum 2000, s. 143

československého státu potýkajícího se s vládní krizí. Za hlavního iniciátora těchto článků byl označován právě Jiří Stříbrný. Rázný politik měl na vlastní pěst vyjednávat se zástupci politické pravice a v tisku nenápadně naznačovat možnost státního převratu či nastolení dočasné diktatury. Ve svém počínání měl kontaktovat i kontroverzního generála Gajdu, jehož „čas na aféru“ se také neúprosně blížil. Stříbrný měl mít podle všeho také schůzku se samotným Benešem v otázce oktroje, z níž si ale oba odnesli poměrně odlišné verze průběhu. Ať již rozhovor proběhl jakkoli, Stříbrného vztah k Benešovi se znovu vyostřil a promítl se i na další tiskové kampani proti ministru zahraničí, kterou Stříbrný inicioval.²¹⁷

Hrad a umírněné křídlo národních socialistů v čele s Edvardem Benešem a Václavem Klofáčem se rozhodlo jednat v otázce dalšího působení Jiřího Stříbrného ve straně. Velmi vhodným okamžikem k akci se stal Stříbrného letní ozdravný pobyt ve Francii. Předseda národních socialistů Klofáč inicioval setkání s brněnským profesorem dermatologie Antonínem Trýbem. Ten měl na žádost samotného prezidenta Masaryka a v zájmu „blaha státu“ vypracovat lékařskou zprávu, podle které měl Stříbrný trpět syfilidou. Tento zdravotní stav měl mít dále neblahý vliv na jeho chování a měl ho činit nezodpovědným. Netřeba zmiňovat, že Jiří Stříbrný byl z této zprávy velmi rozzuřen. Ostře se proto obořil do Klofáče a také do Beneše, kterého podezřívá z iniciování celé aféry. Nemenší hněv v něm vyvolal i fakt, že požadavek na „lékařskou diagnózu“ měl posvětit i samotný Masaryk.²¹⁸

Rozpoutal se boj uvnitř národně-socialistické strany, kde ani jedna strana zpočátku neměla převahu. Jiří Stříbrný však utrpěl spojením se zmíněným generálem Gajdou, jehož aféra v tuto dobu již pronikla na povrch. Neméně Stříbrnému uškodila podpora jeho osobnosti ze stran pravicového tisku. Kauzu Stříbrný měl vyřešit XI. Sjezd Československé strany socialistické v září 1926. Došlo zde k hlasování a bylo rozhodnuto o Stříbrného vyloučení ze strany. Na první pohled se tento moment jevil jako Stříbrného porážka. Jeho osobnost však nehodlala zmizet z politického spektra. Brzy po svém vyloučení započal vytvářet svůj vlastní tiskový koncern, který nesl název *Tempo* a měl v úmyslu připravit půdu pro Stříbrného novou vlastní stranu. Do mediálního prostředí pronikl jeho tisk jako hurikán. Stříbrný vtiskl svým novinám velmi bulvární podobu, která v této době byla v Československu pouze ojedinělá. Stříbrného plátky *Polední*

²¹⁷ VYKOUPILO, Libor, *Jiří Stříbrný: portrét politika*, MU 2003, s. 123-127

²¹⁸ KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad II. Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Tomáš Krsek 2017, s. 37-40

list, Večerní list, Expres či humoristický časopis *Šejdrem* velmi významně posílily skupinu tiskovin, které nekompromisně vystupovaly proti Benešovi a politice Hradu.²¹⁹

O zaměření Stříbrného tisku vůči Benešovi hovoří i četnost karikatur, které časopis *Šejdrem* na Benešovu osobu publikoval. Pro příklad můžeme uvést karikaturu, kde sedí Benešova postava na křesle a mluví k němu sluha: „*Vaše Nepostradatelnosti! Poslušně hlásím, že se ztratila jedna stříbrná lžice...*“ a Benešova postava odpovídá: „*Tak stříbrný všecko vyhodíte a pořídí se všecko zlatý – jak je vidět, stříbrný mi nepřináší štěstí!*“

Obr. 33²²⁰

Poslední ale neméně důležitou se stala aféra již zmiňovaného generála Gajdy. Tato kauza se v mnohém podobá případu Jiřího Stříbrného. Generál Radola Gajda měl v této době za sebou velmi úspěšnou kariéru v rámci československé armády. Disponoval bezpochyby velkými vojenskými schopnostmi, ale pro své postupně se prohlubující sympatie k fašistickému hnutí se stal dalším nepohodlným člověkem v očích Hradu. Spojení se Stříbrným a připravovaným

²¹⁹ VYKOUPIĽ, Libor, *Jiří Stříbrný: portrét politika*, MU 2003, s. 135-141

²²⁰ *Šejdrem*, roč. 2, 7. 1. 1930, č. 1, s. 5

státním převratem se stalo pro Gajdu osudným. K tomu se přidal i fakt, že generál Gajda vedl spor s několika významnými představiteli armády a později také s Edvardem Benešem.²²¹

Hrad dospěl k názoru, že bude bezpečnější generála Gajdu odklidit z veřejného prostoru. Hlavním strůjcem Gajdovy aféry se stal jeho dlouhodobý protivník Zdeněk Kratochvíl, který disponoval kontakty i s představiteli Sovětského svazu. V červnu roku 1926 navštívil Kratochvíl šéfredaktora Arne Laurina, který byl velmi blízký Hradu. Kratochvíl mu měl sdělit, že disponuje důkazy o Gajdově špionáži pro Sovětský svaz, což může dokázat i několik svědectví. Sebrané důkazy a výpovědi byly odevzdány prezidentu Masarykovi, který se neprodleně rozhodl k akci. Zpočátku byla generálu Gajdovi nabídnuta cesta tichého odchodu. Měl dostat slušnou penzi a nemovitost. Gajda si však podle Masaryka vybral cestu vzdoru. Generál tak čelil obvinění ze špionáže i z připravovaného puče. Důkazy a svědectví vůči němu se však před soudem ukázala jako nedůvěryhodná a nedostačující. Prezident Masaryk byl však znovu ve velmi bojovné náladě a tlačil vyšetřující komisi ke Gajdově potrestání a superarbitraci. Gajda mezitím získával velkou podporu od pravicového tisku, která mu ovšem před soudem nepomohla a 14. srpna byl velmi uražený Gajda vyloučen z armády. Stejně jako Stříbrného nezastavilo vyloučení ze strany, Gajda se touto aférou definitivně přihlásil k českému fašismu a brzy se stal nejvýznamnějším představitelem tohoto hnutí.²²² Počátkem roku 1927 si strana Národní obec fašistická zvolila za svého předsedu právě Gajdu, jehož jméno v této době rezonovalo veřejností. Fašistický program vystupoval proti soudobé podobě státu, jeho nejvyšším představitelům a tím samozřejmě i proti Hradu. Ve velmi krátké době tedy tyto aféry dokázaly posílit protihradní frontu, což se odráží i v tiskových kampaních proti Benešovi, které právě v těchto letech dosáhly vrcholu.²²³

Již několikrát zmiňovaný státní oktroj, který spojoval Beneše se Stříbrným i Gajdou, rozvířil ve veřejném prostoru debatu, jak to tedy doopravdy bylo. Tématem se zabývá i následující karikatura Otakara Mrkvičky z *Lidových novin*. Na kresbě jsou zobrazeni tři muži v rozhovoru u

²²¹ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 394-395

²²² KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad II. Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Tomáš Krsek 2017, s. 69-75

²²³ ČECHUROVÁ, Jana, *Česká politická pravice. Mezi převratem a krizí.*, NLN 1999, s. 92-93

vína. Jeden z nich se ptá: „A myslíš, že Gajda a Stříbrný dokážou, že byl Beneš pro ten oktroj?“ a dočkává se odpovědi: „No jistě, dyť jsou v tom sami odborníci přece!“

Obr. 34²²⁴

Poměrně rychlý nárůst četnosti tiskovin, které svým obsahem vystupovaly proti Benešovi a Hradu reflektovala i kresba s názvem *Všestranně informován*. Na kresbě jsou zobrazeni dva muži v rozhovoru na procházce. První říká druhému, že je možná trochu zaujatý vůči Benešovi, když čte pouze *Národní listy* a nic jiného. Druhý muž oponuje tím, že čte spoustu jiných novin jako: „*Národní listy, Národ, Roli, Říšskou stráž, Národní republiku, Večerní list a Lecha!*“

²²⁴ Lidové noviny, roč. 35, 14. 9. 1927, č. 464, s. 7

Obr. 35²²⁵

V těchto těžkých časech pro ministra zahraničí a Hrad můžeme pozorovat velmi úzkou spolupráci mezi Masarykem a Benešem. Například v Gajdově aféře máme mnoho informací z jejich vzájemné korespondence, kde se společně radili o následujícím postupu. Masaryk také Benešovi nechal zasílat plánované články či rozhovory a Beneš byl často tím, kdo přesvědčil Masaryka ke zmírnění útočného tónu navrhovaného textu. Prezident Masaryk také ministru zahraničí radil ve vnitrostranické krizi u národních socialistů spojené s Jiřím Stříbrným. Vrchol tiskové kampaně proti Benešovi donutil Masaryka k častým zásahům do tisku svými anonymními články, které ovšem mnohdy situaci ještě vyostřily. Masaryk mnohem raději riskoval toto vyhrocení, než aby na útoky dokázal mlčet. Jak již bylo zmíněno výše, Masaryk vnímal útoky proti Benešovi osobně, a proto nehodlal povolit ani ve své ofenzivní aktivitě. V tomto postoji mu však oponoval například i Antonín Švehla, který se domníval, že je to právě bezvýhradná podpora Beneše, kvůli které se objevuje také kritika samotného Masaryka.²²⁶

Opozice vůči Hradu tušila, že Masaryk s Benešem mají velký vliv na obsah prohraných tiskovin. Často byl za onoho hlavního „muže ve stínu“ označován právě Edvard Beneš. Naznačuje to i

²²⁵ Lidové noviny, roč. 35, 13. 10. 1927, č. 517, s. 7

²²⁶ VAŠEK, Richard, „Račte to podepsat libovolnou šifrou.“ Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918-1935), Academia 2018, s. 135-137

karikatura z roku 1930 s názvem *Hradní vítr*. V ní je zobrazen ministr Beneš, který sedí na střeše a fouká do větrné korouhve, která nese nápis *České slovo*, tedy název ústředního orgánu národních socialistů.

Obr. 36²²⁷

Četnost a intenzitu tiskových útoků proti Edvardu Benešovi reflektovala i kresba Vlastimila Rady z *Lidových novin*. Ta nese název *Koaliční moresy* a jsou zde zobrazeni dva muži. První se ptá: „Kam tak rychle, pane redaktore?“ a druhý odpovídá: „Ministr Beneš právě odjíždí. Musím honem napsat proti němu článek!“.

Obr. 37²²⁸

²²⁷ Šejdrem, roč. 2, 14. 10. 1930, č. 41, s. 4

²²⁸ Lidové noviny, roč. 33, 5. 10. 1925, č. 496, s. 3

Edvard Beneš byl tedy součástí všech významnějších afér a skandálů ve veřejném prostoru. Tím pádem se běžnému čtenáři mohlo zdát, že ministr zahraničí má prsty téměř ve všem. To reflektuje i následující karikatura *Hříchy realistické maffie* od Josefa Čapka. Nutné je zde zmínit, že roku 1927 se na krátkou chvíli znovu otevřela otázka pravosti Rukopisů. V kresbě totiž vystupuje čtenář fašistické *Říšské stráže*, který praví: „- a jestli nejsou ty Rukopisy pravý, tak je nefalšoval žádnej Hanka; to mohl bejt leda zase ten Beneš!“

Obr. 38²²⁹

²²⁹ Lidové noviny, roč. 35, 6. 9. 1927, č. 504, s. 7

5. Obraz Tomáše Garrigue Masaryka

„Ve všem, co jsem konal, jsem musel uvažovat, jaké se tím utváří praeiudicium nebo zvyk; a byly to často oříšky tvrdé. Musela se vědomě tvořit tradice.“ – Tak popisuje T. G. Masaryk své začátky v pozici prvního československého prezidenta. V *Hovorech* s Karlem Čapkem se Masaryk ve vzpomínkách vracel do prvních okamžiků republiky, kdy si teprve zvykal na svou novou roli v novém státě. Vzpomíná na to, jak si nemyslel, že bude dlouho živ či jak se zpočátku učil být prezidentem. Zabývá se zde například i ceremoniálem, po kterém vyžadoval, aby dobře vyjadřoval demokratičnost českého národa. V souvislosti s tím hovoří o nutnosti symbolů, a to i symbolů politických. Masaryk přiznává, že si musel zvyknout na řadu nových věcí spojených s reprezentací státu, ale to podle něj zkrátka *„patří ke kšeftu.“* Dodává však, že musel také mnoho obětovat. V první řadě jeho vlastní soukromí, protože v úřadu prezidentském byl stále *„pod oficiálním dohledem a na očích lidí“*.²³⁰

Svou aktivitou během první světové války, kdy se Masaryk již ve vysokém věku rozhodl riskovat a překonat mnohé překážky, se první československý prezident pomyslně zapsal do linie českých nejvýznamnějších reformátorů. Tomáš Garrigue Masaryk se svým „tažením“ proti Rakousko-Uherské monarchii přiřadil k linii českých buditelů za Jana Husa, Petra Chelčického, Jana Ámose Komenského, Karla Havlíčka Borovského a Františka Palackého. Tento Masarykův hrdinský mýtus volně přejde i do zakladatelského mýtu československé republiky, kde se prozřetelný profesor Masaryk stává hlavním protagonistou celého příběhu.²³¹

Prezident Masaryk si byl přirozeně vědom také toho, jakou symbolickou hodnotu třímá Pražský hrad pro Čechy. Bohatá historie, tradice i jakási magická aura obklopující tuto stavbu byla nezpochybnitelná. Masaryk byl proto již od počátku rozhodnutý, že Pražský hrad bude sídlem hlavy státu. Rozhodl se jej ovšem přetvořit a udělat z něj památník české historie: *„obraz našeho staronového státu, symbol nejen minulosti, ale i budoucnosti. In concreto: hrad monarchický pozměnit na hrad demokratický“*.²³² Architektonickou změnu vedl od roku 1920 známý slovinský architekt Josip Plečnik. Výsledná podoba Pražského hradu podle historika

²³⁰ ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Československý spisovatel 1990, s. 193-195

²³¹ ŠEDIVÝ, Ivan, *T. G. M. K mytologii první československé republiky*, NLN 2022, s. 25

²³² ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Československý spisovatel 1990, s. 198

Ivana Šedivého „*skvěle snoubí hluboký dějinný prožitek genia loci s uměřeným, optimistickým výrazem moderní první poloviny 20. století*“.²³³

Jak již bylo řečeno, při tvorbě nové ústavní listiny Československého státu se Masaryk velmi angažoval v posílení prezidentských pravomocí. Také silou svojí vlastní osobnosti Masaryk usiloval o to, aby československý prezident nebyl pouhým exponentem Národního shromáždění, ale aktivním a pevným článkem demokratického systému. Znovu zde můžeme připomenout výhrady, které měly určité osobnosti vůči silnému prezidentovi v čele státu. Dr. Meissner při soudobých debatách o právu prezidenta jmenovat a odvolávat ministry zmínil: „*My žijeme vlastně stále v monarchismu. My nedovedeme si představit nic jiného nežli monarchu, a poněvadž tento má právo odvolávat a jmenovat ministry, myslíme, že to právo má míti také prezident.*“²³⁴ O výjimečném postavení Masaryka hovoří i možnost kandidovat na post prezidenta více než dvakrát, což byla „královská“ výsada přijatá výhradně z úcty k Masarykově osobě.²³⁵

Tomáš Garrigue Masaryk nebyl v otázce monarchismu zcela negativní. Vnímal formu vlády spíše jako prostředek k uskutečnění cíle státu. Jednou se dokonce zmínil, že monarchismus může být za určitých podmínek demokratičtější než demokracie sama. Uskutečnění demokracie v novém státě bylo bezpochyby Masarykovým cílem. Ovšem v krajních případech by se on sám nebránil dočasné formě nedemokratické, aby se její pomocí demokracie uskutečnila rychleji.²³⁶

Prezident Masaryk měl před sebou také mnoho těžkých úkolů. Nový stát chtěl budovat hlavně na společných idejích a historických odkazech. Přední problém byl v tom, že národ „československý“ v podstatě neexistoval a provázání osudů českého a slovenského národu v jednu linii se někdy jevilo jako velmi problematické. Také ideál a odkaz husitství vycházel jako problémový pro katolickou veřejnost, jak se to například ukázalo při Marmaggiho aféře.²³⁷

²³³ ŠEDIVÝ, Ivan, T. G. M. *K mytologii první československé republiky*, NLN 2022, s. 40-41

²³⁴ BROKLOVÁ, Eva, *Prezident republiky československé. Institut a osobnost T. G. Masaryka*, MÚAV 2001, s. 16-17

²³⁵ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 408

²³⁶ ŠEDIVÝ, Ivan, T. G. M. *K mytologii první československé republiky*, NLN 2022, s. 37

²³⁷ Viz kapitola *Edvard Beneš – Nepostradatelný ministr*

Stejně problémové vymezení bylo s ohledem na germanismus, kdy německá národnostní menšina stále tvořila čtvrtinu obyvatelstva československého státu.²³⁸

Obraz „prezidenta osvoboditele“ byl základním pilířem zakladatelské legendy a takto byl prezentován i československé veřejnosti. Jak však již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, zdaleka ne všichni tento výklad přijímali. Spor o zásluhy zahraničního a domácího odboje tento Masarykův obraz nabourával a osobnosti jako Kramář, Dyk, Stříbrný či Lev Borský stáli na straně „bořitelů“. Jedním z nejdůležitějších dokumentů, které do této debaty zasáhly, byla brožura senátora Viktora Dyka s názvem *Ad usum pana presidenta republiky* z roku 1929. Názorová výměna, kterou dokument vyvolal byla vrcholem sporů mezi Hradem a jeho opozicí, když Dyk i Masaryk nezapomněli zmínit všechny důležité mezníky tohoto boje.

V dokumentu *Ad usum* sice Dyk napadá zejména Edvarda Beneše, a dokonce požaduje jeho rezignaci na post ministra zahraničí, z kontextu je však vcelku jasné, že útok je neméně mířený hlavního představitele Hradu a hlavu státu. Viktor Dyk zde kritizoval přístup prezidenta republiky, který podle něj úmyslně vytvořil napětí mezi představiteli domácího a zahraničního odboje. Stěžuje si také na tiskové kampaně, kdy většina periodik stojí na straně Hradu a píše nenávisťně proti jeho kritikům. V jedné části dokonce Masaryka obviňuje z byzantismu, jehož vliv se podle Dyka stal nebezpečným pro samotnou republiku: „*Muž, který přišel kácet modly, učiněn modlou k škodě své a škodě republiky.*“ Všechna tyto obvinění Dyk dává za vinu Benešovi, který podle něj je sám svým vlivem zodpovědný za prezidentovy špatné kroky.²³⁹

Slova Viktora Dyka jistě zasáhla na správná místa, protože se dočkal Masarykovy přímé odpovědi. V ní Masaryk opět, tak jak to bylo v celém trvání tohoto sporu, naopak z vyvolání těchto sporů obviňuje skupinu kolem Kramáře a Dyka, kdy přímo zmiňuje „*Vy a Vaši stoupenci, téměř 10 let proti mně toho napsali velmi mnoho.*“ Vytýká Dykovi i celé straně národních demokratů, že neposuzují věci politicky, ale místo toho dávají „*známky z vlastenectví.*“ Obvinění z byzantismu a „*Hradní kamarily*“ označuje Masaryk za nesprávné a lživé: „*Všecko to mluvení o Hradu a t. d. je smyšlenka a nepochopení, co práce zbudování nového státu a*

²³⁸ KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Tomáš Krsek 2017, s. 25

²³⁹ DYK, Viktor, *Ad usum pana presidenta republiky*, Praha: A. Neubert 1929

zejména republiky vyžaduje. Já nejsem obklopen nikým, pozoruji politický a kulturní živo, pozoruji, co se děje doma a za hranicemi a podle svých sil si určuji kroky své politiky.“ Masaryk obviňuje konkrétně národní demokraty, kteří svou tiskovou kampaní proti němu a Benešovi pouze posilovali komunisty a další negativní živly v republice. Z té zmíněné desetileté válce proti „tzv. Hradu“ sám nemohl najít jedinou konstruktivní věc, ze které by se poučil. Masaryk dále zmiňuje i kauzy se Stříbrným a Gajdou, kteří podle něj zkrátka odstranění být museli v zájmu státu. Přirozeně se také zastává práce Edvarda Beneše, který by nebyl ministrem, kdyby se obžaloba Dyka zakládala alespoň zčásti na pravdě. Abnormálnost situace, kdy Beneš zůstal ve vládě jako člen opoziční strany, Masaryk vysvětluje opět jednoduchou politickou nutností pro udržení stability, se kterou plně souhlasil i předseda vlády Švehla. Závěrem Masaryk přiznává chyby své i státu, ale podle něj chyby „*dělali všichni, kdo jsme byli postaveni v čelo nového státu, dělal jich jeden více, druhý méně*“. Hledat hlavní chybu pouze ve dvou lidech je pak podle Masaryka naivní a nehorázné počínání.²⁴⁰

I přesto, že kritika Hradních odpůrců byla v některých ohledech oprávněná, jméno Tomáše Garrigue Masaryka a jeho veřejný obraz dokázal těmto výtkám nakonec odolat. Jeho osobnost byla neodvratně spojena s Hradem i celým Československým státem. Prezidentovy zásluhy na založení státu byly všeobecně oceňovány a k Masarykovým osmdesátinám roku 1930 přijalo Národní shromáždění zákon „T. G. Masaryk zasloužil se o stát.“ Stal se prvním československým prezidentem, ovšem jeho význam přesahoval „pouhé“ křeslo hlavy státu. Již za svého života se Masaryk stal legendou, která byla spojována se vším dobrým, čeho mladá republika dosáhla. Ne náhodou se setkáváme se pojmy jako „*Masarykův Hrad*“ či „*Masarykova republika*“. Prezident Masaryk byl postaven na piedestal a v „mainstreamovém“ prostředí se stalo naprosto běžné Masaryka nekriticky uctívat.²⁴¹

²⁴⁰ PECHÁČEK, Jaroslav, *Masaryk. Beneš. Hrad. – Masarykovy dopisy Benešovi*, Praha: Faun 1996, s. 22-29

²⁴¹ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Libri 2017, s. 408

5.1. Od „zrádce národu“ po „tatíčka Masaryka“

Tomáš Garrigue Masaryk byl možná trošku skromný, když Karlu Čapkovi v *Hovorech* vyprávěl, že do nástupu na prezidentské křeslo žil co nejvíce v soukromí. Jeho jméno rozhodně nebylo veřejnosti neznámé, ba naopak. Před rokem 1918 se jeho podobizna velmi často objevovala ve veřejném prostoru, ale zřídka se jednalo o kresby pozitivní či seriózní. Do podvědomí veřejnosti se Masaryk zapsal zejména ve spojení se sporem o rukopisy a tzv. hilsneriádou. Obě kauzy mu přinesly „slávu“ v tom smyslu, že na přelomu 19. a 20. století mohl disponovat nezáviděníhodnou pozicí nejčastěji karikovaného českého politika.²⁴²

Do slavného sporu o Rukopisy, který dlouhou dobu rozděloval českou společnost, se Masaryk zapojil roku 1886, když ve svém vědeckém měsíčníku *Athenaeum* nechal zveřejnit článek českého filologa Jana Gebauera zpochybňující pravost Rukopisu královédvorského a Rukopisu zelenohorského. Tato díla byla nalezena v letech 1817 a 1818 a měly být důkazem toho, že česká kultura je starší a významnější než kultura německá. Oba nálezy spojovalo jméno spisovatele a žáka Josefa Dobrovského Václava Hanky. Spor o jejich pravosti se objevil již krátce po představení Rukopisů veřejnosti. Ta přijala oba dokumenty za posvátné, protože sloužily českému národu v jeho emancipaci vůči Němcům. Masarykův časopis se však stal prostředím, kde se začaly objevovat velmi kritické články od předních českých vědců jako zmíněný Gebauer či historik Jaroslav Goll. Masaryk požadoval vědecky podložená fakta, která by nebyla ovlivněna českým nacionalismem postaveným na falešných základech. Odborné studie publikované v *Athenaeu* otřásaly Rukopisným mýtem do takové míry, že vydavatel časopisu Jan Otto v dubnu 1886 odmítl list dále vydávat a Masaryk tak musel činit na své vlastní náklady. Kvůli Masarykově zapojení do tohoto sporu mu bylo také v květnu zamítnuto jmenování řádným profesorem, na které si musel počkat dalších deset let. V tisku se začalo jeho jméno spojovat i se slovním spojením „nepřítel českého lidu“ a on sám začal uvažovat i o odchodu do Spojených států Amerických. I přesto, že Masaryk ve sporu o Rukopisy nakonec stál na vítězné straně, když byla jejich nepravost definitivně dokázána chemickou zkouškou z let 1967 a 1970, jeho reputace v rámci české veřejnosti i akademické obce v mnohém utrpěla.²⁴³

²⁴² VLNAS, Vít, *Portréty T. G. M. od karikatury k ikoně*, in: *Český časopis historický*, roč. 116, 2018, č. 4, s. 969

²⁴³ SOUBIGOU, Alain, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Paseka 2004, s. 63-67

Spor o pravost Rukopisů přinesl také Masarykovi nový podnět pro hlubší zkoumání národního obrození a následně i pro smysl českých dějin jako celku, což se odrazilo v jeho publikacích *Česká otázka* (1895), *Jan Hus* (1896) a *Karel Havlíček* (1904)²⁴⁴. Masaryk se rozhodl stát se bořitelem vlasteneckých mýtů a idolů. Rukopisný boj mu také ukázal, jakou roli ve vědecké debatě nakonec sehrála politika. Masaryk se proto začal angažovat i v politice, kde začal spolupracovat s právníkem Josefem Kaizlem a nám již dobře známým Karlem Kramářem. Jejich nový politický směr nazvali realismus a jejím hlavním tiskovým orgánem se stal deník *Čas*.²⁴⁵

Dalším Masarykovým významným zásahem do veřejného prostoru se stala tzv. Hilsneriáda na přelomu 19. a 20. století. V dubnu roku 1899 bylo nalezeno tělo mladé dívky jménem Anežka Hružová v lese u obce Polná. Za pachatele byl prohlášen mladý Žid jménem Leopold Hilsner, který měl být v době vraždy spatřen poblíž místa činu. Kolem Hilsnerova případu začaly kolovat zvěsti, že by se mohlo jednat o určitou židovskou rituální vraždu. Antisemitské kruhy a tisk tedy začal obviňovat nejen Hilsnera samotného, ale všechno židovské obyvatelstvo ze spolupráce a konspirace. Hilsner byl v září odsouzen k trestu smrti oběšením, což vyvolalo u některých lidí radost a došlo i k několika antisemitským bouřím proti židovským vlastníkům půdy. V této době do celé kauzy vstoupil Masaryk, který byl k rozsudku i důkazům proti Hilsnerovi velmi skeptický. Do veřejného prostoru vešel s brožurou a požadavkem o revizi vyšetřovacího procesu. Masaryk se dokonce do Polné sám vypravil a provedl vlastní šetření případu. Posbíral zde dostatek důkazů, aby mohl napadnout výsledek procesu a obvinil účastníky z latentního antisemitismu. Následovalo dvojí obnovení procesu a Hilsnerovi byl nakonec trest zmírněn na doživotí, z čehož ve vězení strávil „pouhých“ devatenáct let. Masarykovi se podařilo zachránit Hilsnerovi život, ale jeho osoba musela znovu čelit velmi ostrým útokům veřejnosti.²⁴⁶

Podle názoru široké veřejnosti Masaryk celou věc zbytečně komplikoval. V době největšího tlaku čelil útokům nejen ze strany tisku, ale dokonce i ze strany vlastních studentů. Ze všech českých periodik se Masaryka zastal pouze americký *Šotek*. Některé příspěvky v novinách jsou úřady dokonce cenzurovány, hlavně ty, které zmiňují onu rituální vraždu. Celý případ také rezonuje v souvislosti s tzv. Dreyfusovou aférou ve Francii, která se v kresbách často kombinuje

²⁴⁴ SOUBIGOU, Alain, *T. G. Masaryk a čeští historici: dějiny jednoho nedorozumění ve veřejném prostoru*, in: *Český časopis historický*, roč. 121, 2023, č. 1, s. 10

²⁴⁵ POLÁK, Stanislav, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Středočeské nakladatelství a knihkupectví 1990, s. 17-18

²⁴⁶ SOUBIGOU, Alain, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Paseka 2004, s. 136-139

s případem Hilsnera.²⁴⁷ V neposlední řadě se v tomto období ustanovuje Masarykův typický zjev v karikatuře. Jeho postava získává typické židovské rysy a často je zobrazován jako příjemce židovských úplatků.²⁴⁸

Jako ukázka Masarykova zobrazení v karikatuře na přelomu 19. a 20. století nám mohou posloužit dvě následující kresby. V první je zobrazen Tomáš Garrigue Masaryk a Jan Herben, který byl Masarykovým celoživotním obdivovatelem a spolupracovníkem v *Čase*. Obě postavy disponují typickou stereotypní fyziognomií Židů a nad hlavou drží velký maces, tradiční židovský chléb, s nápisem „Žurnal „Čas über de Welt“ pro revisi Polenského procesu“. Masarykova postava má navíc v kapse zastrčený měšec s nápisem „1000 zl. přídavek na gáži“. Karikatura nese název „Proč nebude prof. Masaryk šest neděl přednášet?“, na což odpovídá text pod kresbou: „Poněvadž peče s Herbenlebenem tenhle maces a mástrach aby nepropekli pávničku.“

Obr. 39²⁴⁹

²⁴⁷ FRONK, Václav, *Sebereflexe české společnosti. Přelom 19. a 20. století v perspektivě humoristických časopisů*, Disertační práce, Praha 2006, s. 72-73

²⁴⁸ VLNAS, Vít, *Portréty T. G. M. od karikatury k ikoně*, in: *Český časopis historický*, roč. 116, 2018, č. 4, s. 970

²⁴⁹ Šípy, roč. 12, 2. 12. 1899, č. 51, s. 1

Na druhé karikatuře s názvem „Modla se kácí“ se objevuje znovu Masaryk s Herbenem. Masaryk se zde zobrazen jako zmíněná „modla“, která se pomalu kácí k zemi. V jedné ruce drží meč a v druhé dvě malé postavičky Dreyfuse a Hilsnera. Ke karikatuře jsou připojena slova „Pekelného kostelníka Herbena“, který praví: „Israeli! Pomóóc! Náš věkoslavný, světoznámý Lucifer Masaryk se kácí! Surový Středověk mu podryl podstament a Evropa mlčí, universita mlčí, vesmír mlčí!!! Hanba!!!“.

Obr. 40²⁵⁰

Tomáš Garrigue Masaryk tedy nebyl zdaleka neznámou osobou ve veřejném prostoru. Jeho reputace a popularita však prošla výraznou změnou, ve které hrála hlavní roli první světová válka. Od jednoho z nejčastěji karikovaných českých politiků, „nepřítele českého lidu“ a podplaceného přítele Židů došel Masaryk k prezidentu osvoboditeli, „tatíčkoví“ československého státu. Jan Herben v roce 1918 ve své brožuře *Tomáš G. Masaryk, president republiky Československé* popisuje tento vývoj hned v úvodu slovy: „V prosinci 1914 prchal za hranice rakousko-uherské z Prahy universitní profesor, o němž pověst pravila, že kazí mládež; politický vůdce nečetné strany pokrokové, pro něhož nebylo v Čechách volebního okresu, aby v něm mohl být zvolen; filozof, jehož učení jedněm bylo evanděliem, ale většině pohoršením; učenec v cizině uznáný, jenž však doma nebyl členem ani Akademie, ani Společnosti nauk –

²⁵⁰ Šípy, roč. 12, 9. 12. 1899, č. 52, s. 4

prchal za hranice muž významu sporného: v prosinci 1918 muž tento smí se vraceti z vyhnanství domů triumfálně jako první prezident československé republiky, při jehož jméně hoří srdce všech lidí od Šumavy po Užhorod; při jehož jméně se jása a pláče radostí, pro jehož zvolení za hlavu státu povstalo s voláním slávy celé Národní shromáždění jako jeden muž, všechny strany bez výjimky; k jehož příjezdu ozdobuje se celá republika československá vlajícími prapory na každé vesnici a na každé samotě. Význam osoby Masarykovy je dnes nesporný a všudypřítomný.“²⁵¹

5.2. Tvorba státního symbolu

Herbenova slova jsou v mnohém možná přehnaná, ale rozhodně takto o Masarykovi nesmýšlel pouze Herben sám.

Práce na nové oficiální podobizně prezidenta Masaryka začala v podstatě ihned po jeho návratu do Československa v prosinci roku 1918. Podle vzpomínek Josefa Svatopluka Machara měl Masaryk po přivítání na nádraží vstoupit do menšího salónku, kde již čekala řada jeho osobních přátel. Macharova dcera Jiřina měla novému prezidentovi podat „*vavřínovou snítku propletenou bílou stužkou*“. Malíři Maxi Švabinskému se měl Masarykův postoj se snítkou v ruce tak zalíbit, že ho později použil na první oficiální portrét prezidenta republiky. Podle Machara se později Masaryk na portrétu díval „*vážně se stěn škol, úřadů a ústavů na rozvíjející se dole život mladých a starých republikánů*.“ Macharova dcera pak měla vlastnit Švabinského první načrtnutou podobiznu Masaryka.²⁵² Objednávku na nový úřední portrét hlavy státu zadalo Švabinskému ministerstvo školství a národní osvěty hned v lednu roku 1919. Malíř pravidelně docházel na sezení s Masarykem asi měsíc. Po dokončení kresby Švabinský začal pracovat na dřevorytu ve svém ateliéru a dokončil jej v květnu téhož roku. Nutno poznamenat, že Masaryk měl své výhrady k ověncené legionářské přilbě ležící na mapě Československa. Max

²⁵¹ HERBEN, Jan, *Tomáš G. Masaryk, prezident republiky Československé*, Topič 1918, s. 1

²⁵² MACHAR, Josef Svatopluk, *Pět roků v kasárnách. Vzpomínky a dokumenty 1925-1926*, Štorch-Marien 1927, s.

Švabinský následně pracoval na Masarykově podobě pro poštovní známky, která byla použita i na stokorunovou bankovku.²⁵³

Malíř Max Švabinský při tvorbě Masarykova portrétu navázal kompozičně i obsahově na svůj oslavný portrét Josefa Mánesa z roku 1917. K Masarykově podobizně měl přistupovat z pozice analyzujícího portrétisty a občana k soudobé hlavě státu. Masarykův portrét měl svým obsahem a pečlivostí v detail zobrazovat definici „živé osobnosti státotvorného významu.“²⁵⁴ Sám Švabinský již mimo obraz připsal slova: „*Osvoboditeli národa a velikému Presidentu, slavným legiím a Národnímu shromáždění věnuje autor*“. Výrazná světlá „aura“ kolem Masaryka je podobná jako u podoby Mánesa, zde však působí spíše jako slavnostní pozadí než symbolické záření.²⁵⁵

President T. G. Masaryk. Dřevoryt, 1919.

131

Obr. 41²⁵⁶

Podle vzpomínek Otakara Španiela bylo mnoho výtvarníků, kteří chtěli zachytit podobu prezidenta Masaryka na plátně či jiném prostoru. Španiel uvádí, že dohromady se jednalo o 64 sochařů, malířů a grafiků. Mezi tímto vysokým počtem umělců se objevilo i několik cizinců. Tomáš Garrigue Masaryk poskytoval sezení na Pražském hradě, zámku v Lánech, na letním

²⁵³ ŠVABINSKÝ, Max, *Portrétoval jsem Masaryka*, in: HOFMANN, Josef, ODSTRČIL, Oskar Josef, *T. G. M., jak jsme ho viděli*, Praha: Ing. Mikuta 1947, s. 306-307

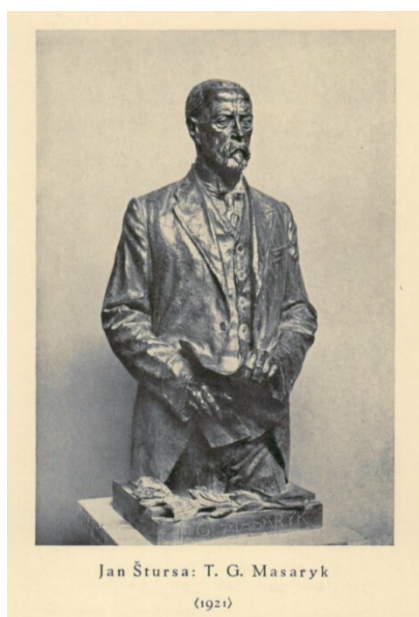
²⁵⁴ VLNAS, Vít, *Portréty T. G. M. od karikatury k ikoně*, in: *Český časopis historický*, roč. 116, 2018, č. 4, s. 973-974

²⁵⁵ ŽAKAVEC, František, *Max Švabinský II. díl*, Praha: Jan Štenc 1936, s. 130

²⁵⁶ Tamtéž, s. 131

sídle v Topolčiankách a několikrát i v osobních ateliérech. Počet sezení závisel na umělcově potřebě a samozřejmě jeho významu. Rekordmanem v počtu těchto sezení měl držet Vojtěch Hynais, kterému měl prezident Masaryk pózovat na celkem 94 seancí. Podle Španiela Masaryk nevnímal tuto činnost jako ztrátu času, ale zcela si uvědomoval, že jako hlava státu má určitý závazek vůči výtvarnému umění a reprezentační funkci státu. K tomu se přidal i Masarykův kladný vztah k umění a výtvarníkům. Na otázku Španiela, zda jsou tato sezení nutná a neznamenají nenahraditelnou ztrátu času, měl Masaryk odpovědět: „*Tož, když jsem jednou s tím začal, tak už se tomu nevyhnu.*“²⁵⁷

Také při vytváření sochařské podobizny mělo zájem o modelování Masaryka mnoho významných soudobých sochařů. Oficiální prezidentovu sochu vytvořil v letech 1919-1921 Jan Štursa, který se stal jedním ze zakladatelů českého moderního sochařství. I na této Štursově podobizně Masaryka doplňuje symbol vavřínové ratolesti tak jako u Švabinského portrétu. Podobně je tu zobrazen i Masarykův oděv, který působí velice občanským stylem. Podoba a tvar Masarykovy hlavy z této sochy se využila i v dalších uměleckých dílech bez jakékoli závislosti na původním díle.²⁵⁸

Obr. 42²⁵⁹

²⁵⁷ ŠPANIEL, Otakar, *T. G. Masaryk a výtvarníci*, in: HOFMANN, Josef, ODSTRČIL, Oskar Josef, *T. G. M., jak jsme ho viděli*, Praha: Ing. Mikuta 1947, s. 309-310

²⁵⁸ VLNAS, Vít, *Portréty T. G. M. od karikatury k ikoně*, in: *Český časopis historický*, roč. 116, 2018, č. 4, s. 978

²⁵⁹ HERBEN, Jan, *T. G. Masaryk I.*, Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes 1928, s. 1

Karel Čapek ve svém úvodním slově v publikaci *Masaryk ve fotografii* zmiňuje, že většina malířů a sochařů zobrazovala prezidenta Masaryka v redingotu jako „*pana profesora*“. Tento vzhled měl ale Masaryk pouze ve výjimečných případech, když například přijímal velvyslance či v době své volby skládal přísahu ve sněmovně. Po většinu času měl nosit vysoké jezdecké boty, jezdecké kalhoty, kožený kabát a legionářskou furažku na hlavě, kterou zdobila červenobílá stužka. Čapek tento Masarykův osobní styl popisuje jako „*civil s jistou přísností uniformy; nebo pracovní halena a sportovní dres v jednom.*“ Pro tento osobitý a elegantní Masarykův styl oblékání Čapek nenachází výstižnější slovo než „*junáctví*“.²⁶⁰

Pokud zůstaneme u fotografie, jistě nalezneme spoustu snímků prezidenta Masaryka na koni. Mezi ikonické jezdecké fotografie patří snímky jako *V průvodu Sokolů 1926*, *V Lánech před každodenní vyjížděnkou 1926* či *Při vojenské přehlídce na Václavském náměstí 28. X. 1933*. Jízda na koni prezidenta Masaryka bezpochyby bavila a byla, jak sám říkal, dobrým sportem se zaměřením na celé tělo. Jistě v tom ale můžeme nalézt i formu sebe prezentace, kdy tímto zájmem o tělesnou vizáž a pravidelný sport jistým způsobem vyvažoval obraz moudrého starce, tedy ideální podobu silného prezidenta v čele republiky. Některé jezdecké fotografie vyvolávají dojem spíše vladařského archetypu než „obyčejného“ státníka, kdy se Masarykova postava majestátně vyjímá v jezdeckém sedle.²⁶¹

Obr. 43²⁶²

²⁶⁰ ČAPEK, Karel, *Masaryk ve fotografii*, Praha: Orbis 1947, s. 1-2

²⁶¹ ŠEDIVÝ, Ivan, *T. G. M. K mytologii první československé republiky*, NLN 2022, s. 43-44

²⁶² ČAPEK, Karel, *Masaryk ve fotografii*, Praha: Orbis 1947, s. 59

Podle Otakara Španiela byl Tomáš Garrigue Masaryk pro umělce a výtvarníky velmi vděčným modelem. Prezident disponoval bohatě formovanou hlavou, jejíž výduť charakterizovaly mozek velkého myslitele. Od živých očí, jemného nosu až po vrásky na Masarykově tváři, to vše bylo pro umělce „*fysickým projevem myšlenek*“. K tomu všemu přispíval i typický Masarykův knír a výrazná brada vybíhající do špice. Tato bohatě tvarovaná hlava měla být v kontrastu s dlouhým, kostnatým a svalnatým tělem, což mělo Masaryka činit mnohem vyššího, než ve skutečnosti byl.²⁶³ Všechny tyto atributy dohromady tvořily model, který „*lákal tolik výtvarníků*“.²⁶⁴

Z několika uvedených příkladů lze vyzorovat, že od počátku Masarykova prezidenství panovala potřeba ustanovit oficiální podobu a symbolický obraz hlavy československého státu. Masarykova podoba prošla od nenávislných a antisemitských podobizen k všeobecně přijímanému a uctívanému symbolu nového státu. Masarykova ikona se jím stala, protože velmi dobře zapadla do národní i státní identity. Oficiální obraz prezidenta republiky hluboce zakořenil v podvědomí široké veřejnosti a svým vzhledem „*staříčkého mocnáře*“ dokázal v nové republice úspěšně nahradit tradiční obraz rakouského Františka Josefa.²⁶⁵

5.3. Prezident v karikatuře a novinových kresbách

Prezident Tomáš Garrigue Masaryk se stal ikonickou postavou nové Československé republiky. Není proto překvapivé, že se jeho podobizna objevovala nadále i v periodickém tisku. Kontext spojený s jeho zobrazováním se však nutně proměnil ve srovnání s dobou předválečnou.

²⁶³ Podle Španiela měřil Masaryk 174,6 cm

²⁶⁴ ŠPANIEL, Otakar, *T. G. Masaryk a výtvarníci*, in: HOFMANN, Josef, ODSTRČIL, Oskar Josef, *T. G. M., jak jsme ho viděli*, Praha: Ing. Mikuta 1947, s. 310-311

²⁶⁵ VLNAS, Vít, *Portréty T. G. M. od karikatury k ikoně*, in: *Český časopis historický*, roč. 116, 2018, č. 4, s. 982,

Masaryk se i nadále objevuje v dobových karikaturách, ovšem ve většině případů to byla postava seriózní a úctyhodná, která v žádném případě nebyla terčem výsměchu.²⁶⁶

Již v předešlých kapitolách se prezident Masaryk objevil jako postava v dobových karikaturách. Jeho přítomnost se úzce pojila s Karlem Kramářem i Edvardem Benešem. Na představených příkladech karikatur ovšem nebyl v „hlavní roli“. V kontextu karikatur s Karlem Kramářem se Masaryk objevoval jako jeho protivník v určitém symbolickém boji o prezidentství. Karel Kramář jakožto „druhý prezident“ byl postaven ve výsměšné podobě proti prezidentu Masarykovi, který vedle Kramáře zůstal symbolem hrdinství, demokracie a částečně také identity nového státu. Ve spojení s Edvardem Benešem byl Masaryk zobrazován v podobě otce či opatrovníka ministra zahraničí, kterého bránil a připravoval na budoucí post prezidenta republiky. I zde se po většinu času nesetkáme s negativním zobrazením osoby Masaryka. V jistých případech nalezneme karikaturu obsahující jeho zdeformovanou podobu, ale i v tomto případě se jedná pouze o vedlejší postavu bez popisu, která by „mohla, ale také nemusela“ představovat prezidenta Masaryka. V některých případech byl také zastoupen určitými symboly, které si každý čtenář dokázal s Masarykem spojit, jako například obrys Pražského hradu, píseň *Teče voda, teče* či jako nepřítomný hlas postav boha, pana ředitele, vedoucího atd.²⁶⁷

Pokud bychom nejprve uvedli ojedinělé příklady negativního zobrazení Masaryka v karikatuře, jistě bychom měli začít hledat v tiskovinách komunistů a Jiřího Stříbrného. Z ostatních protihradních stran se sice kritika Masarykova Hradu ozývala také, ale listy těchto stran se buď snažily udržet kritiku na určité úrovni, nebo jednoduše nedisponovaly prostorem či financemi na publikaci karikatur.

Komunistické *Rudé právo* v kontextu prezidentské volby roku 1927 například komicky zkritizovalo přehnanou adoraci Masaryka ze strany *Lidových novin*. V červnu toho roku publikovaly kresbu s názvem *Módní referát Lidových novin o prezidentské volbě*. Je zde zobrazen nikoli Masaryk, ale pouze jeho slavnostní oblek, který na sobě měl v době znovuzvolení. Kolem něj jsou zobrazeny symboly jako vavříňová ratolest, legionářská helma, výtisky *Lidových novin* a nechybí ani silueta Pražského hradu. Ke kresbě je připojena přímá

²⁶⁶ VLNAS, Vít, *Portréty T. G. M. od karikatury k ikoně*, in: *Český časopis historický*, roč. 116, 2018, č. 4, s. 981

²⁶⁷ Viz kapitoly *Karel Kramář – druhý prezident a Edvard Beneš – nepostradatelný ministr*

citace ze zvláštního vydání *Lidových novin*, která v kontextu karikatury vyznívá velmi úsměvně: „Pohled na jeho štíhlou postavu v cutawayi stupňuje potlesk v nadšený projev oddané lásky, ticho nastává teprve, když president drobným uhlazeným gestem položí před sebe žlutavé rukavičky.“

Obr. 44²⁶⁸

Mnohem ostřejší byly karikatury z humoristického časopisu *Šejdrem* spadajícího pod Stříbrného *Tempo*. Již v kapitole o Edvardu Benešovi jsme si ukázali několik příkladů, kde Masaryk v karikaturách figuroval. Pokud se *Šejdrem* rozhodl napadnout prezidenta Masaryka, většinou k tomu využíval zkratky jako siluetu Pražského hradu či píseň *Teče voda, teče*. Občas si ovšem časopis dovolil publikovat Masarykovu karikaturu, která ovšem nebyla popsána a čtenář si musel prezidenta s kresbou spojit. Jednou z „nejodvážnějších“ karikatur Masaryka byla kresba z června roku 1931. Zde je zobrazen starší muž v ženských šatech a chlupatou hrudí. Tato postava ovšem nese charakteristické rysy spojené s Masarykovou podobiznou (bradka a kulaté brýle). Pokud by byl někdo na pochybách, na koho má karikatura útočit, po přečtení popisku již nemůže mít dalších pochyb. Došlo zde ke spojení Masaryka a Beneše s

²⁶⁸ Rudé právo, roč. 8, 3. 6. 1927, č. 128, s. 3

kontroverzním rozdělováním tzv. zbytkových statků v rámci pozemkové reformy, kdy postava v šatech říká: „A když se sichruje Beneš, tož já se musím taky sichrovat, že jo! Já, taková chudobná děvečka, že já mám zbytkovej statek?“

Obr. 45²⁶⁹

Tyto příklady byly v porovnání s většinou tiskové produkce opravdu pouhou výjimkou potvrzující pravidlo. Prakticky všichni přední čeští karikaturisté zobrazovali prezidenta Masaryka v pozitivní až oslavné podobě a zaměřovali se na ustanovení jeho typické podoby pro novinové kresby. V těchto případech samozřejmě nemůžeme hovořit o karikaturách ve správném slova smyslu, ale spíše na jakési reportážní obrazové črtě.²⁷⁰

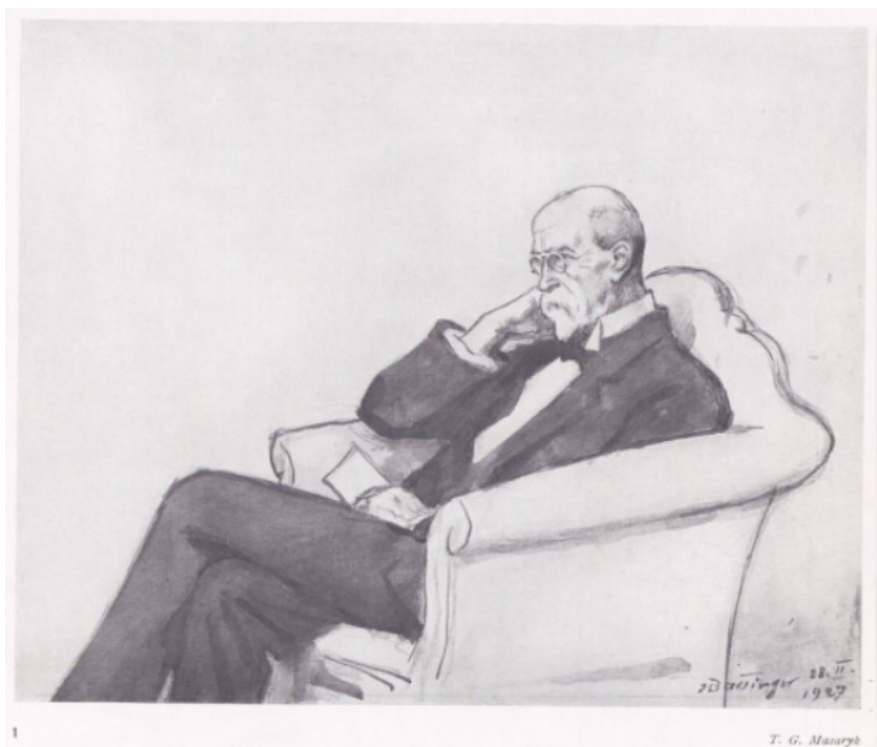
Mezi přední kreslíře, kteří vtiskli svůj osobitý styl Masarykově „karikatuře“, byl bezpochyby Hugo Boettinger, který publikoval pod pseudonymem Dr. Desiderius. Mezi ostatními dobovými malíři vynikal Boettinger svým nenapodobitelným stylem a technikou. Sám nazýval karikatury jako „veselé kresby“ a v těchto svých kresbách se snažil naznačit, že „nejsou kruté a nenávislné,

²⁶⁹ Šejdrem, roč. 3, 23. 6. 1931, č. 25, s. 5

²⁷⁰ VLNAS, Vít, Portréty T. G. M. od karikatury k ikoně, in: Český časopis historický, roč. 116, 2018, č. 4, s. 981

nýbrž že jsou laskavé a srdečné, že jsou to pohledy na lidi, do jejich denního života, na jejich radosti a strasti, pohledy do jejich myslí a srdcí.“²⁷¹

Jako příklad Boettingerova stylu můžeme uvést následující kresbu prezidenta Masaryka z roku 1927. Zde je Masaryk zobrazen posazený v křesle s pěstí položenou pod bradou a s kusem papíru v levé ruce. Jeho postava je elegantní a štíhlá. Masarykova tvář zde naznačuje hluboké zamyšlení a intelektuální vyspělost. Typický příklad Boettingerova zaměření se na lidskou podstatu kreslené osobnosti.

Obr. 46²⁷²

Na další kresbě z tvorby Dr. Desideria se autor držel této fyziognomické podoby prezidenta Masaryka. Kresba byla publikovaná v den prezidentových narozenin roku 1925 na titulní straně *Lidových novin*. Podobnost s předchozí podobiznou Masaryka je zřejmá. Rozdílný je postoj, kdy zde Masaryk stojí vzpřímeně s lehce nakročenou pravou nohou. Výraz se v mnohém nezměnil. Stojí zde opět postava seriózního intelektuála s upřeným pohledem.

²⁷¹ FRIEDL, Antonín, *Hugo Boettinger – výbor obrazů*, Praha: Melantrich 1940, s. 12

²⁷² DR. DESIDERIUS, *Portrétní kresby*, Praha: Fr. Borový 1937, s. 1

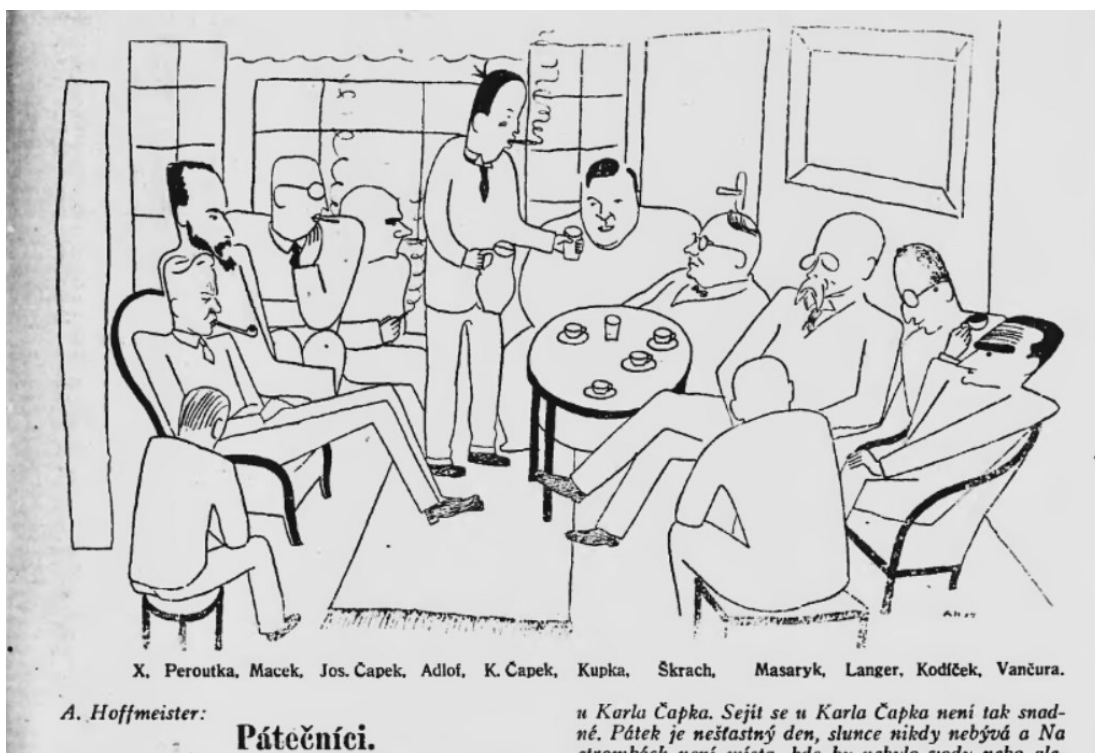
Obr. 47²⁷³

Výrazně modernější podobu Masarykovy „karikatury“ přinesl kreslíř Adolf Hoffmeister. Tento malíř měl unikátní styl spočívající v jednoduchosti a své ikonické kresby jedním tahem. Hoffmeister zachycoval kresby postav, tváří a událostí ve zjednodušené a přesné podobě: *„Neportrétoval ani nenačrtl, nýbrž zakreslil svým výtvarným samoznakem osobnost Masarykovu, Šaldovu, Shawovu, Majakovského, bratří Čapků, Nezvalovu, Valéryovu, Chestertonovu a desítek jiných.“*²⁷⁴

Jednou z ikonických kreseb Adolfa Hoffmeistra je zobrazení setkání Pátečníků z roku 1927. Sám Hoffmeister se pátečních setkání u Čapků účastnil a k několika kresbám *„Instituce Pátečníků“* dodává i krátký popis těchto schůzek. Prezident Masaryk zde sedí jako jeden z mnoha členů mezi Vasilem Škrachem a Františkem Langerem. Všechny přítomné postavy jsou malovány typickým Hoffmeisterovým stylem. Jednoduchost linek však nijak nebrání rozpoznání jednotlivých osobností, které stále nesou své osobní charakteristické rysy. V případě Masaryka je to jeho ikonický vous a kulaté brýle posazené na nose.

²⁷³ Lidové noviny, roč. 33, 7. 3. 1925, č. 118, s. 1

²⁷⁴ HOFFMEISTER, Adolf, *Kreslíř Adolf Hoffmeister*, Praha: S. V. U. Mánes 1948, s. 9

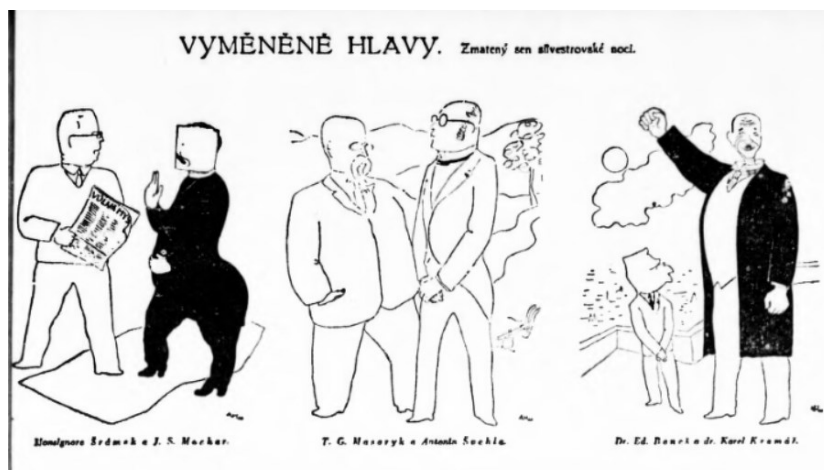

Obr.

48²⁷⁵

Hoffmeisterovy kresby jsou bezpochyby úsměvnější než Beottingerův „Masaryk“. Jedná se však pouze o lehký vtíp, který v žádném případě nesleduje kritiku či urážku. S tímto typem humoru se setkáme i u další Hoffmeisterovy kresby, ve které účinkuje prezident Masaryk. V novoročním vydání *Lidových novin* roku 1929 Hoffmeister publikoval sérii karikatur s názvem *Vyměněné hlavy. Zmatený sen silvestrovské noci*. Zde vedle několika dalších osobností soudobé politiky a kultury nalezneme i Masarykovu postavu. Jeho hlava je však „vyměněna“ s hlavou Antonína Švehly. Tato výměna dvou velmi rozdílných těl zde vyvolává lehký úsměv. Zdaleka se však svou komičností nerovná hned vedlejší dvojici Edvarda Beneše a Karla Kramáře.

²⁷⁵ Přítomnost, roč. 4, 24. 2. 1927, č. 7, s. 109

Obr. 49²⁷⁶

Masarykova podobizna se v dobovém tisku objevovala nejčastěji ve dnech důležitých výročí. Mezi přední samozřejmě patřil 28. říjen či Masarykovy narozeniny 7. března. V tyto dny se každým rokem objevily nové kresby s Masarykem, kde byl zobrazen jako ztělesnění státnosti a ideálního prezidenta republiky.

K blížícím se sedmdesátinám prezidenta Masaryka například publikoval časopis *Smích republiky* krásně zdobenou kresbu s Masarykovým portrétem, na které nechyběl ani pohled na panorama Pražského hradu. Uprostřed kresby pak vyniká báseň: „Tatíčku starý náš, šedivou hlavu máš, dobře je tu ještě s námi, dokud ty jsi mezi námi.“

Obr. 50²⁷⁷

²⁷⁶ Lidové noviny, roč. 37, 1. 1. 1929, č. 1, s. 13

²⁷⁷ Smích republiky, roč. 2, 4. 3. 1920, č. 10, s. 2

Podobně adorující kresby můžeme najít i v *Lidových novinách*. Například roku 1925 publikovaly na den prezidentových narozenin kresbu Otakara Mrkvičky s jednoduchým názvem *V březnu 1925*. Na této kresbě je Masaryk zobrazen v pozadí obklopen zástupem dětí, což byl motiv, který se v kresbách spojených s Masarykem objevoval často. Vlající československá vlajka pak odděluje prezidenta Masaryka se stojícím párem mužů v popředí, kteří se drží v bratrském objetí. Jeden z mužů říká o prezidentovi: „Říkal dětem, že správný muž se může dožít i sto let.“, na což se táže druhý: „Věříš?“ a dočkává se odpovědi: „Věřím, že je správný muž!“.

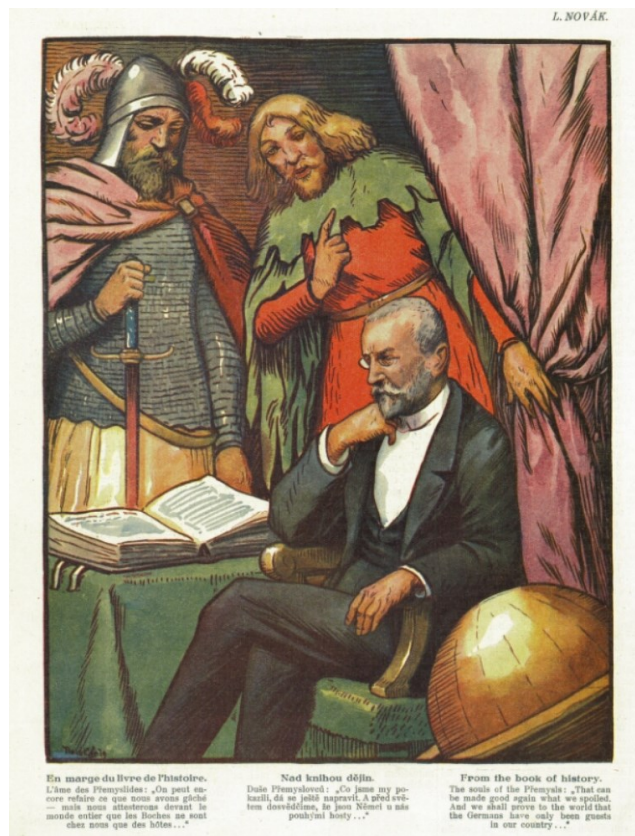

Obr. 51²⁷⁸

Zejména v prvních letech republiky, kdy se témata karikatur či jiných novinových kreseb často vyrovnávala s negativním odkazem Rakouské monarchie a německého národa, se objevovala postava prezidenta Masaryka vedle důležitých historických postav českých dějin. Byl zobrazován jako jejich zástupce, který opět přivede československý národ k velikosti. Jako příklad můžeme uvést kresbu s názvem *Nad knihou dějin*. Zde je zobrazen Masaryk

²⁷⁸ Lidové noviny, roč. 33, 7. 3. 1925, č. 118, s. 9

v zamyšlené póze vedle otevřené knihy. V pozadí však za ním stojí patrně dva představitelé Přemyslovského rodu, kteří jsou v textu označeni jako *Duše Přemyslovců*. K Masarykovi pak hovoří slovy: „*Co jsme my pokazili, dá se ještě napravit. A před světem dosvědčíme, že jsou Němci u nás pouhými hosty...*“

Obr. 52²⁷⁹

Závěrem zde pak můžeme uvést ještě jednu kresbu od Dr. Desideria (alias Hugo Boettinger) z roku 1919 s názvem *Republikánské umění*. Autor se zde úsměvně zastavuje právě nad snahou zařadit prezidenta Masaryka mezi zásadní symboly a osobnosti českých dějin, která byla citelná právě v počátcích existence Československé republiky a ovlivnila tvorbu mnoha umělců. Na kresbě ze satirického časopisu *Nebojsa* vystupují dva muži v rozhovoru a jeden říká druhému: „*Človče, takový ti teď mám báječný nápad na obraz – Český Slavín – představ si – nahoře se vznáší Wilson s praporem, Masaryk ve svérázu a sv. Václav si podávají ruce, vzadu je silhueta Řípu, Vyšehradu a Hradčan, Smetana a Dvořák zpívají „Kde domov můj“ a Libuše mluví pod*

²⁷⁹ Smích republiky, roč. 1, 26. 7. 1919, č. 22, s. 8

slovanskou lípou s Janem Nerudou – jestli mi na to ministerstvo osvěty nedá subvenci, tak z toho udělám v novinách velký rámus.“

Obr. 53²⁸⁰

²⁸⁰ Nebojsa, roč. 2, 29. 5. 1919, č. 22, s. 178

Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zachytit hlavní témata karikatur a převážně publicistického výtvarného umění, která se určitým způsobem pojila s fenoménem Masarykova Hradu. Na příkladech nejdůležitějších debat a afér spojených se sporem Hradu s jeho opozicí jsem se pokusil nastínit, jaká témata byla pro karikaturisty a kreslíře důležitá a také která se v kresbách často opakovala. Pro vhodné přiblížení témat posloužilo detailnější zaměření na tři důležité postavy debaty kolem Hradu. Jednalo se o symbolického vůdce protihradní skupiny Karla Kramáře, ministra zahraničí a hlavní terč protihradních útoků Edvarda Beneše a samozřejmě tvůrce a vrchního představitele Hradu prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka.

V diplomové práci jsme se setkali s tím, že většina dobových periodik stála na Masarykově straně a karikovala zejména Karla Kramáře, kterého spojila téměř s každým výpadem proti Hradu. Periodika, která publikovala kresby útočící na Hrad, se primárně zaměřovala na osobu Edvarda Beneše. Toto zaměření bylo vhodné z důvodu Masarykovy autority i zákonného omezení v rámci zákona na ochranu republiky. Samotný Masaryk se v karikatuře objevoval i v době svého prezidentství, ale ve většině případů se jednalo spíše o reportážní kresby zobrazující Masaryka v pozitivním a ikonickém světle. Pokud se nějaký kreslíř pokusil zaútočit karikaturou přímo na Masaryka, činil tak oklikou bez bližšího označení či nahrazením Masarykovy postavy určitým charakteristickým symbolem.

Převaha prohradních kreseb hovoří o velké autoritě a síle vlivu prvního československého prezidenta. Na jeho straně, a hlavně proti Hradní opozici, publikovali své kresby přední čeští karikaturisté, kteří s Masarykem buď chovali blízké vztahy či zkrátka odmítali výklad protihradních skupin. Na druhé straně byly protihradní karikatury primárně zaměřené na postavu Edvarda Beneše. Tímto útokem na Beneše prakticky dokázaly útočit i na působení prezidenta Masaryka, který sám vnímal útoky na ministra zahraničí osobně. Masarykův oficiální obraz byl postaven na neotřesitelné autoritě moudrého vůdce nového státu. Tento obraz byl budován jak ve výtvarném umění, tak také ve většině novinových kreseb. Ti, kteří chtěli tento obraz narušit, se převážně neodvážili k přímému útoku na prezidenta.

Tato diplomová práce nezachází do detailní mediální analýzy karikatur spojených s tematikou Hradu. Zdaleka nebyly představeny všechny kresby dotýkající se této problematiky. Práce byla

omezena na motivy a témata nejdůležitější a nejfrekventovanější. Obsah práce se také dotýká pouze československých periodik a nezaznamenává, jak byl Hrad zobrazován například v německých karikaturách či zahraničních listech. Práce má také časové omezení, kdy jsou hlavním zkoumaných obdobím 20. léta 20. století. Masarykův Hrad se stal pojmem, který dozajista rezonoval i po následující léta a svůj historický otisk si udržel i do dnešních dnů. Práce byla takto ohraničena, protože v této době fenomén vznikal a vedly se o jeho existenci a působení nejvýznamnější debaty, do kterých přímo či nepřímo zasahoval i tvůrce Hradu Masaryk.

Problematika Hradu byla v dosavadním historickém výzkumu zpracována již mnohokrát. Zajímavým podnětem pro další výzkum by však mohlo být podobné zaměření, jaké bylo nastíněno v této práci. Zejména tiskové kampaně spojené s Karlem Kramářem a Edvardem Benešem jsou zajímavým důkazem toho, do jaké míry byly v kulturně-politické debatě využívána tištěná média. Karikatury nemohly obsáhnout všechna aktuální témata své doby, proto se v některých střetávalo více motivů najednou. Autoři kreseb museli stát před otázkou na koho, proč a jak zaútočit. Zajímavým navazujícím tématem by mohla být změna obrazu Hradu po nástupu Edvarda Beneše do prezidentského křesla. Spojení politických událostí či vrcholných osobností s dobovou karikaturou nabízí i další potencionální směry výzkumu, kterými je možné se v budoucnu vydat.

Tato diplomová práce se pokusila přijít s novým pohledem na skupinu kolem prezidenta Masaryka nazývanou jako Hrad. Odraz její existence a působení byl prezentován především prostřednictvím dobových karikatur a jiných výtvarných kreseb. Byla záměrně vybraná témata a osobnosti, která nejlépe vystihovala zásadní debaty kolem tohoto fenoménu. Na prezentovaných příkladech bylo představeno politické rozdělení mediálního prostoru, který byl zásadním prostředkem ideologického souboje Hradu s jeho opozicí.

Seznam pramenů a literatury

Edice pramenů

- BÍLEK, Jan, KOKEŠOVÁ, Helena, QUAGLIATOVÁ, Vlasta; SWIERCZEKOVÁ, Lucie, ed.; *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*; Praha: Ústav T. G. Masaryka 2005; ISBN 80-86495-33-7
- BROKLOVÁ, Eva, QUAGLIATOVÁ, Vlasta, ed.; *Korespondence T. G. Masaryk – Antonín Švehla*; Praha: Ústav T. G. Masaryka 2012. ISBN 978-80-86142-44-9
- HÁJKOVÁ, Dagmar, QUAGLIATOVÁ, Vlasta, VAŠEK, Richard ed.; *Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš 1918-1937*; Praha: MUA AVČR 2013. ISBN 978-80-87782-06-4
- MASARYK, Garrigue Tomáš; *Cesta demokracie III. Projevy – články – rozhovory 1924-1928*; Praha: Ústav T. G. Masaryka 1994; ISBN 80-901478-4-4
- PECHÁČEK, Jaroslav, ed.; *Masaryk – Beneš – Hrad. Masarykovy dopisy Benešovi*; Praha: Faun 1996, ISBN 80-900844-9-4

Tištěné prameny

- BENEŠ, Edvard; *Světová válka a naše revoluce III.*; Praha: Orbis 1935
- BRUNNER, Vratislav Hugo; *Epická improvizace o králi Sobiášovi*; Praha: Štorch-Marien 1925
- ČAPEK, Karel; *Hovory s T. G. Masarykem*; Praha: Československý spisovatel 1990, ISBN 80-202-0170-X
- ČAPEK, Karel; *Masaryk ve fotografii*, Praha: Orbis 1947
- ČAPEK, Karel; *O umění a kultuře*; Praha: Československý spisovatel 1984
- DR. DESIDERIUS; *Portrétní kresby*; Praha: Fr. Borový 1937
- DYK, Viktor; *Ad usum pana presidenta republiky*, Praha: A. Neubert 1929
- HERBEN, Jan; *Tomáš G. Masaryk, president republiky Československé*, Praha: Topič 1918
- FRIEDL, Antonín; *Hugo Boettinger – výbor obrazů*; Praha: Melantrich 1940

- HERBEN, Jan; *T. G. Masaryk I.*; Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes 1928
- HOFFMEISTER, Adolf; *Kreslíř Adolf Hoffmeister*, Praha: S. V. U. Mánes 1948
- HOFFMAN, Josef, ODSTRČIL, Oskar Josef; *T. G. M., jak jsme ho viděli*; Praha: Ing. Mikuta 1947
- HORKÝ, Karel; *Masaryk redivivus? – několik otázek k otázkám Karla Čapka*, Praha: A. Neubert 1926
- JAROŠ, Gustav; *Česká karikatura*, in: *Volné směry, měsíčník umělecký*; Praha: Mánes 1900
- KRAMÁŘ, Karel, STŘÍBRNÝ, Jiří; *Kramářův soud nad Benešem – spor dr. Kramáře s ministrem zahraničních věcí dr. Ed. Benešem*, Praha: Tempo 1938
- KUBKA, František; *Mezi válkami. Masaryk a Beneš v mých vzpomínkách*; Praha: Svoboda 1969
- MACHAR, Josef Svatopluk; *Pět roků v kasárnách. Vzpomínky a dokumenty 1925-1926*; Praha: Štorch-Marien 1927
- POLÁČEK, Karel; *Mariáš a jiné živnosti. 35 sloupků. Čtrnáct dní na vojně. Život ve filmu. Okolo nás. Žurnalistický slovník*; Praha: Nakladatelství Franze Kafky 1998, ISBN 80-85844-35-4
- STAŠEK, Antal; *Boj o Masaryka*, Praha: Čin 1926
- TEIGE, Karel; *Umění dnes a zítra*, in: *Revoluční sborník Devětsil*; Praha: Večernice, V. Vortel 1922
- ŽAKAVEC, František; *Max Švabinský II. díl*; Praha: Jan Štenc 1936

Periodický tisk

- *Čas*; Praha: Jan Herben, 1920-1924
- *České slovo: ústřední orgán Československé strany národně sociální*; Praha: Melantrich, 1918-1928
- *Humoristické listy: Archiv českého rozmaru a vtípu*; Praha: Josef Richard Vilímek, 1918-1930
- *Kopřivy*; Praha: Československá sociálně demokratická strana dělnická, 1918-1931

- *Kvítko z čertovy zahrádky: bezplatná nedělní příloha Českého slova*; Praha: Melantrich, 1925-1929
- *Lidové noviny*; Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1918-1931
- *Národní listy*; Praha: Julius Grégr, 1918-1931
- *Národ*; Praha Julius Grégr, 1918-1931
- *Národní osvobození*; Praha: Pokrok, 1924-1930
- *Nebojsa: satirický týdeník*; Praha: Josef Čapek, 1918-1920
- *Pondělní list*; Praha: Tempo, 1927-1929
- *Prager Tagblatt*; Praha: Heinrich Merey, 1918-1929
- *Pražské pondělí*; Praha: Lidová tiskárna, 1919-1920
- *Pražský večerník*; Praha: Československá akciová tiskárna, 1924-1928
- *Přítomnost: nezávislý týdeník*; Praha: František Borový, 1924-1930
- *Rovnost: deník Komunistické strany v Československu*; Brno: Rovnost, 1922-1928
- *Rudé právo: ústřední orgán Komunistické strany v Československu*; Praha: František Toužil, 1920-1930
- *Slovák*; Bratislava: Novinářský a nakladatel'ský spolok uč. spoločnosti, 1919-1930
- *Šejdrem*; Praha: Tempo, 1929-1931
- *Smích republiky*; Praha: K. Stroff, 1919-1923
- *Šípy: satyricko-politický obrázkový týdeník pro lid*; Praha: Josef V. Frič, 1887-1890

Odborná literatura

- BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*, Praha: Grada 2011; ISBN 978-80-247-3028-8
- BROKLOVÁ, Eva; *Prezident republiky československé. Institut a osobnost T. G. Masaryka*; Praha: MÚAV 2001, ISBN 80-86495-07-8
- ČECHUROVÁ, Jana; *Alois Rašín. Dramatický život českého politika*; Praha: CPress 2023, ISBN 978-80-264-4609-5

- ČECHUROVÁ, Jana; *Česká politická pravice. Mezi převratem a krizí*; Praha: NLN 1999, ISBN 80-7106-264-2
- ČECHUROVÁ, Jana; *Kdo mířil na Hrad? 35 neúspěšných kandidátů na funkci československého prezidenta*; Praha: Kniha Zlin 2022, ISBN 978-80-7662-266-1
- DOSTÁL, Vladimír; *Antonín Švehla. Profil československého státníka*; Praha: SZN 1989, ISBN 80-209-0128-0
- GALANDAUER, Jan; *Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, předpoklady*; Praha Svoboda 1988, ISBN 25-045-88
- HANZAL, Josef; *Edvard Beneš*; Praha: Mladá fronta 1994, ISBN 80-204-0445-7
- CHROBÁK, Ondřej, WINTR, Tomáš, *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*, Praha: Gallery 2006; ISBN 80-86010-98-8
- KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Praha: Libri 2017; ISBN 978-80-7277-563-7
- KAPOUN, Václav; *Silvestrovská aféra Karla Čapka*; Praha: Melantrich 1992, ISBN 80-7023-130-0
- KLIMEK, Antonín, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*; Praha: Tomáš Krsek 2017, ISBN 978-80906242-4-5
- KLIMEK, Antonín; *Boj o Hrad II. Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*; Praha: Tomáš Krsek, ISBN 978-80906242-5-2
- KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel, ORSÁG, Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál 2010; ISBN 978-80-7367-698-8
- KUKLÍK, Jan; *Příběh československé ústavy 1920 I. Příprava a přijetí ústavní listiny*; Praha: Karolinum 2020, ISBN 978-80-246-4541-4
- OLIVOVÁ, Věra; *Dějiny první republiky*; Praha: Karolinum 2000, ISBN 80-7184-791-7
- OPAT, Jaroslav; *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*; Praha: ÚTGM 2003, ISBN 80-86142-13-2
- PEROUTKA, Ferdinand; *Budování státu I. 1918-1919*, Praha: Lidové noviny 1991, ISBN 80-7106-036-4

- POLÁK, Stanislav; *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou 6 (1919-1937)*; Praha: MÚA AVČR 2012, ISBN 978-80-86142-41-8
- PYTLÍK, Radko, *Český kreslený humor 20. století*, Praha: Odeon 1988; ISBN 01-504-88
- SOUBIGOU, Alain, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha: Paseka 2004; ISBN 80-7185-679-7
- ŠEDIVÝ, Ivan; *T. G. M. K mytologii první československé republiky*; Praha: NLN 2022, ISBN 978-80-7422-885-8
- VAŠEK, Richard; *„Račte to podepsat libovolnou šifrou.“ Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918-1935)*; Praha: MÚA 2018, ISBN 978-80-200-2943-0
- VYKOUPIIL, Libor; *Jiří Stříbrný: portrét politika*; Brno: MU 2003, ISBN 80-86488-11-X

Články a studie

- EHRENBARGER, Tomáš; *Husův státní svátek jako příčina diplomatického konfliktu mezi Československem a Vatikánem*, in: *Dějiny a současnost 2002*, ISSN 0418-5129
- FRANZ, Martin, VELEK, Luboš, *Karikatura jako historický pramen*, in: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan, *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, Praha: LN 2014; ISBN 978-80-7308-556-8
- FRONK, Václav; *Sebereflexe české společnosti. Přelom 19. a 20. století v perspektivě humoristických časopisů*, Disertační práce, Praha 2006
- PROTIVA, Josef; *Karel Čapek a T. G. Masaryk: přátelství spisovatele a prezidenta*, in: *Masarykův sborník XIII.*; Praha: MÚA 2006, ISBN 80-86495-40-X
- VLNAS, Vít; *Portréty T. G. M. od karikatury k ikoně*, in: *Český časopis historický 2018*, ISSN 2750-9208

Internetové zdroje

- Zákon zde dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky - https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

- Stenoprotokol z 1. schůze Národního shromáždění, 14. listopadu 1918 - <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001001.htm>
- Zákon ze dne 13. listopadu 1918 o prozatímní ústavě - https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html
- Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky - https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

Seznam příloh

- Obr. 1 - *Lidové noviny*, roč. 37., 17. 1. 1929, č. 30, s. 7
- Obr. 2 - BRUNNER, Vratislav Hugo, *Epická improvisace o králi Sobiášovi*, Štorch-Marien 1925, s. 7
- Obr. 3 - BRUNNER, Vratislav Hugo, *Epická improvisace o králi Sobiášovi*, Štorch-Marien 1925, s. 7
- Obr. 4 - *Kopřivy*, roč. 12, 22. 1. 1920, č. 4, s. 12
- Obr. 5 - *Lidové noviny*, roč. 35, 4. 6. 1927, č. 282, s. 9
- Obr. 6 - *Šejdrem*, roč. 1, 20. 8. 1929, č. 5, s. 3
- Obr. 7 - *Lidové noviny*, roč. 34, 17. 10. 1926, č. 525, s. 7
- Obr. 8 - *Pražské pondělí*, roč. 2, 19. 1. 1920, č. 3, s. 1
- Obr. 9 - *Lidové noviny*, roč. 34, 3. 10. 1926, č. 499, s. 7
- Obr. 10 - *Lidové noviny*, roč. 35, 4. 7. 1927, č. 335, s. 3
- Obr. 11 - *Lidové noviny*, roč. 35, 12. 1. 1927, č. 18, s. 9
- Obr. 12 - *Lidové noviny*, roč. 35, 14. 1. 1927, č. 22, s. 7
- Obr. 13 - *Národní listy*, roč. 67, 26. 1. 1927, č. 20, s. 2
- Obr. 14 - *Národní listy*, roč. 67, 31. 1. 1927, č. 30, s. 2
- Obr. 15 - *Pondělní list*, roč. 1, 31. 1. 1927, č. 7, s. 1
- Obr. 16 - *Lidové noviny*, roč. 35, 13. 2. 1927, č. 78, s. 15
- Obr. 17 - *Přítomnost*, roč. 4, 3. 2. 1927, č. 4, s. 61
- Obr. 18 - *Přítomnost*, roč. 4, 24. 2. 1927, č. 7, s. 110
- Obr. 19 - *Lidové noviny*, roč. 35, 4. 7. 1927, č. 334, s. 3
- Obr. 20 - *Kvítko z čertovy zahrádky*, roč. 3, 5. 6. 1927, č. 46, s. 1
- Obr. 21 - *Lidové noviny*, roč. 35, 25. 6. 1927, č. 319, s. 7
- Obr. 22 - *Šejdrem*, roč. 1, 3. 12. 1929, č. 20, s. 6
- Obr. 23 - *Rudé právo*, roč. 9, 12. 8. 1928, č. 191, s. 2
- Obr. 24 - *Šejdrem*, roč. 1, 10. 9. 1929, č. 8, s. 3
- Obr. 25 - *Šejdrem*, roč. 3, 17. 3. 1931, č. 11, s. 12
- Obr. 26 - *Rudé právo*, roč. 9, 15. 3. 1928, č. 63, s. 2
- Obr. 27 - *Šejdrem*, roč. 3, 2. 6. 1931, č. 22, s. 2
- Obr. 28 - *Rudé právo. Večerník*, roč. 8, 29. 11. 1927, č. 275, s. 1

- Obr. 29 - *Šejdrem*, roč. 2, 18. 2. 1930, č. 7, s. 6
- Obr. 30 - *Šejdrem*, roč. 1, 15. 10. 1929, č. 13, s. 7
- Obr. 31 - *Rudé právo*, roč. 8, 10. 8. 1927, č. 189, s. 3
- Obr. 32 - *Rudé právo*, roč. 8, 27. 9. 1927, č. 224, s. 1
- Obr. 33 - *Šejdrem*, roč. 2, 7. 1. 1930, č. 1, s. 5
- Obr. 34 - *Lidové noviny*, roč. 35, 14. 9. 1927, č. 464, s. 7
- Obr. 35 - *Lidové noviny*, roč. 35, 13. 10. 1927, č. 517, s. 7
- Obr. 36 - *Šejdrem*, roč. 2, 14. 10. 1930, č. 41, s. 4
- Obr. 37 - *Lidové noviny*, roč. 33, 5. 10. 1925, č. 496, s. 3
- Obr. 38 - *Lidové noviny*, roč. 35, 6. 9. 1927, č. 504, s. 7
- Obr. 39 - *Šípy*, roč. 12, 2. 12. 1899, č. 51, s. 1
- Obr. 40 - *Šípy*, roč. 12, 9. 12. 1899, č. 52, s. 4
- Obr. 41 - ŽAKAVEC, František, *Max Švabinský II. díl*, Praha: Jan Štenc 1936, s. 130
- Obr. 42 - HERBEN, Jan, *T. G. Masaryk I.*, Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes 1928, s. 1
- Obr. 43 - ČAPEK, Karel, *Masaryk ve fotografii*, Praha: Orbis 1947, s. 59
- Obr. 44 - *Rudé právo*, roč. 8, 3. 6. 1927, č. 128, s. 3
- Obr. 45 - *Šejdrem*, roč. 3, 23. 6. 1931, č. 25, s. 5
- Obr. 46 - DR. DESIDERIUS, *Portrétní kresby*, Praha: Fr. Borový 1937, s. 1
- Obr. 47 - *Lidové noviny*, roč. 33, 7. 3. 1925, č. 118, s. 1
- Obr. 48 - *Přítomnost*, roč. 4, 24. 2. 1927, č. 7, s. 109
- Obr. 49 - *Lidové noviny*, roč. 37, 1. 1. 1929, č. 1, s. 13
- Obr. 50 - *Smích republiky*, roč. 2, 4. 3. 1920, č. 10, s. 2
- Obr. 51 - *Lidové noviny*, roč. 33, 7. 3. 1925, č. 118, s. 9
- Obr. 52 - *Smích republiky*, roč. 1, 26. 7. 1919, č. 22, s. 8
- Obr. 53 - *Nebojsa*, roč. 2, 29. 5. 1919, č. 22, s. 178